

6 Şubat 2023 Depremleri

**Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
Bakış Açısından
Geleceğe Notlar**

6 Şubat 2023 Depremleri
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış
Açısından
Geleceğe Notlar

18 Mart 2023

Eşitlik İçin Kadın Platformu- EŞİK

E-posta: iletisim@esikplatform.net

Web: <https://esik.org.tr>

EŞİK Gönüllüleri Özgül Kapdan ve Gökçeçiçek Ayata tarafından, EŞİK Afet Gözlem Çalışma Grubu ve Özlem Altıok, Serpil Salaçın, Sevinç Ünal, Selen Lermioğlu, Hülya Gülbahar ve Sevgi Uçan Çubukçu'nun katkılarıyla hazırlanmıştır.

Metnin içeriğine katkı sunmak veya bilgi almak isterseniz bizimle iletisim@esikplatform.net adresi ya da sosyal medya hesaplarımız üzerinden iletişime geçebilirsiniz.

www.twitter.com/esik_platform

www.instagram.com/esik_platform

www.facebook.com/esitlikicinkadinplatformu

www.youtube.com/c/esitlikicinkadinplatformu

Depremde hayatını kaybeden yol arkadaşlarımız

Kibar Özdemir, Hatice Can ve tüm kadınların

anlarına saygı ile...

İÇİNDEKİLER

KARANLIKTA KALMAYACAĞIZ	6
NELER OLDU?	9
Güvenilir ve ayrıştırılmış veri tutulmadı	10
Cinsiyeti temel alan veri yok	12
Refakatsiz çocuklar devlet dışı kurumlara verildi	13
Evlat edinme dendiğinde, Diyanet'in aklına ilk gelen evlilik ve miras oldu	15
Afet değil, algılar yönetildi	17
Fırsattan istifade OHAL ilan edildi	22
Orman ve meraları imara açan OHAL Kararnamesi	23
İhaleler tam gaz devam ediyor	24
Deprem vergileri ortada yokken afet fonu kuruluyor	24
Doğal denge ve çevre gözetilmedi	25
Enkaz kaldırma sürecinde sağlık riski yaratılıyor	28
Doğa kendini yenileme ve iyileşme hakkına sahiptir	29
Deprem bölgesinde köyler halen destek bekliyor	30
Sağlık Bakanlığı enkaza dönen hastanelerin altında kaldı	31
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN SONUÇLARI	33
Deprem Değil, Eşitsizlik Öldürür	33
Suriyeli Mülteciler Hedef Alındı	37
LGBTİ+'lar kötü muamele korkusuyla yardım istemiyor	38
Afetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetemeyen uluslararası düzenlemeler	39
Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030)	40
CEDAW Komitesi 37 No'lu Genel Tavsiyesi (2018)	41
Kadının adı geçmeyen afet eylem planları	43
Kadınlar şiddete ve istismara karşı korumasız bırakıldı	45
Diğer şehirlere tahliye edilenlere de gerekli destek verilmedi	49
Aile Bakanlığı kuruluş nedenini unuttu	50
Cinsel sağlık ve doğurganlık hakları risk altında	52
Gebelik takibi yapılmıyor	55
Kadınların ağırlaşan bakım yükü sorunu çözümsüz değil	56
Bakım yükünü kamusalallaştırmak, eşit paylaşım ve değerli kılmak mümkün	58

Bakım emeğinin geniş boyutu	59
Yardım değil, toplumsal dayanışma	60
BÖYLESİ BİR YIKIMIN BİR DAHA YAŞANMAMASI İÇİN	62
Acil uyarılar ve önlemler	63
Yapısal Öneriler	65
EKLER	68
EK 1_Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının teşekkür ettiği STK listesi	68
EK 2_Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün deprem yardımları ile ilgili yazısı	69
EK 3_Kadın üreme sağlığı verileri_16.02.2023	70

KARANLIKTA KALMAYACAĞIZ

“Sağlam kalan evlerde yeni bir ışık yanınca umutlanıyorum.

Gidenler dönecek, burada birlikte başaracağız...”

Antakya, 8 Mart 2023

6 Şubat sabahı deprem anından birkaç dakika sonra kendimizi afet dayanışma sürecinin içinde bulduk. Kazanılmış haklarımıza yönelik saldırılara karşı direnmek amacıyla 2020 yılında kurduğumuz Eşitlik İçin Kadın Platformu WhatsApp gruplarında afetin boyutlarını anlamaya, adı geçen şehirlerdeki arkadaşlarımızı aramaya koyulduk. Acil ihtiyaç listeleri yapmaya başladığımızda depremin üzerinden henüz birkaç saat geçmemişti.

Saldırı altındaki hakları korumak, şiddetsiz ve eşitlik temelinde bir hayat kurmak için yol almak amacıyla kurduğumuz bu ağlarda 1500 kadın neredeyse ilk kez aynı anda aktifti. EŞİK'teki kadın örgütleri, sendikalar, meslek odaları, muhalefet partileri, kent konseyleri, yerel yönetimler, ekoloji örgütleri, insani yardım örgütleri ve yüzlerce bağımsız aktivist de aynı şekilde hem kendi örgütlülükleri hem de çeşitli ağlar içinde hemen işe koyuldu. Aynı hızda organize olan Afet İçin Feminist Dayanışma bölgeye giderek yerinde destek örgütledi. Halen Mor TIR¹ bütün şehirleri dolaşiyor. Kadın Koalisyonu afet dayanışması için koordine olan bir diğer ağ idi. Bölgeden Ankara'ya göç eden kadınlar için destek örgütüyorlar.² Yakın geçmişteki birçok deneyden doğru biliyorduk, yine pek çok organizasyonsuzluk yaşanacaktı. Çok kısa zamanda anlayacaktık ki tek sıkıntı sadece organizasyonsuzluk değildi. Devlet kurumlarının çoğu ortada yoktu. Kurduğumuz ağlarda toplumsal dayanışmanın çok kritik bir halkası olacağımızı görecektik.

¹ Afet İçin Feminist Dayanışma Grubu'ndan Mor TIR, Bianet, 15 Şubat 2023, <https://www.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/274293-afet-icin-feminist-dayanisma-grubu-ndan-mor-tir>

² Kadın Koordinasyonu Ankara için destek hizmetleri rehberi, <https://linktr.ee/kadinkoalisyonu>

İnsanlar soğukta enkaz altındaydı ısınmaya utandık; sıcak çorba, çay, hatta su bile yoktu, biz de yiyip içemedik... Sıcak yatağımıza uzanamadık... Gelen haberler ürkütücüydü, deprem büyüktü, yollar kapalıydı, ilk gün gidilmedi, bekledik... Sonra 2. gün, 3 gün, 4 gün... Deprem bölgesinden haberler, şehirlerden görüntüler, göçüklerden sesler geldikçe yerimizde duramaz olduk. Çaresizlik, öfke, isyan, acı... Hepsini birden anlatan bir kelime olsa keşke dedik çoğumuz.

WhatsApp gruplarında hayati bilgiler paylaştık, iletişim kanalları yarattık. Arama ve kurtarma dahil en hayati müdahalelerde çok geç kalan devleti beklemek yerine, devletin işlevlerini mecburen devralan, adeta “devletleşen” halk ve sivil toplum³ olarak toplumsal dayanışma refleksiyle harekete geçtik. Hepimiz artık bir hayatta tutma mücadelesi içindeydik. Kimimiz aşevi kurmak için kolları sıvarken, kimimiz enkaza vinç ya da vince operatör bulmaya çalıştık. Kimimiz şiddet gören Suriyeli bir kadının güvenli bir alana ulaşmasını sağladı, kimimiz Adana’dan balıkçı tekneleri ile Samandağ’a erzak gönderilmesine çalıştı, kimimiz kayıp çocuklarla ilgili hukuk mücadelesine girişti. İletişim ağlarının tümü hem ihtiyaçlara dair bilgilerin hem de kaynakların aktarıldığı yerler oldu, aynı yoğunlukta olmasa da tüm bu akış ve dayanışma hala devam ediyor.

Bu rapor, büyük yıkımın sebep olduğu acılara tanıklık eden ve paylaşan EŞİK gönüllülerinin kolektif çalışmasının ürünüdür. Sahadan doğrudan gelen aktarımlar, medyadan derlenenler ve alanda programlı çalışma yürüten kuruluşların yayınladıkları rapor, bilgi notu gibi kaynaklardan yararlandık. 6 Şubat’tan itibaren yaşananları toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla değerlendirmek, geleceğe not düşmek istedik. Bunu tüm kayıplarımıza ve topluma karşı bir sorumluluk olarak gördük.

Mutlaka eksiklerimiz olmuştur. Hakikati bütün gerçekliğiyle, tanıklıklarıyla kapsamamız mümkün değildi. Zira hâlâ yaşanan toplumsal felaketin boyutlarına dair öğreniyoruz, herkes gibi. Bu nedenle, bu metin elbette, çok katmanlı hakikatin bir kısmını aktarabilmek ama daha çok, siyasi karar alıcıların, devletin ne yaptığı, yapmadığı ve yapması gerektiğine dair bir not düşmek ve hatırlamak, hatırlatmak amacıyla yazıldı. Dayanışmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını kolaylaştıracağını dijital sayfalarda kelime yığınları olarak kalmayacağını umuyoruz. Çünkü, değindiğimiz her şey canımız, özgürlüğümüz, geleceğimiz hakkındadır.

Her gün en az üç kadının sistematik bir şekilde öldürüldüğü, haklarımızın ve hayatlarımızın güvencesi olan laiklik ilkesinin fiilen askıya alındığı, depremin kadere bağlandığı, İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılarak evrensel insan hakları hukukunun terk edilmeye çalışıldığı bir ülkede siyasi yıkımlara da direnmekte olan kadınlar olarak; doğanın değil, erkek egemen, ayrımcı, rantçı, tekçi, reisçi devlet anlayışının afetleştirdiği bu depremin büyük acısını dayanışarak aşacağız. Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Bir daha karanlıkta kalmayacağımız bir gelecek kurarak birlikte iyileşeceğiz.

EŞİK - Eşitlik için Kadın Platformu

³ Yakın Ertürk, Afetlerde insanlık suçu ve hesap verebilirlik, BirGün, 22 Şubat 2023, <https://www.birgun.net/haber/afetlerde-insanlik-sucu-ve-hesap-verebilirlik-422305>

Metinde geçen afet ile ilgili tanımlar

Afet yönetimi: Afetlerin yol açabileceği olayların önlenmesi veya gelişebilecek zararların azaltılması amacıyla yürütölen çok katmanlı bir çalışmadır. Afetlere hazırlık ve afet türlerinin olası risk ve zararlarının azaltılması, afetlerden sonra müdahale etme ve iyileştirme gibi çalışmaların tümünü kapsar. Toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde, ilgili tüm kuruluşların ve kaynaklarının ortak amaçlar doğrultusunda planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi ve koordine edilmesidir. Afet yönetiminde etkin ve verimli bir uygulamanın sağlanabilmesi için gerekli mevzuat ve kurumsal yapılanmaların oluşturulmasıdır.

Afetlere hazırlık: Afetlerin yol açacağı zarar ve kayıpları en aza indirmek amacıyla; risk analizi yapmak, gerekli donanımı ve lojistik desteği hazırlamak, sistematik ve planlı müdahale mekanizmaları kurmak, bireylerin, grupların, kamu ve özel kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin katılmalarını sağlayacak afetlere müdahale yapısını oluşturma çabasıdır.

Acil müdahale: Meydana gelen afet sırasında veya hemen sonrasında can kaybını minimuma indirmek, etkilenmiş canlıların yaşamlarının korunması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapılması gereken tüm eylemlerdir.

İyileşme ve zarar azaltma: Acil müdahale sonrasında etkilenen insan topluluklarının ihtiyaçlarının uzun vadede karşılanması, yaşamlarını yeniden kurmaları için gerekli olanakların sağlanması ve zararlarının telafi edilmesi sürecidir.

İnsani Yardım: İnsanın afet durumlarında, yaşam hakkının korunmasından başlayarak tüm temel haklarına erişimini sağlayacak azami desteğin sağlanması için seferber edilmesi gereken her türlü kaynak ve destek faaliyeti. İnsan hayatını kurtarmak ve acısını hafifletmek için yapılması gereken her şey olarak da tanımlanır.

NELER OLDU?

06 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesinde saat 04:17'de 7.7 ve Elbistan ilçesinde saat 13:24'te 7.6 büyüklüğünde iki deprem meydana geldi. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) verilerine göre, 6 Şubat - 1 Mart tarihleri arasında 11 bin 20 adet artçı deprem meydana geldi.⁴ Depremden etkilenen nüfus, 1 milyon 700 bini Suriyeli mülteciler olmak üzere 13,5 milyon olarak açıklandı. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) açıklamasına göre, Suriye de dahil afetten etkilenen nüfus yaklaşık 26 milyon kişidir.⁵

İçişleri Bakanının açıklamasına göre, söz konusu depremlere ve artçılarına bağlı olarak 13 Mart tarihi itibarıyla; Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya ve Elazığ illerinde toplam 48 bin 448 kişi hayatını kaybetti; hayatını kaybedenlerin 6 bin 660'ı büyük bölümü Suriyeli olmak üzere yabancı uyrukludur, kimlik tespiti devam eden sayısı 1.615 kişidir.⁶ AFAD tarafından yayınlanan periyodik basın bültenlerine göre 16 Şubat 2023 tarihi itibarıyla enkazdan sağ kurtulanlar, depremden etkilenenler ve deprem kaynaklı yaralanmalarla hastaneye başvuranlar olmak üzere toplam yaralı sayısı 108 bin 68 kişidir.⁷

⁴ Kahramanmaraş'ta Meydana Gelen Depremler Hk. Basın Bülteni-36, AFAD, 1 Mart 2023, <https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-36>

⁵ WHO Açıklaması, 14 Şubat 2023, <https://www.who.int/europe/news/item/14-02-2023-statement-turkiye-and-syria-earthquakes>

⁶ 6 Şubat'taki depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısı 48 bin 448'e yükseldi, BBC News Türkçe, 13 Mart 2023, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51kdv8d15jo>

⁷ Kahramanmaraş'ta Meydana Gelen Depremler Hk. Basın Bülteni -31, AFAD, 16 Şubat 2023, <https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-basin-bulteni--31>

Deprem 15. gününde, 20 Şubat 2023 tarihinde, Hatay'da meydana gelen 6.4 ve 5.8 büyüklüğündeki iki deprem, Kahramanmaraş depremlerinde zarar gören binaların yıkılmasına ve afetin etkisinin daha da ağırlaşmasına neden oldu. Hatay'da meydana gelen depremlerde 6 kişi hayatını kaybetti, 18'i ağır olmak üzere toplam 294 kişi yaralandı.⁸

15 Mart Günü, depremlerden etkilenen illerden Şanlıurfa, Adıyaman ve Malatya'da etkili olan sağanak yağış sele dönüştü. Şanlıurfa ve Adıyaman'da 18 kişi hayatını kaybetti. Çadırların dere yatağına kurulmasının can kaybına neden olduğu iddia edildi.⁹

Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar başlıklı rapora¹⁰ göre, Türkiye topraklarının yüzde 66'sı aktif fay hatları üzerinde yer alıyor. Nüfusun yüzde 70'i yüksek deprem riski altında olan yerlerde yaşıyor. Aynı raporda, 1999 Marmara Depremlerinin ekonomideki toplam zararı, 12,8 milyar dolar olarak açıklanıyor. 6 Şubat depremlerinin yol açtığı ekonomik kayıp hakkında basına yansıyan ilk tahminler ise 69,8 ile 87,2 milyar dolar (ulusal GSYH'nin %8,2 ila %10,3'ü) arasında değişeceği yönünde.¹¹

Güvenilir ve ayrıştırılmış veri tutulmadı

“Dikiş gerektiren durumları falan gönderiyorduk. Siz gidin sonra gelirsiniz diye. Onlara müdahale edecek durum yoktu (...) Etraf cesetlerle doluydu. Sahipli mi sahipsiz mi belli değil. Oradan öyle sıralamışlar balık istifi gibi. Oradan tek tek alıp defnediyorlar.”
Hatay, Samandağ'dan bir doktor, 11 Mart 2023¹²

10

AFAD can kaybı ve yaralı sayısını ayrıştırmadan genel rakamlar olarak paylaşıyor. Depremde göçük altında kalmadan kurtulanların sayısı bilinmediği gibi, çıkarılanların sayısı ve genel bilgileri de belirsiz. Göçük altından kurtarılan yaralılar ve cansız bedenler ile yaralı olarak kurtarılan ve daha sonra yaşamını kaybedenler için de aynı belirsizlik geçerli.

6 Şubat depremlerinde hayatını kaybedenlerin sayısının AFAD tarafından açıklanan rakamlardan çok daha yüksek olduğu iddia ediliyor. Bu iddiaların dayanaklarından biri de deprem bölgesine koordinatör vali olarak atanan Osman Bilgin'in açıklamaları; kendisinin açıklamaları ölü sayısının

⁸ Hatay'da art arda depremler: 6 can kaybı, 294 yaralı, NTV, 21 Şubat, https://www.ntv.com.tr/turkiye/hatayda-art-arda-depremler-6-can-kaybi-294-yarali,NsDb-MbQnEmkOSjnbUQc_Q

⁹ Trabzonlu afet uzmanı bir gün önce uyardı, bir gün sonra sel oldu!, Güne Bakış, 15 Mart 2023, <https://www.gunebakis.com.tr/haber/14284737/trabzonlu-afet-uzmanindan-cadir-kent-tepkisi-dere-yataginin-dibine-cadir-kuruyorsun>

¹⁰ E. Ayşe Erkan, Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezleri, 2010, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Afet-Yonetiminde-Risk-Azaltma-ve-Turkiyede-Yasanan-Sorunlar_Esse-Ayse-Erkan.pdf

¹¹ 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin ekonomik etkisi, Sarkaç, 27 Şubat 2023, <https://sarkac.org/2023/02/6-subat-2023-kahramanmaras-depremlerinin-ekonomik-etkisi>

¹² Samandağlı bir doktor anlatıyor, Hilmi Hacıoğlu, 11 Mart 2023, <https://twitter.com/hilmihacaloglu/status/1634644698512994308?s=20>

200 bine yakın olduğu şeklinde yorumlandı, bu açıklamaya dair resmi makamlardan bir yalanlama yapılmadı.¹³

Göçükten sağ kurtulanlar, depremden etkilenenler ve deprem kaynaklı yaralanmalarla hastaneye başvuranlar olmak üzere toplam yaralı sayısı 108.068 olarak açıklandı.¹⁴ AFAD tarafından yapılan periyodik basın bültenlerinde 16 Şubat 2023 tarihinden sonra yaralı sayılarına yer verilmedi. Göçük altından çıkarılan kişilerde oluşan yaralanmaların önemli bir bölümünün kalıcı sakatlıklara veya kronik hastalıklara neden olduğu, olacağı bilinmektedir ancak yaralılara ilişkin bu tür güncel veri paylaşılmamaktadır.¹⁵

Depremden etkilenen toplam nüfusu bilmek etki değerlendirmesi ve ilerideki planlamalar için yeterli değildir. Farklı durumlardaki kişilerin akıbetini izlemek birey ve toplum sağlığı ve yasal süreçler için çok önemlidir. Her birinin farklı özelliklerine göre ulusal ve uluslararası protokollere uygun şekilde kayıtlarının tutulmuş olması gerekirken, yapılan resmî açıklamalarda bu kayıtların tutulduğuna dair bir dayanak bulunmuyor.

Genellikle afet alanında elektrik, haberleşme ve benzeri sistemlerin afetin başında ya da herhangi bir döneminde hasar görebileceği düşünülerek elle kâğıda not sistemi tercih edilmektedir. Eğer hazırlıkta özel bir veri kayıt elektronik sistemi yoksa ya da zarar görmüş ve çalışmıyorsa, kâğıda not edilen kayıtlar daha sonra kalıcı sistemlere işlenir. Nitekim bölgede ilk depremin üzerinden bir aydan fazla zaman geçmesine rağmen, yetersiz ya da kesintilerle elektrik ve internet bağlantısı sağlanabilmektedir.

Depremde göçük altında kalmadan kurtulanların deprem öncesi yaşadığı adres, cinsiyet, yaş, önceki ve şimdiki genel sağlık durumu, şimdiki barınma adresi, temel yaşam gereksinimleri ve iletişim bilgileri gibi ayrıştırılmış kayıtların tutulması hem insani yardımın etkinliği hem de hukuki hak kayıplarına uğramamak için elzemdir. Bu bilgilerin güvenli sistemlerle saklanması ve güvenilir biçimde yakınlarıyla paylaşımına açık olmaması nedeniyle, bölge dışındaki kişilerin yaralanmadan kurtulan yakınlarını arama çabaları sosyal medyada izlenmektedir. Aynı bilgiler geçici barınma alanlarında yaşayan depremden kurtulanlar için de vazgeçilmezdir. Bu kayıtlarda yer alması gereken sağlık bilgileri (gebelik, yeni doğum yapmış olma, yeni ameliyatlı olma, önceden diyabet hastası, diyaliz hastası, kemoterapi tedavisi süren kanser hastası olma gibi) sayesinde kişilerin herhangi bir yaşamsal tehdit oluşmadan sağlık hizmetine kavuşması sağlanabilir. Sonraki dönemler için aksatılmadan sağlık hizmetine ulaşabilmeleri için yapılacak planlamalara olanak hazırlar. Depremden yaralanmadan kurtulan, diyabet ve diyaliz tedavisi alması gereken kişilerle ilgili karşılaşılan acil sağlık sorunlarıyla ilgili talepler sosyal medyadan izlenmektedir. Bu eksiklikler sağlıkta dönüşüm ile sağlık sisteminin birinci basamak hizmetlerinden vazgeçilmiş olmasının yansımasıdır.

¹³ Şırnak Valisi Osman Bilgin'den İtiraf Gibi Açıklama!, Ece Üner ile TV100 Ana Haber, 20 Şubat 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=aHswM1N-z5U>

¹⁴ Kahramanmaraş'ta Meydana Gelen Depremler Hk. Basın Bülteni -31, AFAD, 16 Şubat 2023, <https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-basin-bulteni--31>

¹⁵ Türkiye Acil Tıp Derneği Başkanı Prof. Dr. Yılmaz: Deprem bölgesinde özelleşmiş sağlık tesislerine çok ihtiyaç olacak, Habertürk, 16 Şubat 2023, <https://www.haberturk.com/deprem-bolgesinde-ozellesmis-saglik-tesislerine-cok-ihtiyac-olacak-3566088>

Arama kurtarma ya da enkaz kaldırma sırasında ulaşılan cansız bedenlerin çıkarıldığı tarih, saat, açık adres, tespit edilebilen kimlik bilgileri, yürütülen yasal kimlik tespiti çalışmaları, eğer defnedildi ise açık güvenilir defin alanı adresi kayıt protokollerine göre yapılmış olmalıdır. Bu bilgiler, yakınlarının defin ritüellerini gerçekleştirmelerine ve yas sürecini yaşayabilmelerine olanak sağladığından toplumsal iyileşme için gereklidir. Ayrıca, aynı bilgiler çıkabilecek yasal süreçlerde çok değerli güvenilir kanıtlar oluşturacaktır. Bu konu, şimdiden önümüzdeki seçim için oluşturulacak seçmen listelerinin güvenliği açısından büyük bir sorun olarak gündemimizdedir. Tüm bu nedenlerle, kimliği bilinmeyen kişilere ait ayrıntılı bilgiler ulusal ve uluslararası kayıtlara göre tutulmalı güvenli sistemlerle saklanmalı, yasal yollarla ulaşılabilmelidir.

Oysa Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinde hayatını kaybedenlerin, yaralıların, refakatsiz kalan çocukların sayısı da dahil olmak üzere tüm resmi verilerin güvenilirliği tartışmalıdır. Özellikle can kaybı verilerinin sağlıklı tutulmaması, enkazların özensiz şekilde hızla kaldırılması hayatta kalanların acısını artırmanın ötesinde yakın zamanda önemli çeşitli hukuki sorunlara yol açacaktır.

Cinsiyeti temel alan veri yok

Türkiye’de afetler dahil hiçbir konuda cinsiyeti temel alan, düzenli olarak toplanan, güvenilir ve ayrıştırılmış veri tutulmamakta, tutuluyorsa da kamuoyuyla paylaşılmamaktadır. Bu duruma örnek olarak; 2009 yılında dönemin Adalet Bakanı Sadullah Ergin’in DTP Van Milletvekili Fatma Kurtulan’ın soru önermesine verdiği yanıtla kadın cinayetlerinin yüzde 1400 arttığı ortaya çıktı, bu açıklama Meclis tutanaklarına geçti ve bundan sonra kadın cinayetleri ile ilgili veriler kamuoyundan gizlendi.¹⁶ Bir başka örnek; 2014 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kendi yaptırdığı kadınlara karşı şiddet araştırmasının sonuçlarını önce yayınlamadı, sonra kadın hareketinin baskısı üzerine açıklamak zorunda kaldı. Bir daha da Bakanlık tarafından böyle bir araştırma yapılmadı. Oysa, veriler bize politikayı şekillendirecek ve eylem planlarına temel oluşturacak örüntüler verir ve bu çok kıymetlidir.

Afetlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı dinamikleri anlamak ve uygun politikalar geliştirmek için cinsiyete göre ayrıştırılmış veri toplanması gerekir. Verisiz planlama düşünülemez. Normal zamanlarda bile veri tutulmazken afet yönetiminde bu konu tamamen göz ardı edilmektedir. Oysa afetten etkilenen nüfus için bu verilerin tutulması çok önemlidir. Afet risklerine dair cinsiyet, yaş ve engellilik dahil, ayrıştırılmış verilerin açık, güncel, bilime dayanan, kısıtlanmamış ve kolay erişilebilir şekilde toplanması ve paylaşılması devletin yükümlülükleri arasındadır.¹⁷ Ayrıca sadece hane düzeyinde veri tutulmamalı, bireysel düzeydeki kayıplara ve hasarlara dair de daha fazla bilgi toplanmalıdır.

¹⁶ Derleyen: Sevinç Eryılmaz, Erkek Şiddetiyle İlgili Bilgilere Ulaşmak Neden Güçtür?, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı Yayınları, Ocak 2014, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/06/22/Erkek_Siddetiyle_Ilgili_Bilgilere_Ulasmak_Neden_Guctur.pdf

¹⁷ CEDAW Komitesi, 37 No’lu Genel Tavsiye (2018): İklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutları, CEDAW/C/GC/37, <https://digitallibrary.un.org/record/1626306>

Refakatsiz çocuklar devlet dışı kurumlara verildi

Kayıt protokollerinin uygulanmaması ile refakatsiz kalan çocukların devlet dışı kurumlara verilmesi yakından ilişkilidir. Depremlerin hemen ardından ortaya çıkan korkunç yıkımı gören herkes, bölgedeki çocukların güvenliğinden endişe etmekte haklıydı. Başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere hiçbir devlet kurumu, çocuklarla ilgili endişelere dair hukuka uygun ve anlaşılır yanıtlar vermedi. Çocukların güvenliği ve üstün yararı, kamunun bilgilendirme hakkı görmezden gelindi.

Çocukların devlet dışı kurumların evlerine, tarikatların yurtlarına yerleştirildiği iddialarına Bakanlık uzun süre yanıt vermedi. Basında yer alan bu iddialar üzerine, Çağdaş Hukukçular Derneği¹⁸ ve Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği¹⁹ delilleriyle birlikte arka arkaya suç duyurusunda bulundu. Çocuğun kaçırılması (TCK 234) ve kişiyi hürriyetinden yoksun kılma (TCK 109) başta olmak üzere re'sen araştırılacak tüm suçlardan kamu davası açılması amacıyla yapılan suç duyurularına ek olarak, çocuk hakları alanında çalışan yüzü aşkın aktivist ve meslek uzmanından oluşan Afet-Çocuk Sivil Koordinasyon Ekibi²⁰ gibi sivil toplum örgütlenmelerinin de çabalarıyla oluşan toplumsal baskı sonucunda, İstanbul'da 20 ila 60 depremzede çocuğun İHH adlı bir vakıf tarafından "ayarlanan" evlere yerleştirildiği iddiası, Bakanlığın 18 Şubat'ta yaptığı açıklamayla doğrulandı. Durum, çocukların yanında annelerinin olduğu ve Suriyeli oldukları gibi gerekçelerle açıklanmaya çalışıldı. Adı geçen vakıf ise konuyu tamamen yalanladı. Bakan yaptığı ikinci bir açıklamayla iddiaları yalanladı.²¹ İhbarlara ve suç duyurularına rağmen savcı takipsizlik kararı verdi, karara yönelik itirazlar da reddedildi.²²

İddialar sadece İstanbul Beykoz ile sınırlı değildi. Kahramanmaraş merkezli depremde babalarını yitiren ve Gaziantep'ten Sakarya'ya getirilen dokuz yetim çocuğun Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olan ancak işletmesi Sakarya Erenler İlme Hizmet Vakfı tarafından yürütülen bir Kuran kursuna yatılı olarak verildiği yönünde bir haber yayınlandı. Haberde, Vakıf yöneticisinin çocukları kendilerine müftülüğün yönlendirdiğini, il müftüsünün ise kursun Diyanet'in

¹⁸ Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇDH): "Depremzede çocuklar tarikatlara mı teslim ediliyor? Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı derhal kamuoyuna açıklama yapmaya çağırıyoruz!", 13 Şubat 2023 <https://cagdashukukcular.org/basin/depremzede-cocuklar-tarikatlara-mi-teslim-ediliyor-aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanligini-derhal-kamuoyuna-aciklama-yapmaya-cagiriyoruz/> ve ÇHD: "Tüm çocukların güvende oldukları kesinleşip gerekli tedbirler alınana kadar sürecin takipçisi olacağımızı kamuoyuna bildiriyoruz", <https://cagdashukukcular.org/basin/tum-cocuklarin-guvende-olduguna-emin-olana-kadar-surecin-takipcisi-olacagiz/>

¹⁹ Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği'nden refakatsiz çocuklar için suç duyurusu, Dokuz8 Haber, 17 Şubat 2023, <https://www.dokuz8haber.net/once-cocuklar-ve-kadınlar-derneginden-refakatsiz-cocuklar-icin-suc-duyurusu> ve Depremzede çocuklara ne oldu?, Gazete Duvar, 1 Mart 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/depremzede-cocuklara-ne-oldu-video-1606172>

²⁰ Afet-Çocuk Sivil Koordinasyon Ekibi, <https://afetcocukkoordinasyon.org/hakkimizda>

²¹ Depremzede kimsesiz çocuklar ne durumda?, DW, 20 Şubat 2023, <https://www.inspiredminds.de/tr/depremzede-kimsesiz-%C3%A7ocuklar-ne-durumda/a-64767477>

²² Depremzede 20 çocuk... Savcı dosyayı kapattı, sorular yanıtız kaldı, Gerçek Gündem, 9 Mart 2023, <https://www.gercekgundem.com/guncel/depremzede-20-cocuk-savci-dosyayi-kapatti-sorular-yanitiz-kaldi-414491>

kontrolünde olduğunu, yemek ve temizlik işlemlerini bu Vakfın yürüttüğünü söylediğine dair ayrıntılara ve WhatsApp yazışmalarına yer verildi.²³ Bakanlık bu iddiaları da reddetti.²⁴

Refakatsiz çocuklarla ilgili iddialar bunlarla kalmadı. Menzil Cemaati'nin Adıyaman'daki köyünde 1100 depremzede çocuğun bulunduğu dair haberler çıktı.²⁵ STK'lar bu iddialarla ilgili de suç duyurusunda bulundu.²⁶ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, "Yapılan incelemeler neticesinde, iddiaya konu köyde refakatsiz depremzede çocuk bulunmadığı, köydeki depremzede çocukların aileleriyle birlikte oldukları ve devlet korumasına muhtaç herhangi bir çocuğun bulunmadığı tespit edilmiştir" açıklaması yaptı.²⁷ Bakan Derya Yanık ise olay hakkında, "Aileler, çocuklarını diledikleri yerde bulundurabilirler. Karışacak halimiz yok. İstismar, ihmal yoksa görevimiz başlamaz" dedi. VELİ-DER "(...) refakatsiz kalmış depremzede çocuklarımızı hemen koruma altına almak asli görevi iken, bu görevini yerine getirmeyerek ve bu çocuklarımızın yasadışı dini yapıların eline düşmesine sebep olarak TCK'nin 257. maddesine göre 'görevi ihmal ve görevi kötüye kullanma' suçu işlediğini düşünüyoruz" diyerek Bakan Yanık hakkında Ankara Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulundu.²⁸

Öte yandan, çocuklarla ilgili iktidardan bağımsız olarak yapılan çalışmalar da engelleniyor. CHP Kadın Kolları Genel Başkanı Aylın Nazlıaka hakkında, 18 ve 19 yaşında depremzede 2 genci, aynı zamanda üniversiteye hazırlamak amacıyla emekli bir öğretmenin yanına yerleştirdiği için Aile Bakanlığı tarafından suç duyurusunda bulunuldu.²⁹

Çocuklara ilişkin yasal düzenlemelerin ve uygulamaların tümü, çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek yapılmak zorundadır. Hukuk dışına çıkılmaz. Refakatsiz, mülteci, yoksul çocukların yasal düzenlemelere aykırı şekilde devlet dışı kurumların, tarikatların evlerine yerleştirilmeleri kabul edilemez. Aile onayının olması veya çocuğun Suriye vatandaşı olması bu durumu değiştirmez. Bu durumdaki çocuklar devlet kurumlarına yerleştirilmeli, tüm süreç kamuoyuyla paylaşılarak şeffaf ve hesap verebilir şekilde yürütülmelidir.

Halen depremde etkilenen çocuklarla ilgili bir kayıt sistemi olup olmadığı, Bakanlığın refakatsiz çocuk tanımıyla ne kastettiği, bu durumda olan kaç çocuk olduğu, çocukların buldukları yerler veya çıkarıldıkları enkazın adresi, yaş aralığı, sağlık durumu gibi bilgilerinin tutulup tutulmadığını bilmiyoruz. Bu durum, çocuklarla ilgili uygulamalarda hukuk dışına çıkılıp çıkmadığını

²³ Depremzede çocuklar tarikat kontrolüne mi teslim edildi?, DW, 23 Şubat 2023,

<https://www.inspiredminds.de/tr/depremzede-%C3%A7ocuklar-sakaryada-tarikat-kontrol%C3%BCne-mi-teslim-edildi/a-64800603>

²⁴ Bakanlık, '9 depremzede çocuk, İsmailağa cemaatinin Kur'an kursuna verildi' iddiasını reddetti, Gazete Duvar, 24 Şubat 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/bakanlik-9-depremzede-cocuk-ismailaga-cemaatinin-kuran-kursuna-verildi-iddiasini-reddetti-haber-1605447>

²⁵ Çocuklar Menzil Cemaati'ne teslim, BirGün, 8 Mart 2023, <https://www.birgun.net/haber/cocuklar-menzil-cemaati-ne-teslim-423942>

²⁶ Menzil Cemaati'nin evlerinde 1100 depremzede çocuğun bulunmasına ilişkin suç duyurusu, BirGün, 8 Mart 2023, <https://www.birgun.net/haber/menzil-cemaati-nin-evlerinde-1100-depremzede-cocugun-bulunmasına-iliskin-suc-duyurusu-424054>

²⁷ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, 10 Mart 2023, <https://twitter.com/dmmiletisim/status/1634297617361383428?s=20>

²⁸ Bakan Derya Yanık hakkında suç duyurusu, CRI Türk, 14 Mart 2023, <https://criturk.com/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakani-derya-yanik-hakkinda-suc-duyurusu>

²⁹ Bakanlıktan, CHP'li Nazlıaka hakkında suç duyurusu, T24, 3 Mart 2023, <https://t24.com.tr/haber/bakanliktan-chp-li-nazliaka-hakkinda-suc-duyurusu,1095833>

denetlemeyi neredeyse imkânsız hale getiriyor. Bu kayıtların tutulmaması veya düzgün tutulmaması, çocukları hukuki korumadan yoksun bıraktığı gibi yakınlarının kayıp çocuklara ulaşmasını da engelliyor.

Evlat edinme dendiğinde, Diyanet'in aklına ilk gelen evlilik ve miras oldu

Diyanet İşleri Başkanlığının, depremden etkilenen çocukların evlat edinilip edinilemeyeceğine ilişkin bir soruya; *"Dinimizde kimsesiz çocukların bakım ve gözetilmesi tavsiye edilmiş olmakla birlikte hukuki birtakım sonuçlar doğuran bir evlatlık müessesesi kabul edilmiş değildir. Buna göre, evlat edinenle evlatlık arasındaki bu ilişki sebebiyle bir evlenme engeli doğmadığı gibi, evlatlığın kendi öz anne babasının yerine, evlat edinenlerin nesebine kaydedilmesi de caiz değildir."* şeklinde yanıt vermesi tepkilere neden oldu.³⁰ Tepkiler üzerine sitesinden kaldırdığı içerikle ilgili 18 Şubat'ta yapılan açıklamada tepki verenler suçlandı.³¹

Diyanet açıklamalarında, *"dinimizde evlatlık müessesesi yoktur"* denilerek evlat edinenlerin ve evlatlıkların durumu, dine aykırı ya da din dışı olarak nitelendirildi. *"Kimsesiz çocukları büyütme üzere yanlarına alanların"* bunu *"evlat edinme olarak algılamaları"* söylenerek, hem var olan böylesi aileler hem de yeni kurulacak evlatlık ilişkileri açısından ayrımcı ve önleyici bir propaganda yapıldı. Evlat edinenle evlatlık arasında bir evlenme engeli doğmadığı iddia edildi. Evlatlığın kendi öz anne babasının yerine, evlat edinenlerin nesebine (nüfusuna) kaydedilmesine itiraz edildi. Evlatlık olarak büyütülen çocuk ile evlat edinenler arasında birbirlerine mirasçı olma hakkı yoktur denilerek hem miras hakkı yok sayıldı hem de çocuklar arasında ayrımcılık yapıldı. Oysa, Medeni Kanun'un evlat edinenle evlatlık arasındaki evlenme yasağını düzenleyen 129. maddesi, soy bağının evlat edinme yoluyla da oluşacağı hakkındaki 282. maddesi ve evlatlığın, evlat edinenin mirasçısı olduğunu düzenleyen 314. maddesi son derece açıktır. Diyanet'in bu düzenlemeleri bilmemesi mümkün değildir. Diyanet'in evlatlık ile ilgili her iki açıklamasında da yer alan ifadeler başta laiklik, hukuk devleti ve eşitlik maddeleri olmak üzere Anayasa'ya, Medeni Kanun'a ve Türkiye'nin taraf olduğu çocuk hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelere aykırıdır. Ceza Kanunu anlamında da suç oluşturmaktadır.³²

İktidar, yıllardır başta kadın ve çocukların hayatları olmak üzere birçok konuda Anayasayı ve yasaları yok sayan bir politika izleyen Diyanet İşleri Başkanlığı'nı sonsuz yetki ile donatmaya devam ediyor. Deprem sonrasında yapılan yönetmelik değişikliği ile yetkileri daha da genişletilen Diyanet, son yıllarda devasa bir bütçe ve örgütlenmeyle ve neredeyse tüm bakanlıklarla yaptığı

³⁰ Diyanet'ten "depremede evlatlık" sorusuna yanıt: Evlat edinenle evlatlık arasında evlenme engeli yok, BirGün, 17 Şubat 2023, <https://www.birgun.net/haber/diyanet-ten-depremede-evlatlik-sorusuna-yanit-evlat-edinenle-evlatlik-arasinda-evlenme-engeli-yok-421832>

³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Basın Açıklaması, 18 Şubat 2023, <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/35203/basin-aciklamasi>

³² EŞİK: Depremden Etkilenen Çocukların Siyasi, Dini, Maddi Çıkarlar için Kullanılmasına İzin Vermeyeceğiz, 19 Şubat 2023, <https://esik.org.tr/kategori/basin-aciklamalari/74054/depremden-etkilenen-cocuklarin-siyasi-dini-maddi-cikarlar-icin-kullanilmasina-izin-vermeyecegiz>

protokollerle adeta paralel bir devlet yapılanmasına dönüştü. Açıkladığı fetvalarla fiili olarak paralel bir hukuk inşa etme çabasını da hız kesmeden sürdürüyor.³³

Deprem bölgesine yardım götüremeyen, arama kurtarma çalışmalarını yürütemeyen iktidarın, deprem bölgesinde hala su yokken 04-06 yaş çocuklar için Kuran kursu açtığı ortaya çıktı.³⁴ Bu kurslarla ilgili Aile Bakanlığı ile Diyanet arasında, depremden önce yapılmış olan protokolü Av. Hülya Gülbahar şöyle değerlendirmişti:

*Aile Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı bir protokol yaptı ve 4-6 yaş arası çocukların yoksul ailelerine Diyanet İşleri aracılığıyla aylık 150 TL bir yıl süreyle ödenmesine ilişkin bir protokol yapıldı (...) Bu protokolda aslında ne söylemiş oluyor, yoksul ailelerin çocuklarının Diyanet'e bağlanması ve ailenin de tabii Diyanete bağlanması, para karşılığı. O yoksulluğun, devlet kaynaklarının kullanılarak, Diyanete ve Diyanetin kendi protokollerini yaptığı tarikatlara [vermek için] çocukları ailelerinin elinden alabilmek için parayı kullanan bir protokol. Yani utanılması gereken bir protokol ile karşı karşıyayız burada (...) 2013-2014 öğretim yılında 4-6 yaşta 192 bin çocuk şimdilik Diyanet eliyle bu din eğitiminden 'yararlanmış' deniyor (...) Ülkede hiç bir yerde kreş açılmıyor, açılanlar kapatılıyor onun yerine yoksul aileleri üzerine para vererek Diyanetin Kuran kurslarına bağlama operasyonu yapılıyor (...) Diyanetin bütçesi Meclis bütçesinin 7 katı (...)*³⁵

Deprem bölgesinde kreş yokken Kuran kursu açılması eleştirildi, bu kurslardaki personelin, bir çocukla nasıl iletişim kurulacağına dair bir uzmanlığının olmadığı, deprem bölgesindeki çocukların travma sonrası stres bozukluğu yaşadığı ve bu durumdaki çocuklarla, uzmanlığı olmayan bir kişinin ilgilenemeyeceği uzmanlar tarafından dile getirildi. Çocuk ve Ergen Psikiyatristi Uzman Dr. Mihriban Keleş:

*Hiçbir eğitimi olmayan kişileri çocukların başına koyarsanız o çocuğun kişiliği bozulur. Aile bunu ancak ergenlik döneminden sonra öğrenebilir. Öğretmenlerin, çocuk psikologları ve psikiyatristlerinin hesap vereceği kurumlar var. Ancak Diyanet personeli, çocuğa yönelik yanlış bir yaklaşımı nedeniyle kime hesap verecek? Çocuğu ruhsal sorunlara kadar götürecek uygulamalara izin verilmemesi gerekir.*³⁶

Yaptığı propagandalarla, 4-6 yaş çocuklarını Kuran kurslarına gönderen ailelere çocuk başına yapılan 150 TL.'lik para yardımı gibi örneklerle Diyanet bir kısım vatandaşları ülkenin laik hukukuna değil, kendi belirlediği bir çeşit şer'i hukuka uygun yaşamaya teşvik etmekte ve fiili olarak ülkeyi

³³ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 16 Şubat 2023 Tarihli ve 32106 Sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230216-9.pdf>; Diyanet İşleri Başkanı'na Bakan yetkisi geliyor!, SOL Haber, 16 Şubat 2023, <https://haber.sol.org.tr/haber/diyanet-isleri-baskanina-bakan-yetkisi-geliyor-366023>

³⁴ Depremzede öğrencilerin eğitimiyle ilgili tartışmalar sürerken çadır kentte Kuran kursu açıldı, Cumhuriyet, 20 Şubat 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/depremezede-ogrencilerin-egitimiyle-ilgili-tartismalar-surerken-cadir-kentte-kuran-kursu-acildi-2053415>; Deprem bölgesine yardım götüremediler, Kuran kursu götürdüler: Diyanet depremi kullanıyor, SOL Haber, 19 Şubat 2023, <https://haber.sol.org.tr/haber/deprem-bolgesine-yardim-goturemediler-kuran-kursu-goturdule-diyamet-depremi-kullaniyor>

³⁵ Hiranur Vakfı Davası'nı, iktidar ve muhalefetin kadın politikasını Av. Hülya Gülbahar değerlendirdi, Ezo Özer, 30 Ocak 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=Dk71tCLPCZw>

³⁶ Öncelik Kuran kursu değil, kreş, BirGün, 21 Şubat 2023, <https://www.birgun.net/haber/oncelik-kuran-kursu-degil-kres-422190>

ikili hukuk sistemine doğru götürmeye çalışmaktadır. Söz konusu protokolün iptali için, Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği amaca uygunluk taşımadığı gerekçesiyle dava açtı.³⁷

Afet değil, algılar yönetildi

Türkiye’de 6 Şubat’tan bu yana geçen sürede yaşananların; toplumsal dayanışmayı engellemek,³⁸ toplumun bilgi edinme hakkını ihlal etmek³⁹ ve kamuoyunu yanlış yönlendirmek⁴⁰ unsurlarının örnekleri sıralandığında bile, bu afetin yönetilme(me) halinin dünya insan hakları, afet ve hukuk tarihine nasıl geçeceği son derece açıktır. 6 Şubat sabahından itibaren, tek işi afete hazırlık, risk analizi ve üst koordinasyon olan devlet kurumu AFAD başta olmak üzere; Kızılay, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gibi birinci halkada yer alan sorumlu kurumların hiçbir hazırlıkları olmadığı, hepsinden önemlisi etkin bir koordinasyon mekanizması (kriz masası) hazırlığı yapmamış oldukları ortaya çıktı.

Özellikle kritik ilk üç gün yıkıma uğrayan şehirlerin önemli bir bölümünde hiçbir acil müdahale adımı atılmadı. Bazı şehirlerde ne arama kurtarma yapıldı,⁴¹ ne temel ihtiyaçlar karşılandı,⁴² ne de her afette ortaya çıkan suç ve istismar çetelerine karşı güvenlik önlemi alındı.⁴³ Afet yönetimi ile ilgili hiçbir tecrübesi olmadığı halde Cumhurbaşkanı tarafından 2021’de AFAD Başkanlığı’na getirilen Yunus Sezer’in 6 Şubat günü akşam saatlerinde yaptığı açıklamada “Ulaşılmayan bir bölgemiz yok” demesi⁴⁴ afetten etkilenen şehirlerden özellikle Hatay ve Adıyaman’da bulunan gönüllüler ve sağ kalan halk tarafından tepkiyle karşılandı.⁴⁵

Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliğine⁴⁶ göre, cep telefonu ve sabit telefon operatörleri kendilerine ulaşan talepleri yerine getirmek ve afet bölgesinde yeterli kapasitede mobil ve yedek haberleşme sistemlerinin ivedilikle kurulmasını sağlamakla sorumlu olmasına rağmen, deprem bölgesinde telefon hatları, GSM operatörleri ve internet çöktü. Bunun nedeni olarak 2005’teki özelleştirmeye Türkiye’deki altyapının imtiyazının 2026 yılına kadar Türk

³⁷ Kuran kursu protokolüne iptal davası, Anayurt Gazetesi, 17 Mart 2023,

<https://anayurtgazetesi.com/haber/14306542/kuran-kursu-protokolune-iptal-davasi>

³⁸ Yurttaş dayanışmasına AFAD engeli, Evrensel, 7 Şubat 2023, <https://www.evrensel.net/haber/481445/yurttas-dayanismasina-afad-engeli>

³⁹ Free Web Turkey, 8 Şubat 2023, <https://twitter.com/FreeWebTurkey/status/1623312972431998976>

⁴⁰ Kenanoğlu, depremin felakete dönüşmesinde sorumluluğu olanların araştırılmasını istedi, Ali Kenanoğlu, <https://www.alikenanoglu.net/sorumlulugu-olanlar-arastirilsin>

⁴¹ "Eşim otopsisinde 5. gün vefat etmiş, haykıra haykıra ölmüş, bağıra bağıra ölmüş. Ellerinde saçlarını yolmaktan saç parçaları varmış. Bu insanlar canlıydı!", 11 Mart 2023, <https://twitter.com/i/status/1634421797922951169>

⁴² Depremden bir ay sonra yapılan haberlerden sadece bir tanesi: Hatay’da şebeke suyu kullanılamıyor, temiz su ihtiyacı var, Hürriyet, 4 Mart 2023, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hatayda-sebeke-suyu-kullanilamiyor-temiz-su-ihtiyaci-var-42228822>

⁴³ Bazı Yabancı Ekipler Güvenlik Nedeniyle Çalışmalara Ara Verdi, VOA Türkçe, 11 Şubat 2023,

<https://www.voaturkce.com/a/bazi-yabanc%C4%B1-ekipler-guvenlik-nedeniyle-faaliyetlerine-ara-veriyor/6958914.html>

⁴⁴ AFAD Başkanı Yunus Sezer: 'Ulaşılmayan bir bölgemiz yok', Cumhuriyet, 6 Şubat 2023,

<https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/afad-baskani-yunus-sezer-ulasilamayan-bir-bolgemiz-yok-2048894>

⁴⁵ Sera Kadıgil'e Dert Yanan Depremzede: "48 Saat Hiç Kimse Yoktu. 3-4 Gün Bağırarak, Donarak Ölen İnsanlar Vardı",

Haberler Com, 26 Şubat 2023, <https://www.haberler.com/guncel/sera-kadigil-e-dert-yanan-depremezede-48-saat-15659740-haberi>

⁴⁶ Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği,

<https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetaylframe?MevzuatTur=3&MevzuatNo=20135703&MevzuatTertip=5>

Telekom'a verilmesi olduğu, deprem bölgesinde birden fazla şebeke olmuş olsaydı bu durumun yaşanmayacağı söylendi.⁴⁷ Bununla birlikte, GSM operatörlerinin deprem bölgesinde yeterli mobil istasyonunun bulunmadığı anlaşıldı. Ayrıca 15 milyon nüfuslu bir deprem bölgesinde yeterli yedek mobil istasyon ve jeneratörün de GSM operatörleri tarafından hazır bulundurulmadığı ortaya çıktı. Oysa, 26 Eylül 2019'da İstanbul Silivri'de gerçekleşen deprem esnasında yaşanan iletişim aksaklıkları sebebiyle GSM operatörleri afet durumunda kullanılacak yüksek kapasiteli bir ortak hat kurulması yönünde karar almıştı, bu hat 3 ay içinde kurulacaktı. İletişim sorunlarını çözmek için Starlink uydularının gönderilmesi teklifinin reddedildiği basına yansıyan haberler arasındaydı.⁴⁸ Tüm bunlar olurken enkaz altında kurtarılmayı bekleyenlerin ve yakınlarının konumları paylaşılarak yardım istediği, aynı zamanda acil destek organize etmek için kullanılan başta Twitter olmak üzere sosyal medya platformlarına erişim 8 Şubat'ta kısıtlandı, bu durum infiale yol açtı.⁴⁹

Profesyonel arama kurtarma ekiplerinin yetersizliği ortaya çıktı. Sorumlu ve görevli kamu kurumları depreme üç gün, hatta bazı bölgelerde daha uzun süre müdahale edemedi. Depremden 10-15 saat sonra, dünyanın dört bir yanından arama kurtarma ekipleri bütün teçhizatları ile Türkiye'ye ulaştı, ancak koordinasyonsuzluk sebebiyle bu ekiplerin çoğu ancak 40 saat sonra bölgeye ulaşabildi. Hollanda, İsviçre, İsrail gibi birçok farklı ülkeden gelen arama ve kurtarma ekipleri kısa sürede harekete geçmesine rağmen, Türkiye'ye geldikten sonra alana çok geç ulaştırılmaları sebebiyle pek çok can kurtarılamadı.

INSARAG (Uluslararası Arama Kurtarma Danışma Grubu) protokolüne göre, bir ülke uluslararası yardım istediği zaman, yardım getiren ülkelerin ekipleri bütün teçhizatlarını kendileri hazırlıyor. Yardım isteyen ülkeden aldıkları üç şey var. Biri, koordinasyon, yani nerede görevlendirilecekleri. İkincisi, ekibin ve malzemelerinin ulaşımı, nakliyesi. Üçüncüsü, çevirmen. Hollanda ekibi Adana'ya geldiği zaman nereye gideceğini bilmiyordu. Önce Antep dendi. Sonra AFAD bizi Antakya'ya yönlendirdi.⁵⁰

Hollanda arama kurtarma ekibinin malzemelerini taşıyan kargo uçağının Adana Havaalanı'na indirilmemesinin nedeninin pistin umreden gelen uçak için boş bırakılması olduğu ortaya çıktı.

Bu arada havalimanındakiler piste bakıyor, o kadar da dolu değil, ama arama-kurtarma ekipleri inmez oldu. "Hacılar gelecekmiş, pisti onlar için boş tutuyorlar" diye bir konuşma duydum. AFAD'çıya "Hacılar gelecek diye mi uçakları indirmiyorsunuz?" diye sordum. "Zeynep Hanım, siz çok negatif düşünüyorsunuz, yok öyle bir şey. Hacılar altı saat önce geldi, gitti" dedi. Yarım saat sonra büyük bir kalabalık indi. Gittim, sordum, "Hoşgeldiniz,

⁴⁷ Uzmanlar anlatıyor: Depremde GSM operatörleri neden çöktü?, Gazete Duvar, 14 Şubat 2023,

<https://www.gazeteduvar.com.tr/uzmanlar-anlatiyor-depremdede-gsm-operatorleri-neden-coktu-galeri-1603524>

⁴⁸ 10 ili yıkan depremdede GSM operatörleri çöktü!, Haber Türk, 9 Şubat 2023, <https://www.haberturk.com/operatorler-yine-sinifta-kaldi-3564007-teknoloji>

⁴⁹ Twitter kısıtlaması infial yarattı: İnsanları göz göre göre öldürüyorsunuz, Diken, 8 Şubat 2023,

<https://www.diken.com.tr/twitter-kisitlamasi-infial-yaratti-insanlari-goz-gore-gore-olduruyorsunuz>

⁵⁰ 6 ŞUBAT DEPREMİ –ANTAKYA'DAKİ ARAMA-KURTARMA ÇALIŞMALARINDAN İZLENİMLER: Ses vere vere, bekleyerek öldüler, 1+1 Express, 24 Şubat 2023, <https://birartibir.org/ses-vere-vere-bekleyerek-olduler>

nereden geliyorsunuz?” “Medine’den, Umre’den” dediler, birisi arama-kurtarma için gelen ekibe teşekkürlerini ilettiler.⁵¹

Mevcut ekiplerin ve ekipmanlarının bölgeye ulaşmasında yaşanan gecikmelere ek olarak, arama kurtarma ekiplerinin AFAD tarafından hangi kritere göre hangi şehre ve enkaza gönderildiği de ayrı bir muamma oldu. Bir MAG (Mahalle Afet Gönüllüleri) gönüllüsü üç gün boyunca İslahiye’de büyük bir apartmanın enkazında çalıştıklarını ancak hiçbir canlı kurtarma yapmadıklarını anlattı. Oysaki o sırada Hatay ve Adıyaman’da içinde canlı olduğu bildirilen yüzlerce enkazda arama kurtarma yapabilecek hiç kimse yoktu. Termal kamera ve arama kurtarma köpekleri ile enkazlarda yaşayan olup olmadığı tespit edildikten sonra çalışma yapılması gerektiği halde ekipler bu şekilde yönetilmedi.

Hayat kurtarmak için kritik önemdeki ilk üç günde, hatta bazı yerleşimler için takip eden günlerde de arama kurtarma çalışması yapılmaması araştırılması ve aydınlatılması gereken en can alıcı konudur. Etkilenen kentler arasından bazılarına, örneğin Hatay ve Adıyaman’a, günlerce gidilmemesini veya çok az sayıda ekibin yönlendirilmesini sadece ekip yetersizliği ya da organizasyonsuzlukla açıklamak mümkün değil.⁵² Öte yandan, askeri birlikler, madenciler gibi arama kurtarma çalışmalarına katılabilecek eğitilmiş insan kaynağının kritik zamanda değerlendirilmemesi; inşaat şirketlerinin araç gereçleri ve insan kaynaklarından yararlanılmaması; AFAD ekiplerinin yeterince eğitilmiş ve ekipman bakımından donanımlı olmaması gibi nedenlerle günlerce yardım çığlıkları duyulan insanların göçüklerde ölüme terk edilmesi yaşam hakkı ihlali ve insanlığa karşı suçtur.⁵³ Tüm bu yaşananların en kısa zamanda bağımsız uzmanlar ve hukukçular tarafından kapsamlı şekilde incelenmesi, belgelendirilmesi ve gerekli hukuki adımların atılması gerekir. İhmal ve kötü yönetim gerçeğinin, afetin etkilediği alanın büyüklüğü ile açıklanması afetin olumsuz psikolojik etkisini artırmıştır. Esasen bilim insanlarının önceden bildirdiği depremi, bir afete dönüştüren tüm sorumlular yargılanmadıkça bütün ülkenin vicdanı enkaz altında kalacaktır.⁵⁴

Afet yönetiminin uluslararası standartlarından olan toplumsal dayanışmanın desteklenmesi ve sivil toplum örgütlerinin sürece dahil edilmesinde ayrımcılık yapıldı. Aralarında çocuk istismarı iddialarıyla gündeme gelen tarikatların da olduğu hükümet politikalarına yakın STK’ların alandaki faaliyetlerine Cumhurbaşkanlığı tarafından teşekkür edildi. (EK 1) Başta alanında uzman TTB ve TMMOB gibi kuruluşlar olmak üzere bağımsız sivil toplum örgütlenmelerinin çalışmaları ise çeşitli şekillerde engellenmek istendi.⁵⁵ Bağımsız sivil toplumdan kendilerine gelecek aynı ve nakdi

⁵¹ 6 ŞUBAT DEPREMİ –ANTAKYA’DAKİ ARAMA-KURTARMA ÇALIŞMALARINDAN İZLENİMLER: Ses vere vere, bekleyerek öldüler, 1+1 Express, 24 Şubat 2023, <https://birartibir.org/ses-vere-vere-bekleyerek-olduler>

⁵² Suzan Şahin, AKP’lilere kürsüye vura vura “dinleyeceksiniz” diye bağırdı! Mecliste tansiyon fırladı..., BirGün TV, 8 Mart 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=HbblGs5wSw0> ve Hatay-Adıyaman: AFAD Yok, İhmal ve Torpil Var!, Aslıhan Gençay, Platform 24, 12 Şubat 2023, <http://platform24.org/yazarlar/5796/hatay-adiyaman-afad-yok-ihmal-ve-torpil-var>

⁵³ Yakın Ertürk, Afetlerde insanlık suçu ve hesap verebilirlik, BirGün, 22 Şubat 2023, <https://www.birgun.net/haber/afetlerde-insanlik-sucu-ve-hesap-verebilirlik-422305>

⁵⁴ Yıkılacak binalar biliniyormuş, Milliyet, 2 Mart 2023, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/yikilacak-binalar-biliniyormus-6911207>; Prof. Naci Görür, depremden 3 gün önce Kahramanmaraş için uyarıyordu, Euronews, 6 Şubat 2023, <https://tr.euronews.com/2023/02/06/prof-naci-gorur-depremden-3-gun-once-kahramanmaraş-icin-uyarmisti>

⁵⁵ Hatay’da valilik, depremezdelelerin de kaldığı Sevgi Parkı’nı boşaltmak istiyor, Evrensel, 28 Şubat 2023, <https://www.evrensel.net/haber/483686/hatayda-valilik-depremezdelelerin-de-kaldigi-sevgi-parkini-bosaltmak-istiyor>; AFAD, İskenderun’da çadırlarımıza el koydu: #KızkardeşlikKöprüsü’nü yıkamazsınız, Ekmek ve Gül, 15 Mart 2023, <https://ekmekvegul.net/gundem/afad-iskenderunda-cadirlarimize-el-koydu-kizkardeşlikkoprusunu-yikamazsiniz>

yardımları Kızılay ve AFAD'a yönlendirmesi istendi. (EK 2) Sivil toplum tarafından oluşturulan yardım noktalarından ikisine kayyum atandı.⁵⁶ Bunlardan biri de cemevi idi.⁵⁷ İktidar partileri dışındaki siyasi partilerin dayanışma faaliyetleri de engellendi.⁵⁸

18 bin can kaybının yaşandığı 1999 Marmara Depreminin her aşamasında sivil toplum dayanışmasının kritik rol oynadığı halen toplumsal hafızada yerini koruduğu halde, AKP iktidarında meydana gelen 2011 Van, 2020 Elâzığ, 2021 İzmir depremlerinde ve burada sayamadığımız pek çok afette benzer iddialar kamuoyuna yansıdı. Özellikle 2014 Soma Maden Faciasından itibaren hükümetin insanları yaşanan yıkımın "kader" olduğuna inandırma, yardıma ihtiyaç duyanları sadaka kültürüne tabi kılarak iktidara bağımlı hale getirme, afetlerin felakete dönüşmesindeki kamu sorumluluğunu gölgeleme çabası iyice su yüzüne çıktı. Sadece iktidarın kontrolündeki "sivil toplum" kuruluşlarının afet süreçlerinde yer alması; meslek ve emek örgütlerinin, bağımsız sivil toplum örgütlerin ve muhalif belediyelerin uzak tutulması bir politika haline geldi. Bu tutum 6 Şubat Depremlerinde öyle boyutlara geldi ki afet sonrasında refakatsiz kalan çocuklar, sorumlu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından çocuk koruma ile hiçbir ilişkisi olmayan kuruluşlara teslim edildi.⁵⁹ Halen kaç çocuğun bu kuruluşlarca tutulduğu tam olarak bilinmiyor.

AFAD'ın dondurucu soğukta yaşam mücadelesi veren depremzedeler için gönderilen 2 bin adet polar, atkı, bere ve eldivenin üzerinde bira markasının logosu olduğu gerekçesiyle kabul etmediği;⁶⁰ İtalyan markalı kaban ve botların AFAD depolarında bekletildiği;⁶¹ depremzedeye giden ikinci el "fazla giysilerin" Yemenli bir şirkete satıldığı⁶² ortaya çıktı.

Deprem bölgesinde çadır sıkıntısı had safhadayken Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) Gaziantep'ten Bursa'ya çadır getirip logosunu yapııştırarak Kahramanmaraş ve Hatay'a

⁵⁶ Buldan: 'Kayyum atanan' Pazarcık'ta yardım çalışmamız devam edecek, Evrensel, 16 Şubat 2023,

<https://www.evrensel.net/haber/482454/buldan-kayyum-atanan-pazarcikta-yardim-calismamiz-devam-edecek>

⁵⁷ Yardım merkezine dönüştürülen Cemevine kayyum atandı <https://artigercek.com/guncel/cemevindeki-yardim-merkezine-kayyim-atanmasına-alevi-orgutlerinden-tepki-239400h>

⁵⁸ HDP'li belediyenin topladığı deprem yardımına el konuldu, Cumhuriyet, 8 Şubat 2023,

<https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/hdpli-belediyenin-topladigi-deprem-yardimina-el-konuldu-2049373>; Ali Babacan: Partimizin 10 yardım TIR'ına AFAD el koydu, Cumhuriyet, 25 Şubat 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/ali-babacan-partimizin-10-yardim-tirina-afad-el-koydu-2055109>; Malatya Valiliği Saadet Partisinin Aşevi çadırını kaldırmak istedi, Gazete Duvar, 14 Mart 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/malatya-valiligi-saadet-partisinin-asevinin-kaldirmasini-istedi-aymazliktan-vazgecin-haber-1608282>

⁵⁹ Bakanlık depremzede çocukların İHH mensubunun evinde olduğunu doğruladı, Evrensel, 18 Şubat 2023,

<https://www.evrensel.net/haber/482693/bakanlik-depremzede-cocuklarin-ihh-mensubunun-evinde-oldugunu-dogruladi>; Depremzede çocuklar nerede: 'Benim gördüğüm çocuklar şu an villada kalan çocuklar değil', Gazete Duvar, 27 Şubat 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/depremzede-cocuklar-nerede-benim-gordugum-cocuklar-su-an-villada-kalan-cocuklar-degil-haber-1605735>; Depremzede dokuz çocuk tarikatın Kuran kursundan çıktı, Diken, 24 Şubat 2023, <https://www.diken.com.tr/depremzede-dokuz-cocuk-tarikatin-kuran-kursundan-cikti>; Tarikat, müftülük, kurs ve bakanlıktan kayıp çocuklarla ilgili dört farklı iddia: 9 çocuk nerede?, Cumhuriyet, 4 Mart 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/tarikat-muftuluk-kurs-ve-bakanlikten-kayip-cocuklarla-ilgili-dort-farkli-iddia-9-cocuk-nerede-2057444>; Çocuklar Menzil Cemaati'ne teslim, BirGün, 8 Mart 2023, <https://www.birgun.net/haber/cocuklar-menzil-cemaati-ne-teslim-423942>

⁶⁰ AFAD, bira logosu bulunan mont bağışlarını reddetti, Politikayol, 9 Şubat 2023, <https://www.politikayol.com/afad-bira-logosu-bulunan-mont-bagislarini-reddetti>

⁶¹ Ünlü markalar yardım gönderdi: 'Umarım depremzedelerde vardır', Gazete Duvar, 4 Mart 2023,

<https://www.gazeteduvar.com.tr/unlu-markalar-yardim-gonderdi-umarim-depremzedelerde-vardir-haber-1606592>

⁶² Depremzedeye giden fazla giysi Yemenli şirkete satılmış, BirGün, 28 Şubat 2023,

<https://www.birgun.net/haber/depremzedeye-giden-fazla-giysi-yemenli-sirkete-satilmis-422992>

gönderdiği iddiaları üzerine soruşturma başlatıldı.⁶³ Bursa İl Milli Eğitim Müdürü görevden alındı.⁶⁴ Afetin değil alginın yönetildiğini gösteren bir başka örnek Bodrum Belediyesinin bölgeye gönderdiği yardımları taşıyan TIR'ın üzerindeki belediye pankartını kapatarak üzerine Muğla Valiliği görevlilerince valilik logolu başka bir pankart asmasıydı.⁶⁵

Tanımlamakta zorlandığımız, adeta artçı deprem etkisi yaratan bir başka olay ise; afetin acil yardım dönemi devam ederken, 13 milyon insanın yaşadığı yerleşim yerlerinde sağ kalanlar aç ve açıkta iken, başrolde yardıma koşması gereken Kızılay'ın acil yardım malzemelerini zarar görenlere dağıtmayıp ticaretini yapmasıydı. Stoklarındaki çadır ve gıda malzemesini Anadolu Halk ve Barış Platformu'na (AHBAP) ve Eczacılar Birliği'ne satarak⁶⁶ her şeyden önce kendi tüzüğünü çiğneyen Kızılay, aynı zamanda Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Federasyonu'nun üyesi olarak bir parçası olduğu uluslararası insani yardım ilkelerini açıkça ihlal etti. 155 yıl önce, 1868 yılında kurulmuş, yardımlaşma olgusu ile özdeşleşmiş bir kurumun ticarethaneye dönüştürülmesinin toplumsal dayanışmaya verdiği zararı hiç kimse rakamlarla hesaplayamaz. İçinde yaşamakta olduğumuz büyük afetten hayatta kalan milyonları bir kez daha yaralayan bu olay yaptırımsız kalmamalıdır. Kızılay topluma aittir. Kaynakları şeffaflştırılmalı, içinde bulunduğu kabul edilemez duruma gelmesinde sorumluluğu olanlar yargılanmalıdır.

Yardımlarla ilgili skandallar bununla da kalmadı. Depremlerin ardından bölgede yardım organizasyonları ve güvenliğin sağlanması amacıyla görevlendirilen emniyet müdürü, komiser yardımcısı, mahalle bekçisi gibi bazı kolluk görevlilerinin hırsızlık ve yağma suçunu işledikleri ortaya çıktı. Tekirdağ Çevik Kuvvet Şube Müdürü 4. Sınıf Emniyet Müdürünün, geçici olarak görevlendirildiği Gaziantep'in İslahiye ilçesinden Tekirdağ'a dönerken korumakla görevli olduğu birçok yardım malzemesini yanında götürdüğü ortaya çıktı.⁶⁷ Hatay'da, Sakarya Emniyet Müdürlüğü'nde görevli bir komiser yardımcısı ve İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü kadrosunda görevli bir mahalle bekçisi, enkazlardan çaldıkları çok sayıda ziynet eşyası, farklı para birimlerine ait banknotlar, elektronik cihazlar ve cep telefonu ile yakalandı.⁶⁸

Yaşadığımız bu süreci anlatabilmek için afet yönetimi terimlerinden ziyade; fırsatçılık, rantçılık, kamuoyuna yalan söyleme, delilleri yok etme, veri saklama, ayrımcılık, toplumsal dayanışmayı engelleme, insanlar canlı olarak enkaz altında iken iletişimi kesme, yasaklama, basını susturma,⁶⁹ halkın topladığı yardımlara el koyma, suça göz yumma, gizleme hatta teşvik, sağlık hakkını ihlal

⁶³ Bakan övünmüştü: 'Logo skandalı'na soruşturma, Diken, 10 Mart 2023, <https://www.diken.com.tr/cadirlarin-logo-icin-deprem-bolgesinden-bursaya-gonderilmesine-sorusturma>; MEB Basın Açıklaması, 10 Mart 2023, <http://www.meb.gov.tr/basin-aciklamasi/haber/29288/tr>

⁶⁴ 12 Mart 2023 Tarihli ve 32130 Sayılı Resmî Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/03/20230312-5.pdf>

⁶⁵ Muğla Valiliği, Bodrum Belediyesi'nin yardım TIR'ına kendi pankartını astı, Cumhuriyet, 8 Şubat 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/mugla-valiligi-bodrum-belediyesinin-yardim-tirina-kendi-pankartini-asti-2049443>

⁶⁶ AHBAP Kızılay'ın kendilerine çadır sattığını doğruladı, Cumhuriyet, 26 Şubat 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/son-dakika-ahbap-kizilayin-kendilerine-cadir-sattigini-dogruladi-2055482>

⁶⁷ Emniyet müdürünün evinde depremzedelere gönderilen yardım malzemeleri bulundu, Cumhuriyet, 5 Mart 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/emniyet-mudurunun-evinde-depremzedelere-gonderilen-yardim-malzemesi-bulundu-2057885>

⁶⁸ Deprem bölgesinde skandal!, Haberlisin, 14 Mart 2023, <https://www.haberlisin.com/haber/14273637/deprem-bolgesinde-skandal>

⁶⁹ Deprem haberi yapan gazetecilere baskı uygulandı, VOA Türkçe, 15 Şubat 2023, <https://www.voaturkce.com/a/rsf-depremin-ardindan-turkiye-basina-saldirilari-kinadi/6964584.html>

etme, yaşam hakkını ihlal etme gibi afet sözlüğüne değil çoğu hukuk sözlüğüne ait terimlere ihtiyacımız var.

Fırsattan istifade OHAL ilan edildi

Dünyanın önemli deprem kuşaklarından birinin üzerinde yer alan Türkiye’de deprem olması şartıcı değil. Bu gerçek bilindiği halde bilimi göz ardı ederek, yıllar içinde defalarca imar barışı adı altında af yasaları yürürlüğe sokuldu. 2018 yılında geçirilen imar affı ile bugün depremden etkilenen 11 şehirde 294 bin 165 kaçak yapı yasal koruma altına alındı. Türkiye genelinde de 3 milyondan fazla konut bu şekilde koruma altındadır. Bu konutların pek çoğu yine deprem riski olan bölgelerdedir.⁷⁰

Afete müdahale etmekte çok geciken AKP iktidarının ilk icraatı, deprem bölgesinde üç ay süreyle olağanüstü hâl (OHAL) ilan etmek oldu. Yardım ve kurtarma odaklı değil; tam tersine sivil toplumun hemen harekete geçtiği yardım çalışmalarının, depremin insani gerçeğinin acı ve çok katmanlı boyutlarının, devletin yetersiz ve ihmalkâr olduğu gerçeğinin görünmesini engellemek üzere OHAL mekanizmasına başvuruldu. OHAL ilanı sonrasında depremle ilgili haber yapan gazetecilere müdahaleler oldu, muhalif televizyonlara hukuksuz cezalar verildi, iktidarın politikalarını eleştiren deprem bölgesinde olan ve olmayan vatandaşlara yönelik yargı bir baskı aracı olarak kullanılmaya başlandı.⁷¹

Enkazlar, yıkımın sebeplerine dair bulgu teşkil edecek fotoğraflar çekilmeden, numuneler toplanmadan kaldırıldı. Hatay’daki işyeri ve konutların laboratuvar test sonuç evraklarının bulunduğu Yapı Denetim ve Yapı Malzeme Şube Müdürlüğü’ndeki tek katlı binaya yıkım kararı verildi; bina yıkıldı. Konuyu kamuoyuna duyuran avukatlar, delil karartma şüphesine dikkat çakti ve evrakları enkazdan kurtarmaya çalıştı.⁷²

Vatandaşlarını göçük altından çıkarmayı beceremeyen, ölen vatandaşlarını kimlik tespiti yapmadan, ölüm nedenlerini (yıkım, soğuk, arama kurtarma faaliyetlerinin gecikmesi vb.) tespit etmeden gömen⁷³ devlet, isyanını dile getiren depremezdelerin ifadesini alacak savcı bulabildi.⁷⁴

⁷⁰ 'İmar affı' verileri: Depremin vurduğu 10 ilde 294 bin güvencesiz konut yasal koruma altına alınmış!, Birgün, 10 Şubat 2023, <https://www.birgun.net/haber/imar-affi-verileri-depremin-vurdugu-10-ilde-294-bin-guvenesiz-konut-yasal-koruma-altina-alinmis-420964>

⁷¹ "Deprem Haberi Yapan Basına Müdahale Edilmemeli", VOA Türkçe, 15 Şubat 2023, <https://www.voaturkce.com/a/rsf-depremin-ardindan-turkiye-basina-saldirilari-kinadi/6964584.html> ve Tek istifa yok ama... Depremden sonra yurttaşın sosyal medyadaki çığına soruşturma!, Cumhuriyet, 7 Mart 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/tek-istifa-yok-ama-depremden-sonra-yurttasin-sosyal-medyadaki-cigligina-sorusturma-2058619>

⁷² Hatay Yapı Denetim Şube Müdürlüğü'nde evrak nöbeti: Delil karartmayın!, Birgün, 11 Şubat 2023, <https://www.birgun.net/haber/hatay-yapi-denetim-sube-mudurlugu-nde-evrak-nobeti-delil-karartmayin-421088> ve Hatay'daki kamu binasında delil karartma iddiası: 'Nöbet tutarak evrakları koruyoruz', Cumhuriyet, 12 Şubat 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/hataydaki-kamu-binasinda-delil-karartma-iddiasi-nobet-tutarak-evraklari-koruyoruz-2051129>

⁷³ Deprem bölgesinde matbu ölümler: Tek delil burundan alınan sürüntü, Kısa Dalga, 10 Şubat 2023, https://kisadalga.net/haber/detay/deprem-bolgesinde-matbu-olumler-tek-delil-burundan-alinan-suruntu_56184

⁷⁴ "Herkesin sorduğu tek soru: Devlet nerede" diye yazan emekli cumhuriyet savcısı, emniyete şikayet edildi, Independent Türkçe, 15 Şubat 2023, <https://www.indyrturk.com/node/610366/haber/herkesin-sordu%C4%9Fu-tek-soru-devlet-nerede-diye-yazan-emekli-cumhuriyet-savc%C4%B1s%C4%B1> ve Depremzede gözaltına alındı, Artı TV, 13 Şubat 2023, <https://twitter.com/ArtıTV/status/1625191821860081670?s=20> ve <https://twitter.com/purenvo/status/1624038804733497345?s=20>

Orman ve meraları imara açan OHAL Kararnamesi

24 Şubat 2023 Tarihli ve 32114 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 126)⁷⁵ ile depremdeki yıkımın başlıca sorumlularından Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının yetkileri artırıldı. Yaşadıklarımız hiç yaşanmamış gibi ormanlar ve meralar inşaata açıldı. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Genel Sekreteri Dersim Gül, Kararname ile ilgili, “Arka planında bilimsel ve teknik hesapların değil rant ve seçim kaygısının olduğu çok açık ortada” dedi.⁷⁶

TBMMOB Şehir Plancıları Odası yaptığı açıklamada Kararnameyi şu sözlerle değerlendirdi:

Bu düzenleme planlama meslek alanını yapılaşma sürecinden tamamen dışlayan, kentleşmeyi ve kentsel yaşamı tamamen yer bilimsel verilere bağlı kurgulanacak bir mühendislik olgusu olarak gören siğ ve akıl dışı yaklaşımdır. Yapılaşma süreçlerine ilişkin 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmelikleri tamamen devre dışı bırakan ve yöre halkının katılım ve itiraz imkânlarını ortadan kaldıran bir süreç başlatılmıştır. Bununla birlikte yürürlükteki mer’i mevzuat gereğince imar planı yapım sürecinde yerine getirilmesi gereken birçok analize, çalışmaya ve kısıtlara uyma zorunluluğu da ortadan kaldırılmıştır.

Yalnızca konut alanlarının bir an önce inşa edilmesi konusuna odaklanmış; en temel bilimsel ve teknik gereklilikleri bile dışlayan bu yöntemle kadim bir geçmişe sahip kentlerimizin yeniden inşa edilemeyeceği açıktır. Yüzlerce yıl boyunca yaşamlarımızı sürdüreceğimiz kentlerimizde nitelikli, refah düzeyi yüksek yaşam alanları kurgulamak adına yapılması gereken en temel iş; kır-kent ilişkisini, sosyal yaşamı, kent kültürünü, kent ekonomisini ve yöre halkının tüm gereksinimlerini kapsamlı bir biçimde ele alan bütüncül bir planlama sürecini başlatmaktır.⁷⁷

ODTÜ Mimarlık Fakültesi de Kararname ile ilgili görüşünü açıkladı:

Dirençli kentsel ve kırsal yaşam alanlarının yeniden üretimi akıl ve bilimin ışığında çok boyutlu biçimde ele alınması gereken bir olgudur. Gerekli ön hazırlık yapılmadan gerçekleştirilecek aceleci çalışmaların yaşam alanlarımıza yarardan çok zarar getirme olasılığı yüksektir. Bunun yanında yeniden yapılanma etkinliklerinin başta iklim krizi olmak üzere günümüz yerleşimlerinin karşı karşıya olduğu pek çok sorunu da eşzamanlı olarak ele alması ve bunlara yönelik bütüncül çözümler üretmesi beklenmektedir.⁷⁸

⁷⁵ 24 Şubat 2023 Tarihli ve 32114 Sayılı Resmî Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230224-9.pdf>

⁷⁶ Şehirleri halktan gizli yapacaklar, BirGün, 25 Şubat 2023, <https://www.birgun.net/haber/sehirleri-halktan-gizli-yapacaklar-422690>

⁷⁷ İLGİLİ KURUMLARA DEĞİL, HALKIMIZA SESLENİYORUZ: Geleceğimizin de yıkıma uğramaması için bu akıl dışılığı hep birlikte durduralım!, <https://www.spo.org.tr/detay.php?sube=0&tip=3&kod=12211&s=08>

⁷⁸ 24 Şubat 2023 tarihli “Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” üzerine ODTÜ Mimarlık Fakültesi Görüşü, 6 Mart 2023, https://arch.metu.edu.tr/system/files/news/2023/fakulte_gorusu.pdf

Söz konusu Kararname başka riskleri ve endişeleri de beraberinde getiriyor. Oya Aydın bu endişelerin bazılarını şu şekilde dile getiriyor:

Aleviler, Nusayriler, Hıristiyan azınlıklara mensup vatandaşlar, olağanüstü halin verdiği yetkiyle çıkarılan bu kararnamenin, siyasal iktidarca demografik yapıyı değiştirme amacıyla kullanılacağı, ibadethanelerinin, mahallelerinin dağıtılacağı endişesi içerisinde. Bu kaygı, MİT Başkanı Hakan Fidan'ın, tam da bu tartışmalar başladıktan sonra Hatay'a 'gizlice' gittiği haberleri ile daha yaygın konuşulmaya başlandı.⁷⁹

Söz konusu Kararname Afet Yasası ve İmar Yasası gibi konuyla doğrudan ilgili iç mevzuata aykırı olduğu gibi İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne ve Anayasa'ya da aykırıdır.

İhaleler tam gaz devam ediyor

Tüm itirazlara rağmen deprem bölgesinde ihaleler ve inşaatlar başladı. Çiğdem Toker'in haberine göre, "Depremzedelerin barınma, su, hijyen sorunları olanca yakıcılığıyla sürerken, Toplu Konut İdaresi'nin de (TOKİ) depremden iki hafta sonra başlattığı kalıcı deprem konutları ihalesi olanca hızıyla devam ediyor. Pazarlık usulüyle yapıldığı için çok süratli sonuçlandırılan ihalelerin sayısı, 7 Mart itibarıyla 53'e, ihale büyüklüğü de 47,6 milyar TL'ye ulaştı."⁸⁰ Eski TOKİ Başkan Yardımcısı ve AKP'li Fatih Belediye Başkan Yardımcısı Mehmet Özçelik'in damadı Mücahit Hamza Ekşi'nin deprem sonrası Adıyaman'da yapılacak toplu konut ihalesini aldığı öğrenildi.⁸¹

Deprem vergileri ortada yokken afet fonu kuruluyor

1999 Marmara Depreminden sonra hayata geçen ve "deprem vergisi" olarak bilinen özel iletişim vergisi (ÖİV) ile 2000-2022 yılları arasında toplam 87 milyar 998 milyon lira, 2003-2022 arasındaki 20 yıllık AKP iktidarında ise 86 milyar 138 milyon lira toplandı. Toplanan vergi ile 2000-2022 yılları arasında 96 metrekare büyüklüğünde 1 milyon 315 bin konut yapmak mümkündü ama yapılmadı. Deprem vergilerinin nereye gittiği konusunda eski Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, 2011 Van depreminden sonra yaptığı açıklamada şunları söyledi;

Sonuçta bunlar 74 milyonun servetidir. Deprem vergisi adı altındaki vergiden çok sürekliliğe hale gelmiş ÖTV vs. var. Bu vergiler bizim sağlığınıza gidiyor. Diyorsunuz ki bu çerçevede 44 milyar liralık vergi topladınız, nereye gitti. Sadece bir yıllık vatandaşın sağlığı için yaptığımız harcama 44 milyar lira. Bu, duble yollara gidiyor, demiryollarına, havayollarına, çiftçimize, eğitime gidiyor.⁸²

⁷⁹ Cumhurbaşkanlığı deprem kararnamesi: Uluslararası hukuka ve Anayasa'ya aykırı yerinden etme, Kısa Dalga, 17 Mart 2023, https://kisadalga.net/haber/detay/cumhurbaskanligi-deprem-kararnamesi-uluslararasi-hukuka-ve-anayasaya-aykiri-yerinden-etme_61006

⁸⁰ Deprem ihaleleri 50'yi geçti, T24, 10 Mart 2023, <https://t24.com.tr/yazarlar/cigdem-toker/deprem-ihaleleri-50-yi-gecti,39081>

⁸¹ Afet konutu ihalesinden damat çıktı, Sözcü, 13 Mart 2023, <https://www.sozcu.com.tr/2023/ekonomi/afet-konutu-ihalesinden-damat-cikti-7618803>

⁸² Deprem vergisi: 23 yılda ne kadar vergi toplandı, bununla kaç konut yapılabilir?, Euronews, 11 Şubat 2023, <https://tr.euronews.com/2023/02/11/deprem-vergisi-22-yilda-ne-kadar-vergi-toplandi-bununla-kac-konut-yapilabilir>

Deprem vergisi 24 yıldır deprem ile ilgili kullanılmamışken şimdi yeni vergiler ve fonların nasıl kullanılacağından endişe duymamak mümkün değil. AKP'li 106 milletvekilinin imzasıyla, Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı tüzel kişiliği olan Afet Yeniden İmar Fonu kurulmasının öngörüldüğü bir yasa teklifi 6 Mart tarihinde Meclis Başkanlığı'na sunuldu. Yasa teklifinde fonun kuruluş amacı şu sözlerle açıklanıyor; “doğal afetler nedeniyle afet bölgesi ilan edilen alanlarda imar, altyapı ve üstyapı çalışmaları için gerekli kaynağın sağlanması, yönetilmesi ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına aktarılmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”⁸³ Geçmiş yıllardaki deneyimimiz gösteriyor ki, bu Fon kurulursa bulacağı kaynaklar ve bunların nereye harcanacağı belirsiz ama deprem ile ilgili harcanmayacağı ortada...

Afet yönetimi için OHAL gerekmediği ve ilan edilmesinin nedeninin siyasi olduğu yönündeki görüşler; OHAL sonrasında toplumsal muhalefete dönük daha da artan baskılar, hız verilen imar ve ihale süreci, çıkarılan Kararname ile orman ve meralara el konulmasıyla doğrulanmış oldu. OHAL perdesinin başka nelerin üstünü örtmek için kullanılacağı merak konusu oldu. Bu şartlarda, seçim güvenliğine ve AKP'nin Meclis'ten geçirmeye çalışacağı her yasaya çok dikkat edilmesi gerekiyor.

Doğal denge ve çevre gözetilmedi

Türkiye kamuoyunda afet denildiğinde genel olarak sadece önlenemez doğa olayı deprem anlaşılıyor. Ancak ekolojik döngüye aykırı insan eylemlerinin etkilediği, sel, kuraklık, kasırga gibi afetler; savaş, kıtlık, salgın hastalık, nükleer patlama ve bunun gibi doğrudan insan kaynaklı afetleri de tanıma eklemek şart. Çünkü “doğa olayı” algısı kaderci yaklaşımı besliyor ve iklim krizinin ana nedenlerinin üzerini kapatıyor.

Evet, doğa devinimlerinin bazıları engellenemez. Ama bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yaşam hakkı odaklı bir yaklaşımla siyasal ve toplumsal yönetimi ile deviniminin afete dönüşmemesi mümkündür. Doğal döngüye ve bilimsel akla uygun olmayan, betonlaşma üzerine kurulu rantçılık kültürünü yerleştiren, teşvik eden mevcut siyasal karar alıcıların yarattığı afetler kader ve fitrat değildir. Kader, siyasal sorumluluğun üzerini örtmek üzere kullanıma sunulmaktadır. Tıpkı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini biyolojik farklılığa indirgeyerek, “kadının doğası, fitratı” gibi tanımlamalarla eşitlik fikrinin önünü kesmek gibi. Depremin zarar verme oranını da yine insan kusurları belirliyor. 1999 yılında meydana gelen Marmara Depreminde bu yana, her depremden sonra; medyada deprem değil ihmal öldürür, depreme uygun yapılmayan binalar öldürür konuşmaları yapılıyor ancak zihniyet dönüşümü için daha çok çaba göstermek gerekiyor.

Öte yandan, sanılanın aksine dünyada en çok zarar oluşturan afetler depremler değil, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu'nun (IFRC) tanımıyla “klimatik olaylar”. IFRC depremleri de dahil ederek “doğa kaynaklı afetler” tanımını kullanıyor, alt kırılımda ise sel ve kasırga gibi olaylara klimatik olaylar adını veriyor. IFRC'nin 2020 yılı raporuna göre klimatik olaylar giderek artıyor. 2008-2017 yılları arasında dünyada meydana gelen 3751 doğa kaynaklı

⁸³ İnşaat sektörüne yeni kaynak: Afet Yeniden İmar Fonu, Sol Haber, 8 Mart 2023, <https://haber.sol.org.tr/yazar/insaat-sektorune-yeni-kaynak-afet-yeniden-imar-fonu-368037>

afetin yüzde 84'ü iklimik olaylar. Yüzde 40,5 ile sel, yüzde 26,7 ile fırtınalar tüm olayların yaklaşık üçte ikisini oluşturuyor.⁸⁴

Aynı konuda başka veriler BM Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörü Reem Alsalem'in BM Genel Kuruluna sunduğu "Kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet bağlamında çevre kirliliği ve iklim krizinin sebep olduğu afet risklerini azaltma ve afete müdahale" başlıklı raporunda yer alıyor. Alsalem raporunda; "İklim değişikliği ve çevre kirliliği, mevcut eşitsizlikleri şiddetlendiriyor ve yeni güvenlik açıkları yaratıyor. 2000 ve 2019'da sel, kuraklık ve fırtınalar dünya çapında yaklaşık 4 milyar insanı etkiledi. 300.000'den fazla yaşamı etkiledi. İklim krizine bağlı afetlerde her yıl 3,8 milyon kişi hayatını kaybediyor. Ölenlerin, çoğu kadın ve çocuk." diyor.⁸⁵

İklim krizinin etkilerine ilişkin dikkat çekici bir bilgi Alman Max Planck Enstitüsü'nün bilim dergisi Reviews of Geophysics'de yayımlanan araştırmada yer alıyor. Haber Global'in duyurduğu araştırmaya göre; "Doğu Akdeniz ve Orta Doğu, yakın zamanda benzeri görülmemiş aşırı hava olaylarıyla sarsılacak. Bölge 'iklim değişikliğinin merkezi' olarak tanımlandı, bölgede sıcaklık artış hızının küresel ortalamasının neredeyse iki katı olduğu vurgulandı. Türkiye dahil bölgedeki ülkelerin gelecek yıllarda sıcak hava dalgaları, kuraklık, toz fırtınaları, aşırı yağış gibi krizler yaşayacağına dikkat çekildi. Bu yüzyılın sonuna kadar bölgede sıcaklıkların 5 dereceye kadar artacağı, özellikle yaz aylarında benzeri görülmemiş kavurucu sıcaklar yaşanacağı tahmin ediliyor."⁸⁶

Nitekim Türkiye'de, sel fırtına gibi olayların giderek sıklaştığını izliyoruz. 11 Ağustos 2021'de şiddetli yağışın ardından Batı Karadeniz'de meydana gelen sel felaketlerinde 77 kişi hayatını kaybetmişti.⁸⁷ Ölümün nedeni son dönemde yapılaşmanın dere yatağına yapılmasıydı. 15 Mart'ta ise yoğun yağış alan deprem bölgesinde Urfa ve Adıyaman'da 18 kişi hayatını kaybetti. Adıyaman'da yerel halkın uyarılarına rağmen dere yatağına kurulan çadır alanı sular altında kaldı. Bir yurttaş, "İki senedir ben bu mahalledeyim, çadırkent kurduklarında dere yatağıdır dedik, Adıyaman'ın bütün suyunun buraya yıkılacağını söyledik"⁸⁸

Dünyayı böyle bir sürecin beklediği uzun zamandır konuşuluyor. Bu sürece hazırlıklı olmak için zaman daralıyor, yapılması gereken derhal talan ekonomisini terk etmek; doğanın da hakları olduğunu kabul etmek ve harekete geçmek. Kahramanmaraş'ta yakın zamanda deprem

⁸⁴ IFRC, World Disasters Report 2020, https://www.ifrc.org/sites/default/files/2021-05/20201116_WorldDisasters_Full.pdf

⁸⁵ Reem Alsalem, Violence against women and girls in the context of the climate crisis, including environmental degradation and related disaster risk mitigation and response, 11 Temmuz 2022, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/418/07/PDF/N2241807.pdf>

⁸⁶ Türkiye dahil 5 ülke için tüyler ürperten bir uyarı geldi: Benzeri görülmemiş olaylar olacak, Haber Global, 13 Mart 2023, <https://haberglobal.com.tr/dunya/turkiye-dahil-5-ulke-icin-tuyler-urperten-uyari-benzeri-gorulmemis-olaylar-olacak-199735>

⁸⁷ 17 Ağustos son dakika sel felaketi haberleri... AFAD duyurdu: Kastamonu, Bartın ve Sinop'ta kaç kişi öldü?, CCN Türk, 17 Ağustos 2021, <https://www.cnnturk.com/turkiye/17-agustos-son-dakika-sel-felaketi-haberleri-afad-duyurdu-kastamonu-bartın-ve-sinopta-kac-kisi-oldu>

⁸⁸ Depremzede vatandaş uyarılmış: Çadır kenti dere yatağına kurup 'Biz bu işin uzmanınız' dediler, Kısa Dalga, 16 Mart 2023, https://kisadalga.net/haber/detay/depremezde-vatandas-uyarimis-cadir-kenti-dere-yatagina-kurup-biz-bu-isin-uzmaniyiz-dediler_60915

beklendiği biliniyordu ve yer bilimciler tarafından sorumlularla paylaşılmıştı.⁸⁹ Dikkate alıp önlem almamak siyasi bir karardı.

Amik Gölü'nü kurutularak, önce tarıma sonra da imara açmak doğaya müdahale idi. Amik Hatay'ın doğal mirası idi. Sulak Alanların Yok Edilmesinin Etkileri ve Amik Gölü Örneği başlıklı çalışmadan anlıyoruz ki bu da siyasi bir karardı: *“Dünyadaki en zengin ekosistemlerden biri olan sulak alanlar, tarihsel çağlardan bu yana insanlar tarafından tahrip edilmektedir. Ancak 1980'lerden sonra önemi anlaşılan bu alanlar, uluslararası sözleşmelerle korunmaya ve yok edilenler geri getirilmeye çalışılmıştır. Amik Gölü ise bu sözleşmelerden önce kurutulmuş en önemli göllerden birisidir.”*⁹⁰

6 Şubat Depremleri süregiden yapısal sorunlara adeta ayna oldu. Örneğin, seçim kazandıran asfalt yollar tahrip olunca hayat kurtarmaya gidilmesinin önünde engel haline geldi. Doğa, yaşamak için kilometrelerce beton ve petrol yığını duble yola değil, aşılabilir bir yoldan gelen yardım eline ihtiyacımız olduğunu gösterdi. Korkuyla andığımız deprem, yani doğa, aslında ders almaya açık insanlar için iyi bir öğretmen olarak; asıl korkunç olanın deprem değil, sadece kârı gözeten, sömürebildiği her şeyi sömüren neoliberal ekonomik politikalar olduğu gerçeğini canımızı yakarak öğretti. Neoliberal politikaların “doğa olayı” olarak algılanmasını istediği sel, fırtına, toprak kayması, kuraklık, gibi afetler, küresel iklim krizi ve ekolojik dengeyi yok eden insan eylemlerinin sonucudurlar. Bir başka ifade ile insanın yüzyıllardır süren; doğayı tahakküm altına alma, zapt altında tutma, bereketini tepe tepe sömürme, altın uğruna dağlarını delik deşik etme eylemlerinin düşünsel arka planı bu politikalaradır.

Doğal devrim olan depremlerin afete dönüşmesi çevre sorunlarının sebebi değil, sonucudur. Toplumsal eşitsizlikleri açığa çıkardığı gibi afetlerin öncesine dayanan ekolojik krizi de çarpıcı şekilde görünür hale getirir. Depremlerin yol açabileceği zararlar azaltılabilir. Türkiye’de 7,7 şiddetinde bir depremde resmi rakamlarla 50 bin, gerçekte birkaç katı can kaybı olurken, Şili’de 8 şiddetinde depremde 500 can kaybı oldu. İnsan yerleşimi ve yapılaşma politikasının dönüştürülmesi sonucunda, Sevilay Çelenk’in yazısında aktardığı Şili’de olduğu gibi bir sonuca ulaşmak sadece kararlılıkla adım atmaya bağlı.⁹¹

Devlet yaşam hakkını koruma görevini hatırlayarak, doğasını, tarihini ve insanlarını salt kâr etmeye odaklanmış şirketlerin ve müteahhitlerin insafına bırakmaktan vazgeçmek zorundadır. Konutlar ve kamu binalarının inşaat denetimi bağımsız sivil toplum, meslek kuruluşları, yerel yönetimler ve üniversitelerin katılımıyla kurulacak denetim mekanizmalarına bırakılmalıdır.

Doğanın ve insanın en temel haklarını öne alan, depreme dayanıklı, çevreye uyumlu yaşam alanları kurmak, kaynak ve olanak meselesi değil, politik tercih meselesidir. Kamucu, çevreci, kültürel mirasa saygılı ve hak temelli ekonomi politikalarını benimsemeyen her devlet, bugün olduğu gibi enkaz altında kalmaya mahkûmdur. İktidara aday siyasi partiler ekonomi politikalarında parametre değiştirmez ve kalkınmacı neoliberal çizgide aynen devam ederlerse;

⁸⁹ Naci Görür Maraş Depremini 3 yıl önce bildirmişti, FOX Haber, 3 Mart 2023, <https://youtu.be/n3m-AHSGrF4>

⁹⁰ Meltem Ünal ve Mustafa Canlı, Sulak Alanların Yok Edilmesinin Etkileri ve Amik Gölü Örneği, Doğanın Sesi (2019): 49-66, <https://dergipark.org.tr/pub/dosder/issue/52632/693104>

⁹¹ Sevilay Çelenk yazdı: Kader veya kıyamet değil, AKP..., Medyascope, 11 Şubat 2023, <https://medyascope.tv/2023/02/11/sevilay-celenk-yazdi-kader-veya-kiyamet-degil-akp>

24 yıl önce Marmara Depremi, etkileri halen süren Covid-19 salgını, 6 Şubat Depremleri ile yaşadığımız yıkımlar aynen tekrarlanır.

Enkaz kaldırma sürecinde sağlık riski yaratılıyor

Göçüklerden hayat kurtarmak için acelesi olmayan devlet, enkazları bir an evvel kaldırarak depremlerin katliama dönüşmesinde sorumluluğu olan kurumları, kişileri, en önemlisi de ülkenin tüm kaynaklarını tepe tepe kullandığı rant ekonomisi ve betoncu inşaat sektörünü korumak istiyor.

Türk Tabipler Birliği'nin (TTB) ve çevre örgütlenmelerinin ilk haftadan itibaren altını çizerek belirttikleri üzere; enkaz kaldırma faaliyetlerinde ortaya çıkan asbest, ciddi sağlık sorunlarına neden olur.⁹² Akciğer Kanseri Çevresel Koruma Ajansı ve Dünya Sağlık Örgütü, 1980'de asbestin akciğer kanserine kesin olarak yol açtığını duyurmuştu. Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı (IARC-The International Agency for Research on Cancer) sınıflandırmasına göre asbest, insanlar üzerinde kesin kanserojen (Grup 1) sınıfında yer alıyor. Asbest, tek başına akciğer kanseri gelişimi için beş kat risk oluşturuyor.

Binalar yıkıldığında ve yıkıntı kaldırılırken sadece asbest değil, solunan havayı kirleten pek çok kimyasal ortama salınmaktadır. Organik, inorganik tozlarla moloz ve hafriyatlardan ortama salınan kimyasalların tepkimeye girmesiyle toksik gazlar açığa çıkmaktadır.⁹³ Tüm süreçlerde olduğu gibi, enkaz kaldırma faaliyetleri de uzmanların önerileri dikkate alınmadan, şehirlerde yaşayan halk, yardım gönüllüleri ve kamu personeline en az zarar verecek şekilde önlemler alınmadan başlatıldı.⁹⁴ Pandemide en basit bir maske dağıtım sürecini kaosa çeviren devlet, afetten etkilenen şehirlerde halkı asbest ve farklı zararlı gazlara karşı korumak için de ücretsiz olarak maske dağıtmayı beceremedi. İşin daha vahim boyutu molozların su havzalarına, zeytinliklere dökülmesi oldu.⁹⁵

UNDP'nin (BM Kalkınma Ajansı) ilk tahminlerine göre 6 Şubat Depremleri sonucunda, 116 milyon ila 210 milyon ton arasında moloz ortaya çıktı. 1999 Marmara Depreminde bu rakam yaklaşık 13 milyon ton idi.⁹⁶ Doğaya şiddetin en bariz örneklerinden olan, enkaz molozlarının su kaynaklarına ve sulak tarım arazilerine boşaltılmasına hemen son verilmelidir. Bu, afeti yönetememe değil bilinçli bir doğa katliamıdır.

⁹² TTB Deprem Bülteni #8: Enkaz Kaldırma Faaliyetlerinde Ortaya Çıkan Asbest, Ciddi Sağlık Sorunlarına Neden Olacaktır, 14 Şubat 2023, https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=8437eab2-ac83-11ed-9a7d-94c3131533bf ve TTB 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve 20 Şubat 2023 Hatay Depremleri Birinci Ay Raporu, 4 Mart 2023, <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/1ayraporu.pdf>

⁹³ Deprem bölgesinde şimdi de asbest sorunu var: Sağlık felaketi çıkabilir, Diken, 12 Şubat 2023, <https://www.diken.com.tr/deprem-bolgesinde-asbest-krizi-butun-cevreye-yayilabilir>

⁹⁴ Bunları yapmadan enkaz kaldırılamaz! Enkaz kaldırırken nelere dikkat edilmeli?, Evrensel, 14 Şubat 2023, <https://www.evrensel.net/haber/482259/bunlari-yapmadan-enkaz-kaldirilamaz-enkaz-kaldirirken-nelere-dikkat-edilmeli>

⁹⁵ İklim Adaleti Koalisyonu: "ENKAZLAR ZEYTİNLİĞE DÖKÜLÜYOR", 10 Mart 2023, https://twitter.com/iklimadaleti_k/status/1634092081248362496?s=08

⁹⁶ BM Kalkınma Fonu (UNDP): Türkiye'deki depremlerden sonra milyonlarca ton enkaz kaldırılmayı bekliyor, 24 Şubat 2023, <https://www.undp.org/tr/turkiye/press-releases/turkiyedeki-depremlerden-sonra-milyonlarca-ton-enkaz-kaldirilmayi-bekliyor>

Ana amacı 6 Şubat Depremlerinin ortaya çıkardığı sorunları toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirmek olan bu metinde yer veremediğimiz, ekoloji gözlüğü ile değerlendirmeler ve tespitler için şu kaynaklara bakılabilir: İklim Adaleti Koalisyonu,⁹⁷ TMMOB,⁹⁸ İklim Adaleti Koalisyonu Çağrısı.⁹⁹ Ekoloji örgütleri Deprem Raporu.¹⁰⁰

Doğa kendini yenileme ve iyileşme hakkına sahiptir

“Doğa, iyileşme hakkına sahiptir. Bu iyileşme, devlet ve tüzel ya da yerli insanların sahip olduğu, etki altındaki doğal sistemlere bağımlı olan bireyler ve toplulukların zararlarını ödeme yükümlülüklerinden bağımsızdır.” Bu cümle Ekvador Anayasası’ndan alıntıdır. Bugün değil ama barış ve diyalog ikliminin hâkim olduğu demokratik koşullarda konuşacağımız yeni Anayasa’da, doğa haklarının korunmasını anayasal olarak güvenceye alan, geniş anlamıyla emek, doğa ve cinsiyet eşitliğini harmanlayan bir yaklaşımı tartışmak için geç bile kalındı.

Ekoloji Kolektifi Dergisi’nin 9’uncu sayısında yer alan makalede belirtildiği gibi Ekvador Anayasası doğa hakları açısından iyi bir örnek oluşturmaktadır. Makalede belirtildiği üzere; *“Ekvador Anayasası, doğayı bir hak öznesi haline getirerek, bugüne kadar hak öznesini ‘insan’ olarak gören liberal hukuk sisteminde bir kırılmayı da temsil ediyor. Liberal hukukun sadece insan haklarına sıkıştırdığı hak ve özgürlükler zeminini genişletiyor...”*¹⁰¹

Ekvador Anayasası’nın 71, 72 ve 73. maddelerinden birkaç cümle:¹⁰²

“Doğa, iyileşme hakkına sahiptir. Bu iyileşme, devlet ve tüzel ya da yerli insanların sahip olduğu, etki altındaki doğal sistemlere bağımlı olan bireyler ve toplulukların zararlarını ödeme yükümlülüklerinden bağımsızdır.”

“Her birey, topluluk, halk veya milliyetten insan, doğa hakkının yerine getirilmesini kamu kurumlarından talep edebilir. Bu hakların uygulanması ve değerlendirilmesi Anayasa’da belirlenen prensiplere uygun olarak yerine getirilecektir.”

“Bireyler, topluluklar, halklar ve milliyetler, kendilerine iyi bir yaşam olanağı sunan doğal zenginliklerden ve çevreden yararlanma hakkına sahip olacaklardır.”

“Yenilenemeyen doğal kaynakların sömürülmesi sonucunda oluşabilen, ciddi veya kalıcı çevresel etki durumunda, devlet, iyileşmenin sağlanması için en etkili mekanizmaları

⁹⁷ İklim Adaleti Koalisyonu Raporu, https://twitter.com/iklimadaleti_k/status/1477941060148076547

⁹⁸ TMMOB Ön değerlendirme Raporu, 9 Şubat 2023, <https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-degerlendirme-raporu-yayimlandi>

⁹⁹ Ekoloji Örgütlerinden Çağrı: OHAL Yerine Toplumsal Dayanışma ve Örgütlenme, 8 Şubat 2023, <https://iklimadaletikoalisyonu.org/ekoloji-orgutlerinden-cagri-ohal-yerine-toplumsal-dayanisma-ve-orgutlenme>

¹⁰⁰ Ekoloji örgütlerinden deprem raporu: “Felaket olan deprem mi, rant ve tahakkümle işleyen yönetim sistemi mi?”, Gaia Dergi, 1 Mart 2023, <https://gaiadergi.com/ekoloji-orgutlerinden-deprem-raporu-felaket-olan-deprem-mi-rant-ve-tahakkumle-isleyen-yonetim-sistemi-mi>

¹⁰¹ Ekvador Anayasası’nı Okumak Doğanın, Emeğin, Cinslerin, Özgürlüklerin ve Halkların Çeşitliliğini Anayasada Harmanlayalım, Ekoloji Kolektifi Dergisi 9. sayı özel eki, https://ekolojikolektifi.org/wp-content/uploads/2017/11/EKD_45-Ekvador-Anayasas%C4%B1_01.pdf

¹⁰² İlgili maddelerinin tümünün Türkçe çevirisi için bakınız; Ekvador Anayasası’nı Okumak Doğanın, Emeğin, Cinslerin, Özgürlüklerin ve Halkların Çeşitliliğini Anayasada Harmanlayalım, Ekoloji Kolektifi Dergisi 9. sayı özel eki, https://ekolojikolektifi.org/wp-content/uploads/2017/11/EKD_45-Ekvador-Anayasas%C4%B1_01.pdf

kuracak ve zararlı çevresel etkileri gidermek veya azaltmak için en uygun önlemleri benimseyecektir.”

“Çevre hizmetleri özelleştirilemez, bu hizmetlerin üretimi, sağlanması, kullanımı ve işletilmeleri devlet tarafından düzenlenecektir.”

Deprem bölgesinde köyler halen destek bekliyor

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın web sitesinde, Bakanlığın 1322 personeli ile “zarar tespit ve çiftçilerin sorunlarını çözmek için ilk günden itibaren bölgeye intikal” ettikleri belirtiliyor.¹⁰³ Ancak bir haberde yer alan anlatılarda yiyecek giyecek dışında köylere bir destek gitmediği anlatılıyor:¹⁰⁴

10 kişiyi kendi kepçemle çıkardım.

15 gün önce gelen ekmeği yiyoruz

Kayısılarımız emeğimiz hep göçük altında kaldı. Perişanız. Yiyecek giyecekle bu işler bitmiyor ki!

Hayvanlarımı depremden 14 gün sonra kendim çıkardım. Yardım ve destek sunulmadı. Hayvanlarımız telef oldu. Hepsini kurtarma şansım olmadı. 14 gün sonra girdim. 3 tanesini kurtarabildim. 14 gündür bu hayvanlara ne yardım ne destek! Geçen gün dediler hayvanlara destek, arpa veriliyor. Gittim. Bir gün akşama doğru bir vakıf, bir torba saman indirdi.

Deprem bölgesindeki çoğu dağlık bölgelerdeki yaklaşık 5 bin köye 10-15 gün boyunca kış koşulları nedeniyle yollar kapalı olduğu için ulaşılamadı. Osmaniye’de Cumhurbaşkanı ve ortağının ziyaretinden önce şehir içi yolları ivedilikle asfaltlayan devlet anlayışı, köylerde yaşayanları depremde en son kurtarılacaklar listesine almış olmalı ki ne Ulaştırma Bakanlığı ne de valiliklere bağlı köylere hizmet götürme birimlerinden yolların durumuna ilişkin bir açıklama dahi yapılmadı.

¹⁰³ Tarım ve Orman Bakanlığı Deprem Mağduru Çiftçilere Destek İçin Kırsalda Çalışmalarını Sürdürüyor, 12 Şubat 2023, <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/5733/Tarim-Ve-Orman-Bakanligi-Deprem-Magduru-Ciftcilere-Destek-Icin-Kirsalda-Calismalarini-Surduruyor>

¹⁰⁴ “Köylüleri Yalnız Bıraktınız!”, Özgür Gelecek, 6 Mart 2023, <https://ozgurgelecek46.net/emek-koyluleri-yalniz-biraktiniz>

Sağlık Bakanlığı enkaza dönen hastanelerin altında kaldı

Depremde ayakta kalması en önemli kamu binalarından olan devlet hastanelerinin çoğu çöktü. Hastanelerin deprem güvenliğini kontrol etmeyen sağlık bakanlığı dayanışmaya gelen yurtdışı ekiplerin kurdukları sahra hastanelerinin çalışmasına destek olmadı. Hindistanlı sağlık ekibi 12 günde gitmek zorunda kaldı.¹⁰⁵ Bakanlık ayrıca, TTB'nin Hatay Defne'de Sevgi Parkı'nda kurduğu ilk yardım kliniğinin kaldırılmasını ve şehrin uzak bir bölgesine alınmasını istedi.¹⁰⁶ Oysa özellikle kadınların çoğu zaman çocukları ile birlikte merkezi bölgeler dışına ulaşması mümkün değildi. Yürütülen sağlık politikalarının yansıması olarak sağlık hizmet sunumunun, insan ve sağlık hakkı odaklı kamucu politikalardan uzaklaştığı bir dönemde yaşandı. Bilançosu henüz tam olarak bilinmemekle birlikte kriz yönetiminin bir aydan fazla bir süredir kâğıt üzerinde kalması her anlamda zararları arttırıyor.

Afet acil durum yönetiminin en önemli aktörlerinden biri olan Sağlık Bakanlığı sağlık hizmeti gereksiniminin karşılanabilmesi için sağlık kurum ve kuruluşlarının; bina, insan kaynağı, tıbbi malzeme ve ilaç stokunun durumunu, etkilenen nüfusla ilgili önceden bilinen ayrıştırılmış güvenilir sağlık bilgilerini, acil sağlık hizmeti gereksinimi olan deprem yaralıların ayrıştırılmış hızlı değerlendirme bilgilerini paylaşmadı. Sağlık Bakanlığının kendi içinde de etkin bir koordinasyon sağlayamadığını yaşananlardan öğrendik. Kendi olanaklarıyla göçük altından kurtulan yaralılar sağlık hizmetine nerede ulaşabileceğini bulmak için zorlu koşullarda adres adres dolaştıklarını aktardılar. Sağlık Bakanlığı, devam eden depremlerde yıkımlar nedeniyle hizmet veremeyen ve sınırlı hizmet verecek durumda olan sağlık kuruluşlarının bilgilerini güncelleyerek zamanında paylaşmadı. Bilgi paylaşım eksikliklerinin yol açtığı bu zorlukları yaralıları sağlık kuruluşlarına ulaştırmaya çalışan ambulans ve yaralı yakınlarının aktarımlarından öğrendik. Oysa depremlerde zamanında toplanan, değerlendirilen ve kullanıma sunulan zarar ve gereksinime ilişkin bilgiler, deprem bölgesinde hizmet sunan, destek veren ve dayanışma sağlayan tüm kurumlar, yöneticiler ve görevlilerin çabalarının etkinliği için hayati önem taşır. TTB'nin Deprem Kriz Merkezi organizasyonu, ilk günden ilk saatlerden itibaren yerinde gözlemlerle edinilen hızlı değerlendirme bilgilerini günlük Deprem Bültenleri aracılığıyla paylaşım veri akışını sağlayarak, STK'ların bölgeye destek için oluşturdukları dayanışma ağlarına güvenilir veri kaynağı oldu.¹⁰⁷

Gaz sisteminin depreme dayanıklı olmadığı için çalışmaması, hastane içinde merdiven olmayışı, elektrik kesintisi ve jeneratör devreye girmediğinden çalışmayan asansörler, kilitli yangın merdivenleri, ölüme terk edilen hastalar... Sağlık Bakanlığına ait, 2-3 yıl önce yapılan Hatay Şehir

¹⁰⁵ Hindistan Sahra Hastanesi neden gitti?, Kısa Dalga, 15 Mart 2023, https://kisadalga.net/haber/detay/hindistan-sahra-hastanesi-neden-gitti_60617

¹⁰⁶ Hatay Sevgi Parkı'nda TTB'nin sunduğu sağlık hizmeti de sonlandırılmak isteniyor, Evrensel, 2 Mart 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=m8gZ7NdokFs>

¹⁰⁷ TTB'nin Günlük Deprem Bültenlerine, Hızlı Değerlendirme Raporlarına ve Eğitim Materyallerine www.ttb.org.tr adresinden ulaşılabilir.

Hastanesi'nin merdivensiz olduğunu, yangın merdiveninin ise kilitli olduğunu, bu nedenle hastaların ve sağlık çalışanlarının tahliye edilemediği, aynı tip mimariye sahip başka şehir hastanelerinde de bina içinde merdiven olmadığı, elektrik kesilip jeneratör devreye girmediğinde Hatay'da yaşanan durumun tekrar edeceği basına yansdı.¹⁰⁸ Hatay Eğitim Araştırma Hastanesi'nde elektrikler kesildiği için gaz tankları çalışamaz hale geldiği ve yoğun bakımdaki hastaların cihazlara bağlı olanlarının vefat ettiği ortaya çıktı. Deprem gecesi orada bulunan 150 yoğun bakım hastasının şu anda nerede olduğu bilinmiyor. Ayrıca bir hastanede yoğun bakım servisindeki hastaların ölüme terk edildiğini deprem bölgesine giden sağlık görevlileri şöyle aktarıyor:

Deprem 3. günü gece hastane görevlilerinin uyarısıyla biz hastanenin içine girdik. Biz bir kişiyi çıkardıktan sonra 4. kata gittik ve 2 kişi daha yaşıyordu. 3 hasta da vefat etmişti. O insanlar terk edilmişti. Yaralıları ambulansa sevk ettik. 3. günün akşamında canlı hastalar çıkarıldı ama vefat eden hastalar 7. gün halen alınmamıştı.¹⁰⁹

Afet kriz yönetiminde depremden zarar görenler için oluşturulacak geçici barınma koşullarının insan onuru ve insan sağlığı açısından riskleri azaltmaya yönelik bilgilere göre yapılması Sağlık Bakanlığı tarafından düzenlenmeliydi. Bunlar yapılmadığı gibi, TTB'nin geçici barınma koşullarının yetersizliği ve sağlık için risk oluşturacak yapısının düzenlenmesi için ilk günlerden önerdiği basit uygulanabilir çözüm yolları da uygulanmadı. Şimdilerde geçici barınma alanlarında yağmur, fırtına ve benzeri meteorolojik koşulların ve toplu yaşamın taşıdığı risklerin tüm olumsuz sonuçlarına tanıklık ediyoruz. Depremi yaşamış ve yaşama tutunmuş olanları geçici barınma alanlarında bekleyen riskler yeni travma ve zorluklar yaratmadan en kısa sürede ortadan kaldırılmalıdır. Olağandışı hallerde Sağlık yönetimi protokollerini uygulamayan Sağlık Bakanlığı, bu konuda en deneyimli kurum olan TTB'nin uzmanlığından yararlanmayı ve TTB'den destek almayı COVID 19 salgını sürecinde de yaptığı gibi siyaseten reddetti. Afetlerde sağlık hizmetleri yönetiminin kurumsallaşmamasının zararları katlanarak artıyor.

¹⁰⁸ Şehir hastanelerinde vahim tablo: Merdiven bile yok, Cumhuriyet, 4 Şubat 2018, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sehir-hastanelerinde-vahim-tablo-merdiven-bile-yok-919900>; Şehir Hastanesinin olmayan merdivenleri, Milli İrade, 10 Mart 2023, <https://www.millirade.com/sehir-hastanesinin-olmayan-merdivenleri>; Hatay'daki yıkım, şehir hastanesi fikrinin de binasının da depreme uygun olmadığını gösterdi, Evrensel, 15 Şubat 2023, <https://www.evrensel.net/haber/482386/hataydaki-yikim-sehir-hastanesi-fikrinin-de-binasinin-da-depreme-uygun-olmadigini-gosterdi>

¹⁰⁹ Skandala ilişkin yeni açıklamalar... Hastanede merdiven yokmuş, Halk TV, 7 Mart 2023, <https://halktv.com.tr/gundem/skandala-iliskin-yeni-aciklamalar-hastanede-merdiven-yokmus-723030h>

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN SONUÇLARI

Deprem Değil, Eşitsizlik Öldürür

***“Susuz ortamda yemek ve temiz kalma, aileyi bir arada tutma işi
kadınlarda”
EŞİK gönüllüsü***

33

Afetler mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve ayrımcılığını daha da derinleştirir.¹¹⁰ Olumsuz etkilerin zaten ayrımcılığa maruz bırakılan gruplar açısından katlanmasının nedeni, afetlerin kendisi değil; afete hazırlık, acil müdahale ve iyileşme süreçlerinde, bütünlüklü, tüm eşitsizlikleri dikkate alan ve yaşam hakkını önceleyen planlama yapılmaması ve gereken kaynağın ayrılmasıdır.

Kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocukları, kendilerine biçilen toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılık nedeniyle afetlerden farklı düzeylerde etkilenirler.¹¹¹ Afetlerde, kadınların ve çocukların ölme olasılığı erkeklere göre 14 kat daha fazladır. 2004 yılında Hint Okyanusu’nda meydana gelen tsunamide hayatını kaybeden 230.000 kişinin yüzde 70’i kadındı.¹¹² Keza 1995 Kobe depreminde ölen 5502 kişiden 2199’u erkek iken 3294’ünün kadındı.¹¹³ 2005 yılında ABD’nin New Orleans kentini etkileyen Katrina Kasırgası da çarpıcı örneklerden biridir, *“Kent nüfusunun yüzde 54’ünü kadınlar oluştururken, fırtına sırasında ve sonrasında kendi başlarının çaresine bakmak (yada bakmamak) için geride bırakılanların yüzde*

¹¹⁰ Elaine Enarson, Gender and Natural Disasters, IPCRR Working Paper, 1, ILO, 2000, <http://www.ilo.org/employment/areas/crisis-response/lang--en/index.htm>

¹¹¹ DW Türkçe’nin Depremde Kadın Olmak, Videosu. <https://www.youtube.com/watch?v=VpbXrgCV6K8>

¹¹² Asako Okai, Women are hit hardest in disasters, so why are responses too often gender-blind?, UNDP, 24 Mart 2022, <https://www.undp.org/blog/women-are-hit-hardest-disasters-so-why-are-responses-too-often-gender-blind>

¹¹³ Michio Miyano , Yuko Sumiyoshi ve Rie Nobuhara, Study Of Casualties Due To Earthquake Disasters And Other Accidents In Japan, <https://www.iitk.ac.in/nicee/wcee/article/1029.pdf>

80'inden fazlasını kadınlar oluşturuyordu” ve bu kadınlar öldüler...¹¹⁴ Kadınlar ve kız çocukları, yeterli sağlık, beslenme, su, hijyen, eğitim, teknoloji ve bilgiye erişimlerindeki eşitsizliklerden dolayı afet sonrasında da ölüm ve hastalık riski en yüksek gruplardandır.¹¹⁵

Afete hazırlık eğitimlerinden başlayarak her aşamada gözetilmesi gereken cinsiyet eşitliği perspektifinin hayati olduğu, eşitliğin afet öncesinde gerçekleşmesinin daha çok kadının hayatta kalmasını nasıl sağlayacağı çok sayıda örnekle ispatlanmıştır. Mesela; kadın bedeni üzerindeki ataerkil kontrol ve baskı nedeniyle kadınlar, evde başka sokakta başka kıyafet giymek zorunda bırakıldığından tehlike anında kendilerini sokağa atmak yerine önce giyinmeye çalıştıkları için hayati riskleri daha yüksektir. Özellikle kadınlar uyku kıyafeti giyinirken meydana gelen depremlerde, kadınların kıyafet değiştirme refleksi vakit kaybına neden olduğu için can kaybı oranını artırdığı bilinmektedir.¹¹⁶

Can kaybının kadınlarda daha yüksek olmasının bir diğer nedeni cinsiyet rollerinin en ağır olan bakım sorumluluğudur. Çocuk, hasta, engelli, yaşlı bakımı yükünü taşıyan kadınlar afet anında bu rolden çıkamıyor, önce bakımını sağladıkları kişileri, özellikle de çocukları kurtarmaya yöneliyorlar. 2005 yılında ABD'nin New Orleans kentini etkileyen Katrina Kasırgası'ndan kaçamamış olanların yüzde 80 oranında kadın olmasının nedenlerinden birinin bu olduğu belirtiliyor.¹¹⁷

EŞİK gönüllüsü Hülya Gülbahar'ın; “Kadınların depremde öldüğü yeri bile toplumsal cinsiyet belirliyor”¹¹⁸ cümlesini doğrulayan tanıklıklar 6 Şubat Depremlerinden sonra da dile getirildi. Kadınların deprem anında öncelikle çocuklarına, yatalak annelerine, engelli eşlerine yöneldiklerine dair örnekler anlatıldı:

*Depremden en çok etkilenenler kadınlar. Ne yazık ki bu da kadınların üzerine yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri ile doğrudan ilişkili. Enkazlarda kadınların cansız bedenlerini çocuk odalarında bulduk, önce çocukları kurtarmaya yönelmişlerdi.*¹¹⁹

*Kadınlar hem çok acı tanıklıklarını anlattı hem de çok güldük birlikte. Mesela bir kadın diyor ki, 'deprem olmuş ben kendimi çocuğu, battaniyeyi almışım bir baktım bizim adam çıkmış uzak bir yere gitmiş bile...*¹²⁰

Önce çocuklarını camdan atarak kurtaran Tuğba'yı anlatıyor. Sonra yatalak annesini kurtarmaya çalışırken kendisi de ölen Hatice'yi. 'Kadınlar bir deprem, afet olduğunda da

¹¹⁴ Laura Butterbaugh, Why Did Hurricane Katrina Hit Women So Hard?, Off Our Backs, Vol. 35, No. 9/10 (sept-oct 2005), sayfa 17-19, https://www.jstor.org/stable/20838463?seq=1#page_scan_tab_contents

¹¹⁵ CEDAW Komitesi, 37 No'lu Genel Tavsiye (2018): İklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutları, CEDAW/C/GC/37, <https://digitallibrary.un.org/record/1626306>

¹¹⁶ Fionnuala N. A., Women, Vulnerability, and Humanitarian Emergencies, 2011, Michigan Journal of Gender and Law, 18(1), 1-23.)

¹¹⁷ John Burnett, More Stories Emerge of Rapes in Post-Katrina Chaos, 21 Aralık 2005, <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=5063796>

¹¹⁸ Deprem ve Kadınlar | Dr. Günel Kurşun ile Türkiye'de İnsan Hakları, Kampana News, 15 Mart 2023 <https://www.youtube.com/watch?v=7Ljlf4onGc>

¹¹⁹ Mühendis Ozan: Kadınların cansız bedenlerini çocuk odalarında bulduk, Bianet, 20 Şubat 2023, <https://bianet.org/bianet/yasam/274504-muhendis-ozan-kadinlarin-cansiz-bedenlerini-cocuk-odalarinda-bulduk>

¹²⁰ Öğretmen Saki : LGBTİ+'lara çadır verilmiyor, Bianet, 23 Şubat 2023, <https://bianet.org/bianet/toplum/274670-ogretmen-saki-lgbti-lara-cadir-verilmiyor>

kendilerinden önce başka canları kurtardılar, kendileri çaresizce öldüler...' diyor. 'Her şey sınıfsal olduğu kadar patriyarkal' diye ekliyor.¹²¹

Engelli eşini bırakmayarak onunla ölümü seçen kadınların hikayelerini dinledik. Deprem sonrasında ise henüz yaslarını ve acılarını dahi yaşayamadan bir yandan enkazlardan çıkacak cenazeleri ve bir umut hala gelecek ekipleri bekliyor, diğer yandan ise aileden hayatta kalanların yaşamlarını sürdürmeleri için mücadele etmek zorunda kalıyorlardı.¹²²

Kadınların, önce bakımından sorumlu olduğu çocuk-yaşlı-hastaları kurtarmaya çalıştığı için tehlikeden hızlı kaçamaması faktörü dışında pek çok cinsiyetçi pratikler can kaybına neden olur. Soyut bir kavram olarak cinsiyet eşitsizliğinin yaşamın tüm pratiklerini belirlemesi nedeniyle afetlerde kadınların daha çok can kaybına uğramasına yol açar.

- Kız çocuklarına ve kadınlara yüzme öğretilmemesi su baskını ve tsunami gibi afetlerden kaçabilme ihtimalini azaltır.
- Kız çocukları ve kadınların tehlike anında kaçmalarını güçleştiren türde kapalı ve bol kıyafetler giyinmeye zorlanmaları afet anında hayatlarına mal olabilir.¹²³
- Kadınlar hayatlarını daha çok evde geçirdikleri için, depreme dayanıksız binalar daha çok onların yaşamına mal olur.
- Kadınların spor yapması teşvik edilmediğinden hatta Türkiye gibi ülkelerde engellendiğinden bedenlerinin tehlike ortamından hızlı uzaklaşma kapasitesini geliştiremezler, var olan kapasitelerinin de farkında olmadıkları için uzaklaşma girişiminde bulunmazlar.
- Kadınların okul ve iş hayatından uzak tutulmaları nedeniyle afet eğitimlerine katılamaması, hayatlarını kurtarabilecek bilgi ve becerileri edinmemesi afet anında kendilerini koruyamamalarına neden olur.
- Afet sonrasında oluşan zor koşulların sebep olduğu, çadır yangınları, salgın hastalıklar gibi ikincil riskler de önce kadınları etkilemektedir.
- 'Ev'in kadınların gözetmesi gereken bir alan olarak tanımlanması ve afet durumunda ev dışında da çocukların, hasta ve yaşlıların doyurulması, ısıtılması, sağlıklarının korunması gibi konuların kadınların sorumluluğunda görülmesi nedeniyle, kadınlar hasarlı evlere girip eşya almaya çalıştıkları için artçı sarsıntılarda canlarından oluyorlar.
- Kadınlar kamusal alanını erkeklere göre daha az kullanıyor, zamanlarının önemli kısmını evde geçiriyorlar. Bu genellemeye evin dışında ücretli çalışanlar da dahil. Can kaybına

¹²¹ Feminist Özçelik: Enkaz altında kalmak sınıfsal olduğu gibi patriyarkal, Bianet, 21 Şubat 2023,

<https://bianet.org/bianet/yasam/274566-feminist-ozcelik-enkaz-altinda-kalmak-sinifsal-oldugu-gibi-patriyarkal>

¹²² Mühendis Ozan: Kadınların cansız bedenlerini çocuk odalarında bulduk, Bianet, 20 Şubat 2023,

<https://bianet.org/bianet/yasam/274504-muhendis-ozan-kadınların-cansız-bedenlerini-cocuk-odalarında-bulduk>

¹²³ Ayşe Sargın, Afet ve Erkeklik, Afet ve Acil Durumlarda Kadın Çalıştay Kitapçığı, Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve

Dayanışma Derneği, sayfa 73, [http://mavikalem.org/wp-](http://mavikalem.org/wp-content/uploads/AAD'da%20Kad%C4%B1n%20C%CC%A7al%C4%B1s%CC%A7tay%C4%B1-Sonuc%CC%A7%20Kitab%C4%B1%2016-17%20Nisan%202016.pdf)

[content/uploads/AAD'da%20Kad%C4%B1n%20C%CC%A7al%C4%B1s%CC%A7tay%C4%B1-Sonuc%CC%A7%20Kitab%C4%B1%2016-17%20Nisan%202016.pdf](http://mavikalem.org/wp-content/uploads/AAD'da%20Kad%C4%B1n%20C%CC%A7al%C4%B1s%CC%A7tay%C4%B1-Sonuc%CC%A7%20Kitab%C4%B1%2016-17%20Nisan%202016.pdf)

afetlerin kendisi değil dayanıksız binaların yıkılması neden olduğundan kadınların can kaybı olasılığı da artıyor.

Hayatta kalan kadın ve çocuklar için zorlaşan şartlara uygun çok boyutlu koruma önlemleri ve eşitlik politikaları bir zorunluluktur. Afet yönetiminde, toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını hayata geçirmek dendiğinde, akla sadece acil yardım sürecinde kadınların farklılaşan özel ihtiyaçlarının karşılanması gelmemelidir. Çünkü, afetlerde cinsiyete duyarlı planlama konusunun sadece bu tür ihtiyaçlara odaklanması bütünün eksik anlaşılmasına sebep olabilir. Kadınların özel ihtiyaçları elbette önemlidir. Ancak CEDAW 37 No'lu Genel Tavsiyesinde de belirtildiği üzere, *"Kadınların ve kız çocuklarının afetlerin etkisinden 'korunması gereken', 'savunmasız' gruplar olduğuna dair olumsuz basmakalıp yargılar, kadınların afet riskinin azaltılması ve afet sonrası yönetime dair kadınların önemli katkılarının görmezden gelinmesine yol açar."*

Afet yönetiminde cinsiyete duyarlılık daha geniş boyutlu ele alınmalıdır. Cinsiyetçi toplumsal mitler kadınların hayatını zorlaştıran risklere evrilirler. Mor TIR'la bölgeye giden Pınar'ın Kadın İşçi dergisine anlatımından; *"... biliyorsunuz ilk zamanlarda kimse yoktu, yapayalnızlardı. Bugün bir şekilde yakaladığı yerden bir koli alabiliyor ama üç beş gün sonra ne yapacaklarını bilmiyorlar. Bence hayata dair güvenlerini tamamen kaybetmiş durumdadılar"*¹²⁴

Afet sonrasında zorlaşan şartlarda bu riskler hesaba katılmamış ise katlanmış olarak kadınların önüne çıkarlar. Örneğin; çocuk yaşta zorla evlendirmeler, cinsiyete dayalı her türlü şiddet, istihdama yeniden katılma, işsizlik, alınan ücretler, sağlık ve eğitime erişim gibi pek çok alanda kadınlar ve kız çocukları afetlerden erkeklere kıyasla çok daha olumsuz ve farklı şekilde etkilenir. Kadınların banka hesabına, mal varlığına, istikrarlı gelire sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu da afetlerin ardından durumla başa çıkma ve iyileşme becerilerini olumsuz etkiler.

Eşitsizlik tablosuna eklenen her bir ayrımcılık faktörü afetlerin ortaya çıkardığı olumsuzlara çarpan etkisi yapar. CEDAW Komitesi 37 No'lu Genel Tavsiyesinin de işaret ettiği üzere; taraf devletlerin, afet riskinin azaltılmasına ilişkin tüm politika, yasal mevzuat, plan ve programlar, bütçe ve diğer faaliyetlerinin, üç ilkeye uygun olacak şekilde sağlamaları gerektiğini düzenler. Bu ilkelerden ilki olan eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, mülteciler de dahil tüm statülerdeki göçmenleri ve LGBTİ'leri de kapsıyor. Ancak 2011 yılından bu yana ülkenin ayrımcılık gündeminden düşmeyen Suriyeli mülteciler konusu, afet gibi insani duyguların toplumsallaşmasının beklendiği bu süreçte de değişmediği gibi daha da arttı. Keza son üç yılda devlet eliyle körüklenen LGBTİ+ nefreti de gündemdeki yerini korudu. Hatta iktidarı bırakmak istemeyenler tarafından insanlar halen canlarını koruma peşindeyken seçim pazarlıklarının konusu haline getirildi.¹²⁵

¹²⁴ Hatay'da kadınlar dayanışmanın kesilmesinden korkuyor, Kadın İşçi, 7 Mart 2023,

<https://www.kadinisci.org/guncel/hatayda-kadinlar-dayanismanin-kesilmesinden-korkuyor>

¹²⁵ Yeniden Refah Partisi'nden Cumhur İttifakı'na 5 şart, Gazete Duvar, 11 Mart 2023,

<https://www.gazeteduvar.com.tr/yeniden-refah-partisinden-cumhur-ittifakina-5-sart-haber-1607790>

Suriyeli Mülteciler Hedef Alındı

Sınır güvenliği konusunda yaklaşık bir yıldır ciddi boşlukların olduğu, suç şebekelerinin, İŞİD militanlarının Türkiye'ye sınırını kolaylıkla aşabildiği iddiaları uzun süredir bilinmesine rağmen, deprem bölgesinde özellikle de Hatay'da yaşanan yağma, yol kesme gibi her türlü suçun bölgede yaşayan Suriyeli mültecilere yüklenmesi, bu süreçte sergilenen en kritik ayrımcılıklardan biri oldu. 2011 yılından bu yana depremin etkilediği bölgede 1 milyon 700 bini ile birlikte yaşamakta olduğumuz Suriyeli mülteciler, depremden önce de benzer temelsiz suçlamalara maruz kalmakta idi.¹²⁶ Ancak insani yardım sürecinin işletilmesinin beklendiği afet döneminde sergilenen nefret dilinin sıradan insanları hedef alması ayrımcılığı körükler iken, asıl sorunun kamu güvenliği ile ilgili sorumlu kurumların işlerini yapmamasından kaynaklandığı gözden kaçtı.¹²⁷

Deprem bölgesinde hayatta kalan çoğu mültecinin hiçbir destek alamayacaklarını düşündükleri için diğer şehirlerdeki yakınlarının yanına sığındıklarını, zaten çok küçük evlerde kalabalık nüfus yaşayan ev sahibi ailelerin de durumu sürdürmekte çok zorlandıklarını Kadınlarla Dayanışma Vakfı'nın (KADAV) İstanbul'da yaptığı saha araştırmasından biliyoruz. KADAV depremin ikinci haftasında İstanbul'da yaşayan 50'ye yakın kadınla görüştü. Hemen hepsi yanına sığınan depremzede ailelerin hiçbir kamu desteğine erişemediklerini söylediler. Depremden etkilenen herkese ücretsiz uçuş sağlanırken Suriyelilere bilet verilmediği de iddialar arasındaydı. İddia sahibi; yardım çalışmalarına katılan Suriye uyruklu Sufuk, "Gaziantep'e kendi imkânlarımla geldim ama dönmek istediğimde havalimanında 'Suriyeliler binemez' dediler. Felaketi hep beraber yaşadık" dedi.¹²⁸

Ülkelerindeki savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınmak zorunda bırakılan Suriyeli mültecilerin hayatları ikinci kez alt üst oldu, özellikle de kadınlar ve çocuklar bu süreçten son derece olumsuz etkilendiler.¹²⁹

Evrensel'e konuşan Suriyeli bir kadın fazla söze yer bırakmıyor:

Esat karşısındaki bölgelerde iş yok, güç yok. Yoksulluk var. Ölüm var. Savaş bitmedi, devam ediyor. Bomba yağmıyor ama savaş sürüyor. Deprem bize yine savaşı hatırlattı. 4 yıl oldu Türkiye'ye geleli. Biz kimseye asla ne karıştık ne kimseyi üzdük. Üçümüzün de eşi fabrika işçisi. Az, çok geçiniyoruz (...) Hep iyi olmaya çalıştık. Tabii bizim de kötü insanımız var. Her yerde olduğu gibi. Ama bizler kötü olmadık. Ben geldiğimden bu yana sürekli

¹²⁶ Göç Araştırmaları Derneği, Göç ve Deprem – Durum Tespit Raporu, 13 Mart 2023, <https://gocarastirmalaridernegi.org/tr/calismalar/arastirmalar/goc-ve-deprem-durum-tespit-raporu/311-goc-ve-deprem-durum-tespit-raporu>

¹²⁷ Halkların Köprüsü: Depremzedenin Türkü, Kürdü, Suriyelisi olmaz, sadece insanız, Gazete Duvar, 15 Şubat 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/halklarin-koprusu-depremezdenin-turku-kurdu-suriyelisi-olmaz-sadece-insaniz-haber-1603765>

¹²⁸ Deprem bölgesindeki tahliye seferlerinde 'ayrımcılık' iddiası: Uçuşlarda göçmene yer yok, BirGün, 23.02.2023, <https://www.birgun.net/haber/deprem-bolgesindeki-tahliye-seferlerinde-ayrimcilik-iddiasi-ucuslarda-gocmene-yer-yok-422497>

¹²⁹ Suriyeli Depremzede: Çadır İstedik, Vermediler. Kendi İmkanımla Yaptım. İki Aile, 10 Kişi Kalıyoruz, ANKA Haber Ajansı, <https://ankahaber.net/haber/detay/suriyeli-depremezde-cadir-istedik-vermediler-kendi-imkanimla-yaptim-iki-aile-10-kisi-kaliyoruz-127795>

*ırkçılığa maruz kalıyorum. Sokakta, pazarda, minibüste... Deprem oldu biz korkmadık mı? Bizim evimiz oturulmaz hale gelmedi mi? (...) Çadır bile alamadık.*¹³⁰

Bir başka Suriyeli kadının KADAV'ın mülteci kadınlarla buluşmalarından birinde, kendilerine yöneltilen nefretle ilgili söylediği cümlesi ise kimi siyasetçilere ders niteliğinde; “Biz buradayız, çünkü Türkiye devleti de Suriye’de” demişti.

LGBTİ+'lar kötü muamele korkusuyla yardım istemiyor

LGBTİ+'lar açısından da güvenlik ve acil ihtiyaçlara erişememe kritik boyutlara ulaştı.¹³¹ Açık eşcinsel kimliği ile yaşayanlar ayrımcılığa maruz bırakılacaklarından korktukları için yardım noktalarına başvurmaya dahi çalışmadı.¹³² Çoğu yaşadıkları kenti terk etti.¹³³ Afet öncesinde özellikle son iki yılda yükselen homofobi ve transfobinin insani yardım gönüllülerini de etkilediği, özellikle AFAD'ın anlaşmalı olduğu tarikat yapılanmalarının afet alanlarındaki bariz görünürlüklerinin korku yarattığı EŞİK buluşmalarına katılan gönüllülerin sözlü aktarımlarından biriydi. Evrensel’de yer alan haber benzer bir durumu aktarıyor:

*Deprem bölgesinde LGBTİ'lerin yaşadığı sıkıntılar gıdaya ve barınacak yerlere erişimle başlıyor. Kadiroğlu, “Tüm LGBTİ+'lar fakat özellikle açık kimlikli trans arkadaşlarımız, özellikle de trans kadın arkadaşlarımız alanlarda dağıtılan yemeklerden dahi alamadıklarını iletiyorlar. Yardım tırlarına, toplanma alanlarına erişemiyorlar. Depremin üstüne orada bir de yeni bir şiddete maruz kalıyorlar.*¹³⁴

LGBTİ+ varoluşun inkâr edilmesi ve aile düşmanı ilan edilmesi siyaset eliyle sürdürülüyor. İstanbul Sözleşmesi’nden çıkış kararı ile birlikte hızlandırılan süreç, Anayasa değişikliği teklifi ve son olarak seçim ittifakı görüşmelerinde radikal İslamcı siyasi partilerin pazarlık unsuru olarak LGBTİ derneklerinin kapatılmasını önkoşul olarak dile getirmesiyle devam ediyor.¹³⁵

¹³⁰ Depremde mülteci kadınlar anlatıyor: Yan yana durabilirdik, yine ayrıştırdılar, Evrensel,26 Şubat 2023, <https://www.evrensel.net/haber/483501/depremede-multeci-kadinlar-anlatiyor-yan-yana-durabilirdik-yine-ayrıştırıldılar>

¹³¹ Depremde LGBTİ+'ların Sorunları Nasıl Çözülecek? Çadır, ev, gıda yok: Dayanışma, mücadele var, Bianet, 25 Şubat 2023, <https://m.bianet.org/biamag/diger/274772-cadir-ev-gida-yok-dayanisma-mucadele-var>

¹³² Maraşlı trans kadın depremede Ece: Sana güçleri yetiyor, KaosGL, 14 Şubat 2023, <https://kaosgl.org/haber/marasli-trans-kadin-depremede-ece-sana-gucleri-yetiyor>

¹³³ Depremden kurtulan LGBTİ+'lar, katmerli ayrımcılıkla boğuşuyor, Kadın İşçi, 10 Mart 2023, <https://www.kadinisci.org/guncel/depremden-kurtulan-lgbtler-katmerli-ayrimcilikla-bogusuyor>

¹³⁴ Depremin ardından ayrımcılık büyüyor: Depremde LGBTİ'ler neler yaşıyor?, Evrensel, 15 Şubat 2023, <https://ekmekvegul.net/gundem/depremin-ardindan-ayrimcilik-buyuyor-depremede-lgbtler-neler-yaşıyor>

¹³⁵ Yeniden Refah Partisi'nden Cumhur İttifakı'na 5 şart, Gazete Duvar, 11 Mart 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yeniden-refah-partisinden-cumhur-ittifakina-5-sart-haber-1607790>

Afetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten uluslararası düzenlemeler

“Arama kurtarma ekiplerinin çoğu erkek ağırlıklıdır. Ama bizde yok bu, bizim ekip şu an burada 28 kişi ve kadın ağırlıklı bir ekip...ileri düzeyde arama kurtarma ekibinde az kadın olmasının nedeni kadınların çoğunun küçük çocuğu olması. Kadınlar biraz çocukları ele ayağa geldikten sonra vakit ayırabiliyorlar.”
Gaziantep ve Hatay’da çalışan bağımsız insani yardım örgütü gönüllüsü

Dünyada insan hakları kavramı 1945’lerde yıkıcı bir dünya savaşının sonrasında konuşuldu. Kadının insan hakları ise otuz yıl sonra 1970’lerin başlarından itibaren insan hakları gündemine getirildi. Halen en kapsayıcı kadının insan hakları belgesi kabul edilen Beijing belgesi yazıldığında ise yıl 1995 idi. Görüldüğü üzere kadının insan hakları her zaman erkek egemen dünya siyasetinde sonradan yer bulabildi. O nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliğinin afet yönetimine ve insani yardım organizasyonlarının gündemine 2000’li yılların başlarında girmesi şaşırtıcı değil.

Afet yönetimini cinsiyet bakımından nötr bir alan olarak görmekte uzun süre ısrar eden global insani yardım kurumları, kadınların afetlerden erkeklerden çok farklı biçimlerde etkilendiği, zarar görebilirlik oranının daha yüksek olduğu, afet sonrası ihtiyaçlarının da farklılaştığını afetlere tanık oldukça kabullenmek zorunda kaldılar. Deyim yerinde ise kadının yaşam hakkına saygıyı kadınlar canlarıyla kazandılar.

1999 Marmara Depreminin ardından afetlerin toplumsal cinsiyet politikaları ile ilişkisi Birleşmiş Milletler (BM) Kadının Statüsü Komisyonu’nun (KSK) 2002 yılı oturumunda gündeme getirildi.¹³⁶ Komisyonun raporunda, afet yönetiminin her aşamasında kadının insan hakları, kadına karşı şiddet, üreme, cinsel sağlık, risk azaltma, iyileşme ve zararların azaltılması aşamalarında kadınların katılımı gibi temel konulara yer verilerek toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının öneminden bahsedildi.¹³⁷

2005 yılında Japonya’da düzenlenen II. Afetlerin Azaltılması Dünya Konferansı’nda HYOGO Çerçeve Eylem Planı (HÇEP) hazırlandı.¹³⁸ Afetlerin neden olduğu zararların azaltılmasını amaçlayan HÇEP’te eylem öncelikleri başlığı altında genel hususlara ilişkin 13 (d) maddesinde, “Risk değerlendirmesi, erken uyarı, bilgi yönetimi ve eğitim ve öğretim ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere tüm afet risk yönetimi politikalarına, planlarına ve karar alma süreçlerine toplumsal cinsiyet perspektifi entegre edilmelidir” çağrısı yer alıyor. Planda ortak konular olarak; bütünleşik

¹³⁶ BM Kadının Statüsü Komisyonu, Kadının Statüsü Komisyonu önündeki tematik konular, 3 Ocak 2002, E/CN.6/2002/9, <https://www.refworld.org/docid/46c5b2f70.html>

¹³⁷ Yakın Ertürk, Afetlerde insanlık suçu ve hesap verebilirlik, Birgün, 22 Şubat 2023, <https://www.birgun.net/haber/afetlerde-insanlik-sucu-ve-hesap-verebilirlik-422305>

¹³⁸ HYOGO Çerçeve Eylem Planı 2005-2015: Uluslar ve Topluluklarda Afetlere Direncin Oluşturulması, 2005, <https://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf>

afet yaklaşımı, toplumsal cinsiyet perspektifi ve kültürel farklılık, toplum ve gönüllü katılımı, kapasite geliştirme ve teknoloji transferinden bahsediliyor.

Bir diğer standart seti, 1990'ların sonunda, Kızıllaç ve Kızıllaç Hareketi'nin öncülüğünde Türkiye Kızıllaç'ının da bir parçası olduğu bir grup insani yardım amaçlı küresel STK'nın, SPERE İnsani Yardım Sözleşmesi ve İnsani Yardımda Asgari Standartlar çalışmasıdır. İnsani yardım alanındaki uygulama ölçütleri seti sağlayan belge, uluslararası insan hakları hukuku ve mülteci hukukunu referans alır. Acil yardımın su, sağlık, gıda, barınma gibi başlıklarının yanı sıra *"afetzedelerin onurlarıyla yaşam hakkı, yardım alma hakkı"* afet süreçlerinde yer alan tüm paydaşlar tarafından korunmalıdır diyerek, konuya ilişkin tanımlamalar getirir.¹³⁹

Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015-2030 ise, *"Afet riskini ve bireylerin, işletmelerin, toplulukların ve ülkelerin afet nedeniyle can, geçim kaynağı, sağlık ve ekonomik, fiziksel, sosyal, kültürel ve çevresel varlık kayıplarını önemli ölçüde azaltmak"* amacıyla 18 Mart 2015 tarihinde, Japonya'nın Sendai kentinde düzenlenen III. BM Dünya Konferansı'nda kabul edilmiştir.¹⁴⁰ Afet risklerinin azaltılmasına yönelik çalışmalarda toplumsal cinsiyet perspektifinin gözetilmesine yönelik önlemler içeren bir diğer BM belgesi CEDAW Komitesi'nin 2018 tarihli 37 No'lu Genel Tavsiyesidir.¹⁴¹

Özellikle Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030) ve CEDAW Komitesi 37 No'lu Genel Tavsiyesi ile belirlenen toplumsal cinsiyete duyarlı haklar setinin ve afet yönetimi standartların uygulanmasını sağlamak ve denetlemek başta kadın örgütleri olmak üzere sivil toplumunun öncelikleri arasında yer almalıdır.

Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030)¹⁴²

Kadınların ve kız çocuklarının ilgili süreçlere katılımı, afet risklerinin etkin şekilde yönetilmesi ve cinsiyete duyarlı afet risk azaltma politika, plan ve programların hazırlanması, desteklenmesi ve uygulanması bakımından kritik önemdedir; kadınlar için afetlere hazırlık konusunda güçlendirici ve aynı zamanda, afet sonrasında alternatif geçim kaynaklarının sağlanması için gerekli kapasite artırma önlemleri alınmalıdır. Bunların başlıcaları:

- Tüm politika ve uygulamalarda cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi; kadın liderliğinin teşvik edilmesi;
- Afet risklerine dair cinsiyet, yaş ve engellilik dahil, ayrıştırılmış verilerin açık, güncel, bilime dayanan, kısıtlanmamış ve kolay erişilebilir şekilde paylaşılması;

¹³⁹ SPHERE İnsani Yardım Sözleşmesi ve İnsani Yardımda Asgari Standartlar, https://spherestandards.org/wp-content/uploads/2018/06/The_Sphere_Handbook_2011_Turkish.pdf

¹⁴⁰ Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015-2030, UCLG-MEWA, https://uclg-mewa.org/uploads/file/748e86d91ae4409e9188794ddb6c004d/Sendai_TR.pdf

¹⁴¹ CEDAW Komitesi, 37 No'lu Genel Tavsiye (2018): İklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutları, CEDAW/C/GC/37, <https://digitallibrary.un.org/record/1626306>

¹⁴² Belgenin özetidir. Tümü için bakınız; https://uclg-mewa.org/uploads/file/748e86d91ae4409e9188794ddb6c004d/Sendai_TR.pdf

- Afet risklerine ilişkin bilgiyi ve farkındalığı, kadınların özel ihtiyaçlarını da dikkate alacak şekilde güçlendirmek için gerekli önlemlerin alınması;
- Anne, bebek ve çocuk sağlığı, cinsel ve doğurganlık sağlığı da dahil olmak üzere, temel sağlık hizmetlerine, gıda güvenliği ve beslenme, barınma ve eğitim hizmetlerine erişimin güçlendirilmesi, afet sonrası aşamada kalıcı çözümler bulunması ve kadınlar gibi, afetten daha fazla etkilenen kişi ve grupların güçlendirilmesi;
- Kadınların ve engellilerin, toplumsal cinsiyet eşitliğiyle uyumlu ve erişilebilir afet sonrası müdahale, iyileştirme, rehabilitasyon ve yeniden inşa süreçlerinde kamusal liderliklerinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi;
- Erken uyarı sistemleri, acil durum haberleşme sistemleri geliştirmek ve güçlendirmek; bunların özellikle toplumsal cinsiyet temelli kullanıcı ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi.

CEDAW Komitesi 37 No'lu Genel Tavsiyesi (2018)¹⁴³

Afetler, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları daha da derinleştirir. Aynı zamanda, kesişen ayrımcılık biçimlerini birleştirir. Diğerlerinin yanı sıra; yoksul, yerli halktan olan, etnik-dini-cinsel azınlık gruplarına mensup, engelli, sığınmacı, göçmen, mülteci, ülke içinde yerinden edilmiş, vatansız, kırsal kesimde yaşayan, evli olmayan, yaşlı kadınlar ile kız çocukları ve ergenlik çağındaki genç kadınlar erkeklere ve diğer kadınlara kıyasla afet durumlarından orantısız olarak en çok etkilenenlerdir.

Afetlerde kadınların ve kız çocuklarının ölüm ve hastalık oranları erkeklere ve erkek çocuklarına göre daha yüksektir. Kadınlar ve kız çocukları, yeterli sağlık, beslenme, su, hijyen, eğitim, teknoloji ve bilgiye erişimlerdeki eşitsizliklerden dolayı afet sonrasında da ölüm ve hastalık riski en yüksek gruplardan biridir.

Afet sırasında ve sonrasında, kadın ve kız çocuklarına karşı şiddet artış gösterir. Bu sebeple, geçici yerleşim bölgelerinde, çadır ve konteyner kentlerde sığınakların ve bu konuda eğitilmiş güvenlik, sosyal hizmet, hukuki destek sağlayacak ekiplerin olması son derece elzemdir.

Kadınların ve kız çocuklarının afetlerin etkisinden “korunması gereken”, “savunmasız” gruplar olduğuna dair olumsuz basma kalıplar, kadınların afet riskinin azaltılması ve afet sonrası yönetime dair önemli katkılarının görmezden gelinmesine yol açar.

CEDAW Komitesi 37 No'lu Genel Tavsiyesi, taraf devletlerin, afet riskinin azaltılmasına ilişkin tüm politika, yasal mevzuat, plan ve programlar, bütçe ve diğer faaliyetlerinin, aşağıdaki üç ilkeye uygun olacak şekilde toplumsal cinsiyeti dikkate almış olmasını ve insan hakları temelli ilkelere dayanmasını sağlamaları gerektiğini düzenler:

- Irk, etnik, dini, cinsel azınlık gruplarından kadınlara ve kız çocuklarına, engelli kadınlara ve kız çocuklarına, ergenlik çağındaki genç kadınlara, yaşlı kadınlara, bekar ve dul

¹⁴³ Belgenin özetidir. Tümü için bakınız; <https://digitallibrary.un.org/record/1626306>

kadınlara, çocuklarıyla tek başına yaşayan kadınlara, yoksul kadınlara ve kız çocuklarına, seks işçisi kadınlara, devletsiz, mülteci, sığınmacı, göçmen, yerinden edilmiş kadınlara özel öncelik verilecek şekilde, eşitlik ilkesine ve ayrımcılık yasağına sadık kalınmalıdır.

- Katılımın ve güçlendirmenin, farklı gruplardan kadınların, hükümet tarafından yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası tüm seviyelerdeki politika geliştirme, uygulama ve izleme süreçlerinin tümüne katılımlarını garanti alacak şekilde, etkin süreçlerin ve gerekli kaynakların ayrılmasının sağlanması şarttır.
- Afetlerden doğrudan ve dolaylı olarak etkilenen kadınların ve kız çocuklarının zamanında ve yeterli şekilde haklarının hukuki olarak da telafi edilmesini garanti altına alacak şekilde doğru ve uygun bilgi ve mekanizmalar yoluyla, hesap verebilirlik ve adalete erişimin sağlanması gereklidir.

Yukarıdaki üç genel ilkeye (eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, katılım ve güçlendirme, hesap verebilirlik ve adalete erişim) dayanarak aşağıdakilere benzer adımların atılması beklenmektedir:

- Afetlere ilişkin yasal mevzuatta, politikalarda, plan ve programlarda ve diğer tüm faaliyetlerde kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı belirlemek ve yok etmek. Mülk, arazi ve doğal kaynakların sahipliğine, bunlara erişme, bunların kullanımı, kontrolü, yönetimi ve miras edinilebilmesine dair ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasına öncelik verilmesi gerekir.
- Kadınların, seyahat özgürlükleri, beslenme, sağlık, çalışma ve sosyal güvenlik dahil ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını kullanmalarının önündeki bütün engellerin kaldırılması için ayrımcılıkla mücadele öncelikli olarak ele alınmalıdır.
- Afet yönetiminin her aşamasındaki karar süreçlerine kadınların eşit temsilini sağlayacak özel önlemlerin alınması beklenmektedir.
- Kadın örgütlerinin her seviyede afet yönetimine katılımlarını ve yereldeki kadınların liderliklerini garanti altına almak için programlar geliştirilmesi gerekmektedir.
- Afet sonrası yeniden inşa süreçlerinde kurulacak yerel, bölgesel veya ulusal forum/kurul/konsey vb. yapılarda kadınların eşit temsili sağlanmalıdır.
- Afete ilişkin bilgilerin, hak arama süreçleri ile mekanizmalarının, haklarının ve yasal mevzuatın kadınlara açık, net ve zamanında anlatılması ve bu konuda hukuk okuryazarlıklarının artırılmasını garanti altına almak şarttır.
- Ücretsiz adli yardım hizmetine ve doğum, ölüm, evlilik, mülk sahipliği vb. kanuni belgelere kadınların erişimlerinin sağlanması son derece önemlidir. Gerekli belgelerin ve işlemlerin kadınlar için erişilebilir olması için güvenilir ve ücretsiz idari sistemler oluşturulmalıdır.
- Kadınların haklarını arama süreçlerinde karşılaşılabilecekleri “misillemelerden” onları koruyacak önlemler alınmalıdır.
- Adalete erişim sorununun önüne geçmek için, mobil ve/veya uzmanlaşmış şikâyet mekanizmalarının, soruşturma ekipleri ve mahkemelerin kurulması önerilmektedir.

Kadınların şiddet vakalarını şikâyet edebilmeleri için esnek ve erişilebilir yasal ve adli mekanizmaların varlığı şarttır.

- Afet sonrası hizmet veren devlet kurumlarının, sivil toplum örgütlerinin ve özel sektör kuruluşlarının görevlilerinin, kadına karşı şiddet konusunda bilgilendirilmeleri sağlanmalı, kadınların gizliliklerini sağlayarak kolay erişebilecekleri ve şiddet vakalarını ihbar edebilecekleri kişiler, noktalar ve sistemler kurulmalıdır.
- Cinsiyet, yaş, engellilik, etnik köken, bölge, cinsiyet kimliği gibi farklı faktörlere göre ayrıştırılmış veri toplama ve analiz etme sistemleri kurulmalıdır. Bu veriler kamuoyuyla şeffaf ve zamanında paylaşılmalıdır.
- Doğum kontrolü, cinsel sağlık ve doğurganlık sağlığı dahil olmak üzere, kadınların ve kız çocuklarının her türlü sağlık hizmetine doğrudan ve gizlilikleri sağlanarak erişebilecekleri alanlar ve sistemler kurulmalıdır. Sağlık hizmetlerine erişimde hiçbir kadının ayrımcılığa uğramayacağı önlemler alınmalı, azınlık gruplarından kadınlar, LBTİ kadınlar, yaşlı kadınlar ve diğer öncelikli kadın ve kız çocukları gruplarına özel önlemler alınmalıdır.
- Farklı kadın gruplarının afet öncesi ve sonrasına ilişkin çok önemli yerel bilgiye sahip oldukları unutulmamalı ve bu bilgiden afet yönetiminde yararlanılmasını garanti altına alacak önlemlerin alınması sağlanmalıdır.
- Eşitsiz dağıtılmış geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı kadınların artan bakım yüklerini azaltmak için tüm önlemler alınmalı; afet sonrası yeniden inşa süreçlerinde kısa, orta ve uzun vadeli meslek edinmelerini mümkün kılan eğitim ve hizmetler sağlanmalıdır.
- Uygun barınma, kira yardımı, konut sağlanması, beslenme, içme ve kullanma suyu, hijyen gibi zaruri ihtiyaçların karşılanmasında kadınlara, özellikle de yoksul, çocuklarıyla tek başına yaşayan, yaşlı ve engelli kadınlara öncelik verilmelidir.

Kadının adı geçmeyen afet eylem planları

Türkiye’de il bazında ve ulusal bazda afet eylem planları hazırlanmıştır. Bunlar, 2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP)¹⁴⁴ ve her il için hazırlanan İl Afet Risk Azaltma Planlarıdır (İRAP). Hazırlanan afet eylem planları HYOGO Çerçeve Eylem Planı’nı (HÇEP) esas almasına karşın cinsiyet eşitliğine duyarlıdır. İllere ait İRAP raporları, 6 Şubat Depremlerinin merkez üssü Kahramanmaraş’ta 2020 yılında, depremden etkilenen diğer 11 ilin tümünde ise 2021 yılında hazırlanmıştır.¹⁴⁵

İRAP’ların 6 Şubat Depremlerinin herhangi bir aşamasında uygulanıp uygulanmadığı bilinmemektedir. Ancak, kâğıt üzerinde de olsa baz aldıkları HÇEP’in toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili önerilerini içermedikleri görülmektedir. Örneğin; Kahramanmaraş İRAP’ta “kadın” kelimesi 6 yerde geçmektedir, bunların 5’i demografik yapının anlatıldığı bölümde yer almaktadır. Altıncısı ise “Yapısal Olmayan Risk Değerlendirme ve Risk Azaltma Konuları” başlığı altında,

¹⁴⁴ Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı- 2023, <https://www.afad.gov.tr/udsep-2023>

¹⁴⁵ İllere ait İl Afet Risk Azaltma Planları, AFAD, <https://www.afad.gov.tr/il-planlari>

“Sosyal kırılganlık çalışmaları ilgili gruplara yönelik tedbirler (kadın, çocuk, yaşlı, engelli, yabancı/turist/göçmenler)” şeklinde yer almaktadır. Raporun “Afet Risk Azaltma Amaç, Hedef ve Eylemleri” bölümünde ise “incinebilir gruplar” ifadesine 16 kez yer verilmekte ancak bu grupların kimlerden oluştuğu belirtilmemektedir. “Incinebilir gruplar” ifadesinin yer aldığı bölümlerin hemen hepsi bu gruplara yönelik bilgilendirme, farkındalık, eğitim çalışması gerçekleştirilmesine dairdir. Sadece bir yerde, “incinebilir grupların afet risk azaltma çalışmalarına katılımlarını sağlayacak mekanizmaları kurmak için çalıştay, toplantı vb. düzenlenmesi” denilerek katılım konusuna değinilmiştir. Rapor, toplumsal cinsiyet ile ilgili herhangi bir atıf içermemekte, içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğini ifade eden veya ima eden bir ibare bulunmamaktadır. Özetle; raporda kadınların demografiye dair bölüm dışında açık şekilde tek bir yerde o da “kırılganlık” üzerinden yer aldığı, kapalı şekilde “incinebilir gruplar” içerisinde yer aldığı düşünülebileceği, ancak burada da sürece dahil olmaktan çok uzak bir şekilde pasif karar almaktan aciz, ihtiyaç ve talepleri görmezden gelinen bir grup olarak ele alındığı görülmektedir.

Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı’nda da durum aynıdır; “(...) her ne kadar belirtilen bir eylem dâhilinde toplumsal cinsiyet kavramına değinse de eylem planının sadece deprem üzerine odaklanması ve toplumsal cinsiyet gereksinimlerinden sınırlı ve sorunlu şekilde haberdar olması, gerçekleştirilme dönemi olan 2012-2013 yılı içerisinde buna yönelik programların yapılmamasından ötürü genelde “Toplumsal Cinsiyete Kör” ve Resmi Gazete’de yayınlanmış olmasına rağmen büyük ölçüde raflarda kalmış bir plandır.”¹⁴⁶

Ulusal afet mevzuatının toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değerlendirildiği bir araştırmanın bulguları bugün yaşanan durumun nedenlerine dair fikir veriyor.¹⁴⁷ Söz konusu araştırma kapsamında incelenen 17 mevzuat;¹⁴⁸

- %88,2 oranında toplumsal cinsiyete kördür.
- %82,4 oranında kadını hak sahibi olarak görmemektedir.
- %88,2 oranında genel olarak toplumsal cinsiyet ile ilişkili herhangi bir atıf içermemektedir.
- %94,1 oranında toplumsal cinsiyet eşitliğini ve hakkaniyetini ifade eden veya ima eden bir ibare bulunmamaktadır.
- %88,2 oranında toplumsal cinsiyete duyarlı bir dil ve terminoloji benimsememiştir.

¹⁴⁶ Ebru İnal ve Nüket Paksoy Erbaydar, 2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı’nın Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı ile İncelenmesi, Fe Dergi 8, no. 1 (2016), sayfa 34-49, https://cins.ankara.edu.tr/15_3.pdf

¹⁴⁷ Nüket Paksoy Erbaydar, Ebru İnal, Edip Kaya, Afet Mevzuatının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi, 2018, https://www.researchgate.net/publication/331071431_AFET_MEVZUATININ_TOPLUMSAL_CINSIYET_ACISINDAN_INCELENME_SI

¹⁴⁸ Söz konusu çalışma kapsamında incelenen ulusal mevzuat: Sivil Savunma Kanunu; Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısı ile Alınacak Tedbirler Yapılacak Yardımlara Dair Kanun; Afet Sebebiyle Hak Sahibi Olanların tespiti Hakkında Yönetmelik; Afetlerin Genel Hayata Etkinliğine İlişkin Kurallar Hakkında Yönetmelik; Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun; Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun; Türkiye Afet Risklerinin Azaltılması Platformunun Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Bakanlar Kurulu Kararı; Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliği; Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı - 2023; Afet Sigortaları Kanunu; Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun; Türkiye Afet Müdahale Planı; Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelge; Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği; Afet Tehlikeleri Hakkında Genelge; Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ve Afet Yönetim ve Karar Destek Sisteminin (AYDES) Uygulamaya Alınması Genelgesi; Geçici Barınma Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi ve İşletilmesi Hakkında Yönerge.

- %29,4 oranında gönüllülerle ilgili bir atıf içermektedir ancak toplumsal cinsiyete duyarlı bir atıf söz konusu değildir.

Araştırmada ayrıca; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kızılay ve diğer ilgili paydaşların rollerinden bahsetmediği, sosyal perspektifin bulunmadığı, risk altındaki toplum/grup yaklaşımına yer vermediği ve yerel yönetimleri sürece yeterince dahil etmediği sonucuna varılmıştır.

Afetle ilgili mevzuatın kendisi toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmezken uygulamada herhangi bir olumlu adımın atılması beklenemez. Kaldı ki arama kurtarma, temel ihtiyaçlar gibi afete müdahalenin temel unsurları açısından da standartların uygulandığını söyleyemiyoruz. Kadın erkek eşitliğini açıkça reddeden, eşitliği sağlamaya dair en önemli araç olan İstanbul Sözleşmesi'ni ortadan kaldıran (hukuki mücadele devam ediyor), yasaları uygulamayarak işlevsiz kılmaya çalışan bir iktidarın yöneteceği afet koşullarında bilinçli bir cinsiyet eşitliğine duyarsızlık ve hatta bariz cinsiyetçi uygulamaların olacağını tahmin etmek zor değil.

Kadınlar şiddete ve istismara karşı korumasız bırakıldı

***“Arabamızı çaldılar. Silah aldık mecburen... Güvenlik sorunu var. Kadınlar için daha da büyük güvenlik sorunu.”
Deprem bölgesinde yaşayan bir EŞİK gönüllüsü***

45

Depremlerin ardından bölgede yardım organizasyonları ve güvenliğin sağlanması amacıyla görevlendirilen emniyet müdürü, komiser yardımcısı, mahalle bekçisi gibi bazı kolluk görevlilerinin hırsızlık ve yağma suçunu işledikleri ortaya çıktı.¹⁴⁹ Afet sahasında güvenliği sağlamak başta olmak üzere, kadınlar için güvenli alan, geçici sığınak ve danışma merkezi kurmak sahra mutfağı kadar acil bir ihtiyaçtır. Tek başına olan ya da afet sonrasında yalnız kalan çocuklu veya çocuksuz kadınların güvenli koşullarda barınmasını sağlamak, özellikle kaos ortamında kontrolsüz büyüyen güvenlik sorunu dikkate alındığında sağlık hizmeti kadar hayati bir konudur. Bu destek mekanizmaları kadınlara lütuf ya da yardım olarak değil; afet yönetiminin temel standardı, kadının insan haklarının yerine getirilmesi ve yaşam hakkının korunması olarak ele alınmak zorundadır.

Örneğin yaşamını yetişkin bir erkekle sürdürmeyen kadınların, aslında afet öncesinde de zor olan tek başına barınma hakkına erişmesi katlanarak zorlaşır. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın 6 Şubat depremleri gözlem raporunda bu riskin yaşandığı şu şekilde yer alıyor:

¹⁴⁹ Emniyet müdürünün evinde depremzedelere gönderilen yardım malzemeleri bulundu, Cumhuriyet, 5 Mart 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/emniyet-mudurunun-evinde-depremzedelere-gonderilen-yardim-malzemeleri-bulundu-2057885>; Deprem bölgesinde skandal!, Habersin, 14 Mart 2023, <https://www.habersin.com/haber/14273637/deprem-bolgesinde-skandal>

(...) yalnız kadınlar, ailesi hayatta olsa bile ailesiyle yaşamak istemeyen kadınlar da çadıra ya da alternatif güvenli barınma hizmetlerine erişimde zorluk yaşıyor. Çadırların resmi kayıtlara göre aile adına teslim ediliyor olması bağımsız yaşamını kuran ya da kurmak isteyen, aile içinde şiddete maruz kalan kadınların şiddet ortamından uzaklaşmasını engellediği gibi orada kalmaya neredeyse mecbur bırakıyor. Özellikle aynı çadır içinde geniş aileyle kalmak zorunda olan kadınlar için psikolojik zorlukların olduğunu gördük. Bölgede destek sağlayan kişiler bu koşullarda yaşamak zorunda kalan genç kadınların yoğun bir içe kapanma durumunu yaşadıklarını bizimle paylaştılar.¹⁵⁰

Kadınları aile dışında özgür bireyler olarak görmeyen, boşanmayı kadınların itaatsizliği olarak kodlayan cinsiyetçi kültürün afet koşullarında yol açacağı şiddet riskine, yine Mor Çatı'nın raporundan bir örnek;

Resmi olarak henüz boşanmamış olmakla birlikte boşanma sürecinde olan ya da kendisine şiddet uygulayan kocasından deprem öncesinde ayrı yaşayan veya bu süreçte ayrı yaşamaya karar veren kadınların (hala aynı ailede oldukları varsayıldığı için) çadıra ulaşamadıklarını, çadıra erişimde yaşadığı zorluğun onları şiddet uygulayan kocayla, kocanın ailesiyle ya da kendi ailesiyle kalmaya mecbur bıraktığını, bu durumun kadınların şiddete maruz kalma riskini artırdığını gördük.

Afet koşullarından bağımsız olarak, boşanmak isteyen veya boşanan kadınların karşı karşıya oldukları hayati riski kadın örgütlerinin raporlarından biliyoruz. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun 2022 raporunda; "Öldürüldüğünde tedbir kararı olan kadınların %50'si boşanma aşamasında olduğu erkekler tarafından öldürüldü" bilgisi yer alıyor.¹⁵¹

Bütün dikkatlerin hayat kurtarmaya çevrildiği günlerde meydana gelen bir kadının ağır yaralanması vakası afet koşullarında şiddete karşı özel koruma önlemlerinin ne denli hayati olduğunu ve afet şartlarının erkekler tarafından nasıl kullanılabilirdiğini gözler önüne serdi. Şiddet faili erkek ifadesinde "Artçı depremler nedeniyle üstüne kaynar su döktü" diyerek suçunu inkâr ederken, kadın yaşadıklarını anlattı;

Deprem nedeniyle evimiz ağır hasar aldı, boşaltmak durumunda kaldık. İki çocuğumla depremden bir gün sonra kız kardeşimin evine gittim, 9 gün orada kaldık. Eski eşim 'Barışalım, bizim ev depreme dayanıklı, çatlak bile yok, çocuklarımızla kalalım' dedi. Çocuklar sıkıntı yaşamazın diye onun evine gittik. İlk 3 gün boyunca hiçbir tartışmamız olmadı. Üçüncü günün sonunda, uyurken başımdan aşağı tencereyle kaynar su döktü. Bir dehşetle uykumdan kalktım, 'Dua et seni öldürmedim' dedi. Gereğesi de boşandıktan sonra dimdik ayakta durmam ve arkadaşlarımla olmasımı. Benden intikam aldı.¹⁵²

¹⁵⁰ Depremden Etkilenen Bölgede Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizmaları, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 7 Mart 2023, <https://morcati.org.tr/zileme-raporlari/depremden-etkilenen-bolge-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-mekanizmalari>

¹⁵¹ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2022 Yıllık Veri Raporu, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2 Ocak 2023, <https://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/3040/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2022-yillik-veri-raporu>

¹⁵² Depremzede eski eşini kaynar suyla ağır yaralayan erkek "deprem" savunması yaptı, Evrensel Gazetesi 24 Şubat 2023, <https://www.evrensel.net/haber/483385/depremdede-eski-esini-kaynar-suyla-agir-yaralayan-erkek-deprem-savunmasi-yapti>

Bir başka şiddet haberi Elbistan'daki AFAD çadır alanından duyuldu. Haberde dikkati çeken konu kadının baroya başvurarak uzaklaştırma kararı çıkarmasına destek olan kişi, alanda görevli bir sosyal hizmet uzmanı değil, kadının oğlu.¹⁵³

Şiddet haberleri sadece afet bölgesinden gelmiyor. Mersin'e yakınının evine sığınan Hataylı iki kız kardeşten genç olanını evin sahibi taciz ettiği için, başka bir barınma olanağı bulmak amacıyla bir kadın örgütüne başvurmak durumunda kaldılar. Depremden sonra kocasının ailesinin evine sığınan bir kadının 5 yaşındaki kızı, kocasının babası tarafından istismar edildi. Şimdi kadının da hayatı tehlikede. Şikâyet ettiği için.¹⁵⁴

Deprem sonrasında yaşanan şiddet gibi, deprem öncesinde de kadınlara karşı şiddet vakaları, bunlara dair açılmış davalar, alınmış 6284 kararları mevcuttu. OHAL ilanına dayanılarak Yargı Alanında Alınan Tedbirlere İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi¹⁵⁵ ve buna bağlı olarak yayımlanan Hâkim Savcılar Kurulu'nun (HSK) Deprem Kapsamında Alınan Tedbirlere dair Kararında¹⁵⁶ hukuki sürelerin uzatılması da dahil pek çok husus düzenlenmektedir. Ancak bu iki düzenlemede de 6284 sayılı Yasa gereğince alınan koruma kararlarının süresinin uzatılmasına yer verilmedi. 6284 sayılı Yasaya dayanarak koruma kararı almış bulunan kadınlar deprem koşullarında adliyelere giderek, avukatlarına ulaşmaya çalışarak tedbir sürelerini uzatmak için uğraşmak zorunda bırakıldı. Kadınlara karşı şiddetle mücadelede hayati öneme sahip 6284 sayılı Yasanın bu şekilde göz ardı edilmesi ve kadınların şiddet riskine karşı bir başlarına bırakılması kabul edilemez.

Büyük afetler bir savaş halidir. Savaş ve çatışmalarda kadın bedeninin de "savaş alanı" ve "ganimet" olarak görülmesi durumu 21. yüzyılda da değişmedi. Afetler gibi kaos ortamları insan ticareti çeteleri, çocuk istismarcıları ve yağmacıların üşüştüğü alanlar olageldi. ABD'de 2005 yılındaki Katrina Kasırgasından sonra yapılan araştırmalarda cinsel şiddet artışı yüzde 95 olarak açıklandı. 2010'daki Haiti depreminden sonra artan tecavüz vakaları nedeniyle istenmeyen gebelikler temel sorunlardan biri haline geldi.¹⁵⁷

BM Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörü Reem Alsalem, BM Genel Kuruluna sunduğu "Kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet bağlamında çevre kirliliği ve iklim krizinin sebep olduğu afet risklerini azaltma ve afete müdahale" raporunda afetler sırasında ve sonrasında kız çocukları ve kadın ticareti riskinin yüzde 20 ila 30 arasında artış gösterdiğini belirtiyor.¹⁵⁸ Aynı raporda Alsalem, büyük yıkım yaşanan afetlerde yaşamsal geçim

¹⁵³ Depremzede kadın, evli olduğu erkek tarafından darp edildi, Artı Gerçek, 8 Mart 2023, <https://artigercek.com/kadin/depremezede-kadin-evli-oldugu-erkek-tarafindan-darp-edildi-241734h>

¹⁵⁴ Depremden Kaçarken İstismara Tutulmak: Bir dede haberi, Bianet 3 Mart 2023, <https://m.bianet.org/english/biamag/275110-bir-dede-haberi>

¹⁵⁵ Olağanüstü Hal Kapsamında Yargı Alanında Alınan Tedbirlere İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 120), 11 Şubat 2023 Tarihli ve 32101 Sayılı Resmî Gazete 1. Mükerrer, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230211M1-1.pdf>

¹⁵⁶ Deprem Kapsamında Alınan Tedbirlere Dair HSK Kararı, 12 Şubat 2023, <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/120220231640deprem-kapsaminda-alinan-tedbirlerrpdf.pdf>

¹⁵⁷ Haiti's Most Recent Earthquake Puts Women and Girls at Risk, UNFPA, <https://www.usaforunfpa.org/haitis-most-recent-earthquake-puts-women-and-girls-at-risk>

¹⁵⁸ Reem Alsalem, Violence against women and girls in the context of the climate crisis, including environmental degradation and related disaster risk mitigation and response, 11 Temmuz 2022, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/418/07/PDF/N2241807.pdf>

kaynaklarını kaybeden kadın kız çocuklarının su, yiyecek, yakıt vb. karşılığında cinsel sömürüye maruz kaldıklarını belirtiyor.

TBMM Çocuk İstismarının Araştırılması Komisyonu'nda milletvekillerine sunum yapan Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Temsilcisi Çocuk Koruma Uzmanı Pınar Öktem Arıkan da aynı riskleri dile getirdi:

Türkiye'de yaşanan depremler sonrasında da Birleşmiş Milletler örgütleri 11 ilde 120 ilçede 466 kilit bilgi sağlayıcıyla bir araştırma gerçekleştirdi ve burada da çocuk yaşta evlilikler konusunda bölgede ciddi bir artış beklendiği tespit edildi maalesef. 11 ilde, etkilenen 11 ilde gerçekleştirilen araştırmaya göre, bu konuda erken ve zorla evliliklerin artacağına dair bir risk tespit edildi.¹⁵⁹

Arıkan aynı konuşmasında insani yardım çalışanlarının fail olduğu cinsel istismar vakalarına da dikkat çekti:

Afet ve acil durumlarda çok fazla konuşulmayan ama aynı derecede risk taşıyan bir başka konu insani yardım koşullarında gerçekleşen cinsel istismar ve sömürü olayları. İnsani yardım çalışanlarında görevli olanların insani yardımın en temel etik ilkelerini ihlal etmesiyle oluşan insani yardım çalışanının fail, faydalanıcının mağdur olduğu cinsel istismar biçimi. Burada acil durum müdahalesinde göz önünde bulundurduğumuz önemli risklerden biri.

Erkek egemen toplumun “namusu koruma” baskısı kadınları her zaman kısıtlayan bir faktör olageldi. Güvenlik koşullarının ortadan kalktığı çadır kentlerde yaşam birçok kadın için sürekli endişe içinde yaşamak demek. SES'in haberine yansıyan bir örnek:

Çadırın fermuarı her açıldığında birinin gireceğinden korkuyorum. Çocuklarımı korumak için geceleri uyumuyorum. Bir kadın olarak beni anlamanız gerek. Aşırı derecede tedirginiz. Psikolojik anlamda depresyondayız. İş yok, para yok.¹⁶⁰

6 Şubat Depremlerinin karanlık içinde bıraktığı şehirlerde, güvenlikten sorumlu kurumların ilk birkaç günde ortada olmamasından yararlanan suç çetelerinin başta Hatay olmak üzere iş başında olduklarına ilişkin pek çok haber ve video medyaya yansıdı.¹⁶¹ Kadın, çocuk, LBTİ'ler ve göçmen kadınlar karanlık sokaklarda cinsel şiddete ve istismara karşı günlerce korumasız bırakıldı.

Deprem sonucu elektrik ve telekomünikasyon altyapısının tahrip olması beklenen bir durum. Beklenmeyen, deprem ülkesinde fay hattına kurulu şehirlerde şehrin belli noktalarına güç kaynaklarının önceden yerleştirilmemiş olmasaydı. Dahası, halka ve doğaya ait kaynaklardan üretilen enerjiyi halka geri satmakta olan elektrik dağıtım şirketlerinin her şehirde önceden acil

¹⁵⁹ BM'den deprem bölgesi tespiti: 11 ilde, erken ve zorla evliliklerin artma riski var, T24, 16 Mart 2023,

<https://t24.com.tr/haber/bm-den-deprem-bolgesi-tespiti-11-ilde-erken-ve-zorla-evliliklerin-artma-riski-var,1098472>

¹⁶⁰ Deprem Bölgesindeki Kadınlar Anlatıyor: 'Hiçbir Şeyimiz Yok', SES Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu, 17 Şubat 2023

<https://esitlikadaletkadın.org/deprem-bolgesindeki-kadınlar-anlatiyor-hicbir-seyimiz-yok>

¹⁶¹ TV5 Ankara Muhabiri: "Hatay'da ciddi bir güvenlik sorunu var", TV5, 12 Şubat 2023,

<https://www.youtube.com/watch?v=nd0iwwlQJGc>

durum önlemi almalarının sağlanmamasıydı. Elektrik Mühendisleri Odası'nın görüşüne göre elektrik dağıtım şirketlerinin bu denli büyük bir yıkımı kısa zamanda tamir etmeleri mümkün değildi; "dağıtım şirketlerinin mevcut kadro ve olanaklarıyla bu boyutlardaki sorunlara çözüm sağlamanın mümkün olmadığı, şehirlere elektrik verilebilmesi, (...) yaşamın normale dönmesi için bölgedeki elektrik dağıtım şebekesinin ve sağlıklı bir telekomünikasyon için de özelleştirilen tüm temel altyapı hizmetlerinin kamulaştırılması gerekir." ¹⁶²

Kamusal hizmetlerin kar odaklı şirketlere devredilmesinin olağandışı koşullarda nasıl sonuçlar ürettiğini de yine bu süreçte gördük. Kahramanmaraş'ta afetten etkilenenlerin kendi olanakları ile kurdukları (kurmak zorunda bırakıldıkları) çadırlara elektrik sayacı takıldı. ¹⁶³ Tepkiler üzerine faturayı valiliğin üstlendiği belirtildi. Ancak daha sonra "Kahramanmaraş'a dağıtım yapan Akedaş dağıtım şirketinin iddialara ilişkin açıklamasında, 'Çadır ve konteynerlere takılan sayaçlardan ölçülen elektrik tüketiminin şebekenin takibi ve işletmesi amacıyla yönelik olduğu' savunuldu." ¹⁶⁴

Özetle; kadınlar ve çocuklar günlerce karanlık şehirlerde, şiddet ve cinsel saldırı tehdidi altında yaşamak zorunda bırakıldı. ¹⁶⁵

Diğer şehirlere tahliye edilenlere de gerekli destek verilmedi

Depremden etkilenenleri Kredi Yurtlar Kurumu'nun yurtlarına yerleştirmek için üniversitelerde örgün eğitimi durduran ve uzaktan eğitime mecbur bırakan iktidar, sömestrin ortasında öğrencileri yaka paça yurtlarından çıkardı. Başka birçok kamu binasını kullanmak yerine eğitim hakkının engellenmesi tepkilere neden oldu. ¹⁶⁶

Yurtlara yerleştirilen kadınların ve çocukların özel ihtiyaçları karşılanmıyor. Çoğu ilde valilikler kadın örgütlerinin yurtları ziyaretine izin vermiyor. İzin verilen ender örgütlerden EMEK Benim, Muğla'daki kadınları ziyaret edebiliyor, ayrıca il afet koordinasyonu grubuna dahil edilmiş. Ancak birçok ildeki EŞİK bileşeni örgütlerin ziyaretleri engellendi. Muğla'dan gelen bilgi şöyle:

Kendi imkanlarımızla iç çamaşırı, pijama, çocuk kıyafeti götürdük ama ziyaret ettiğimiz yurt bir yurtta sadece 600 kişi var. İhtiyaç büyük, bizim imkanlarımız yetmiyor. Bir de kadınlar çok sıkılıyorlarmış, şehri gezmeye bile çekiyor çoğu.

¹⁶² TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası: Deprem Bölgesinde Elektrik ve Telekomünikasyon Şebekeleri Kamulaştırılsın, 8 Şubat 2023, https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=141723&tipi=2&sube=0

¹⁶³ Aman elektrik şirketleri zarar etmesin: Maraş'ta depremezdelelerin çadırlarına elektrik sayacı takıldı, faturaları valilik üstlendi, sendika.org, 8 Mart 2023, <https://sendika.org/2023/03/marasta-depremezdelelerin-cadirlarina-elektrik-sayaci-takildi-679449>

¹⁶⁴ Kahramanmaraş'ta depremezdelelerin çadırına sayaç takıldığı iddiası: Faturayı kim ödeyecek?, Cumhuriyet, 10 Mart 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/kahramanmaraşta-depremezdelelerin-cadirina-sayac-takildigi-iddiasi-faturayi-kim-odeyecek-2059464>

¹⁶⁵ Afettede kadınlar: 'Sorunlarımız büyük, ihtiyaçlarımız karşılanmıyor, güvende hissetmiyoruz', Cumhuriyet, 17 Şubat 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/afettede-kadinlar-sorunlarimiz-buyuk-htiyaclarimiz-karsilanmiyor-guvende-hissetmiyoruz-2052571>

¹⁶⁶ Üniversitelerde depremler sonrası uzaktan eğitim: Öğrenciler ve eğitimciler ne diyor?, BBC News Türkçe, 21 Şubat, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv201g0n3vo>

Yurtlara yerleştirilenlerin aldıkları desteğin niteliğine ilişkin yine EŞİK gönüllüsü Sevinç Ünal'ın aktarımı çok net fikir veriyor:

Adana'dan Maraş'a giderken yanımda oturan genç kadın, 'Evinin yıkıldığını eşi ve oğlunun kurtulduğunu Niğde'de bir yurttta kaldıklarını, ilk günler hiçbir yardım almadıklarını herkesin kendi başının çaresine bakmak zorunda kaldığını ve canını en acıtanın insanların enkaz altında bağırarak yardım edin çığıllarıyla ölüp gittikleri olduğunu' söyledi. Halen uyuyamadıklarını sürekli deprem olacak korkusuyla yaşadıklarını söylediğinde 'Yurtta psikolojik destek sağlanmıyor mu?' diye sordum. 'Stajyerleri yollamışlar. Genç bir çocuk elinde telefon oynayıp duyuyor kimse gidip ondan psikolojik destek almak istemiyor' dedi. 'Nasıl toparlanır Maraş?' dediğimde, 'Birlikte iyileşeceğiz' dedi. 'Apartmanlarda her bir dairenin ışığı yandıkça, ışık yanan daireler çoğaldıkça iyileşeceğiz' dedi.

Diğer şehirlere geçici olarak yerleştirilen depremzede çocuklar gittikleri şehirlerde okullara kaydedilmiş. Ancak bu çocukların her şeylerini kaybetmiş oldukları ve psikolojik desteğe ihtiyaçları olduğu unutulmuş. "Eğitim İş Genel Başkanı Kadem Özbay, başka illere giden çocukların üniformaları olmadığı için okula gitmeye utandıklarını söyledi. Bölgedeki öğretmenler için de benzer bir durum olduğunu belirten Kadem Özbay, 'Öğretmen, ben pijamamla, eşofmanımla çıktım. Kıyafetimi alamadım nasıl okula gideyim' diyor. Ciddi travmalar var burada."¹⁶⁷

Aile Bakanlığı kuruluş nedenini unuttu

50

"Erkekler çadır aralarında bir bölümü kahveye çevirmiş. Ellerinde sigara muhabbet ediyorlar. Kadınlar çabalayıp duruyor." Hatay, EŞİK Gönüllüsü

Afetle ilgili araştırmaların ortaya koyduğu üzere bu tür büyük yıkımlardan sonra cinsel şiddet ve ev içi şiddet travma etkisiyle artış gösterir. Avustralya'da Canterbury Depreminden sonra polis aile içi şiddet başvurularında yüzde 53'lük bir artış olduğunu rapor etmiş.¹⁶⁸

Kadına karşı şiddetle mücadele mekanizmalarının afet sonrası koşullar için özel olarak planlanmış ve ilk andan itibaren uygulanmaya başlanmış olması gerekirdi. İletişimin kesileceğini hesaba katmak, kadınlar için güvenli alanlar oluşturmak, zarar görmeyen bölgelerden kadın gönüllü-görevli sayısını artırmak, kadınların afet sonrası acil kadın destek noktası (toplanma yerinin) bilgisine afet öncesinde sahip olmasını sağlamak, şehirlerde afetten sonra hiç bir iletişim aracına sahip olamayacakları hesaba katılarak acil arama noktaları yerleştirmek, tahrip olabilecek kamu binalarının geçici yerlerini belirleyip duyurmak gibi bir dizi önlemlerin alınması yaşam hakkı gibi bir hak meselesi olup devletlerin birincil sorumluluğudur. Aile Bakanlığı bunların hiçbirini yerine

¹⁶⁷ Eğitim İş Başkanı Özbay: Depremzede çocuklar kıyafetleri olmadıkları için okula gitmeye utanıyor, Sputnik News, 22 Şubat 2023, <https://sputniknews.com.tr/20230222/egitim-is-baskani-ozbay-depremzede-cocuklar-kiyafetleri-olmadiklari-icin-okula-gitmeye-utaniyor-1067383154.html>

¹⁶⁸ Debra Parkinson ve Claire Zara, The hidden disaster: domestic violence in the aftermath of natural disaster, Australian Journal of Emergency Management Volume 28, No. 2 Nisan 2013, <https://search.informit.org/doi/pdf/10.3316/informit.364519372739042>

getirmediği gibi kendi görevlileri için bile afet planı yapmamış. Bölgede yerinde gözlem yapan Mor Çatı'nın raporunda da belirtildiği üzere:

Bölgede şiddetle mücadele mekanizmalarına ulaşmanın daha da zorlaştığını gördük. Erkek şiddetine maruz kalan bir kadının kolayca erişebileceği olası yetkili olan AFAD görevlisi ve çadır alanlarındaki diğer kamu görevlileri gibi kişilerin, kadının ivedilikle ulaşması gereken bir kuruma nasıl gideceğine, kadını nereye yönlendireceğine dair bir bilgisinin olmadığını gözlemledik. Konuştuğumuz her bir kamu görevlisi 'gerekenin yapılacağı' vurgusunu yaptı fakat hiçbirinin gerekenin ne olduğuna, standart prosedürün nasıl işlediğine ya da afete özel oluşturulmuş olmasını beklediğimiz prosedüre ilişkin bilgisi, biz bölgeyi ziyarete başladığımızda ilk depremin üzerinden 2 hafta geçmiş olmasına rağmen yoktu.¹⁶⁹

İstanbul Sözleşmesi'nden yasalara aykırı olarak çekilmiş bir iktidar döneminde, zaten saldırı altında olan 6284'ün etkin olarak uygulanmadığı bir ortamda meydana gelen 6 Şubat Depremlerinin ardından kadına karşı şiddetin afet sonrasında hem mevcut koruma mekanizmalarının depremden etkilenmesi, hem de güvenlik açısından oluşan boşluk nedeniyle katlanarak risk oluşturacağı bilindiği halde sorumlu kurumlar herhangi bir özel önlem ve koruma mekanizmasından bahis bile etmediler.

Kadına karşı şiddetle mücadeleden sorumlu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık, 2 Mart 2023 tarihinde yaptığı açıklamada; "(...) öncelikle yatılı kuruluşlarımızı hemen güvenli bölgelere çektik. Deprem hasarı olduğuna bakmaksızın çocuk, engelli, yaşlı bakım ve huzur evlerimiz, kadın kuruluşlarımız ve konuk evlerimizde misafir ettiğimiz kadın ve çocuklarımızı hızlıca güvenli bölgelere çektik" bilgisini verdi.¹⁷⁰ Ancak devam eden koruma kararlarının nasıl takip edildiği, kadınların gönderildikleri kentlerdeki sığınak kapasitesinin ve hizmet sunumunun artırılması için bir çalışma yapıp yapılmadığı, şiddete maruz kalan kadınların afet bölgelerinde nerelere başvurabilecekleri, geçici sığınak kurup kurmayacakları konularında bilgi vermedi. Örneğin, her şeylerini, cep telefonlarını da kaybettikleri için mobil telefonlarda acil polis çağrısı uygulaması olan KADES uygulamasını kullanamayacak olan kadınlar için bir çözüm önerisinde bulunmadı.

Aynı açıklamasında Bakan Derya Yanık; "İkinci temel sorumluluğumuz da aynı bağış ve depo yönetimiydi. Mülki idaremiz ve AFAD ile koordineli bir şekilde deprem bölgelerimizde ilk elde büyük aynı bağış depolarımızı, sınır kapılarımızdan, yurt dışından gelecek bağışlar için sınır bölgelerinde kurduğumuz depolarımızla gerekli depo çalışmalarımızı yaptık." dedi. Bakanlığın kadınları ilgilendiren bu kadar sorun varken afet acil durum yönetiminde üstlendiği ikinci temel sorumluluğun ihtiyaç dağıtımı olması üzerinde ayrıca durulmalıdır.

2011 yılında Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın adı "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" olarak değiştirildi. Bu adım Bakanlığın işlevinin eşitlikten uzaklaşmasının ilk adımı idi ve o zamanki Başbakanın, "Kadın, erkek eşitliğine inanmıyorum, fıtrata aykırı" sözünün uygulaması idi.

¹⁶⁹ Depremden Etkilenen Bölgede Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizmaları, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 7 Mart 2023, <https://morcati.org.tr/zileme-raporlari/depremden-etkilenen-bolge-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-mekanizmalari>

¹⁷⁰ Bakan Derya Yanık: Sıfırıncı dakikada sahaya indik, Cumhuriyet, 2 Mart 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/bakan-derya-yanik-sifirinci-dakikada-sahaya-indik-2057000>

Sorumluluk alanı ve içeriği doğrudan kadın hareketinin emeği ile oluşturulmuş olan Bakanlığın adındaki “politikalar” ibaresi ise 2019 yılında çıkarıldı. Bakanlığın adı “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” olarak değiştirildi. Bu son değişiklikle Bakanlığın işlevi; yoksullaştırılan, kreş desteği verilmeden 3 çocuk politikalarıyla istihdam dışı bırakılan, hiçbir güvence içermeyen yaşlı-hasta bakım desteği ile “evde kalmaya” teşvik edilen kadınlara sosyal yardıma indirildi. Bakanlığa ait şiddet destek hattı amacından tamamen saparak, her türlü destek talebinin karşılandığı bir sosyal yardım hattına dönüştürüldü. Yani başkanlık sistemine geçilmesiyle birlikte Türkiye’de kadına karşı şiddetle mücadeleyi bir “sosyal yardım” konusu olarak gören, “aile” dışındaki kadınları yok sayan LGBTİ+ bireylerin adını dahi anmayan bir politika yerleştirildi. Şiddetle mücadele ise bir güvenlik ve maneviyat meselesi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığına bırakılmış durumda. Eşitliği sağlayarak şiddetle etkin mücadele etme amacından isteyerek uzaklaştırılan kilit konumdaki Bakanlık, eski işlevine kavuşturulmalıdır. İstanbul Sözleşmesi’ni etkin uygulamalı, Bakanlığın adı “Kadın ve Eşitlik Bakanlığı” olarak değiştirilmeli ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinden sorumlu koordinatör bakanlık işlevi tanımlanmalıdır.

Günlerce elektrik, iletişim altyapılarından ve güvenli barınma olanağından yoksun, korumasız bırakılan onlarca il, ilçe ve köyde kaç kadın ve çocuğun cinsiyete dayalı şiddete maruz bırakıldığını bilmiyoruz. Pek çok kadın örgütlenmesi hatta tek tek aktivistler ve muhalif siyasi partilerin yardım noktalarındaki kadın gönüllüler kadınlar için güvenli alanlar yaratmaya çalışıyorlar.

Cinsel sağlık ve doğurganlık hakları risk altında

52

***“Çok erken hasta oldum. Hepimiz peş peşe hasta olduk. Benim bu ay ikinci. İç çamaşırı yok. Ped yok. Çok zor geçiyordu.”
Neşe, Antep (Suriyeli mülteci)¹⁷¹***

Depremler gibi olağanüstü koşullarda cinsel sağlık ve doğurganlık hakları ile ilgili kadınları bekleyen riskler; cinsel sağlık hizmetlerine erişiminin zorlaşması, cinsel sağlığın önemli koşulu olan hijyen şartlarının ortadan kalkması sonucunda meydana gelecek genital enfeksiyonlar ve diğer hastalıklar, gebelik takibinin yapılamaması, doğum kontrol araçlarına erişememek, travmaya bağlı düşük ve erken doğum, adet düzensizliği, kürtaj hakkına erişimin olduğundan daha da zorlaşması gibi başlıklarda özetlenebilir. Bunlara ek olarak cinsel sağlık ve doğurganlık hakları ilgili konuların kadınların konuşmakta bile zorlandığı mevzular olması ve bu konudaki mahalle baskısının son 20 yılda artması,¹⁷² afet koşullarında ciddi sağlık sorunları ve doğurganlık hakları ihlallerine yol açabilecek olgulardır.

¹⁷¹ Depremzede mülteci kadınlar anlatıyor: Yan yana durabiliriz, yine ayırtırdılar, Evrensel,26.02.2023,

<https://www.evrensel.net/haber/483501/depremezde-multeci-kadinlar-anlatiyor-yan-yana-durabiliriz-yine-ayirtirdilar>

¹⁷² Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı Bileşen Örgütleri Kamu Hastaneleri Kürtaj Uygulamaları Araştırma Raporu, <https://www.morcati.org.tr/attachments/article/370/kamu-hastaneleri-kurtaj-uygulamaları-arastirma-raporu.pdf>

Afet bölgesinden gönüllülerin aktarımlarında da gördüğümüz üzere çoğu kadının iç çamaşırı ihtiyacını dahi dile getirmekten çekindikleri bir gerçek iken,¹⁷³ cinsel sağlık sorununu, gebeliğini sonlandırma isteğini, doğum kontrolü araçlarına ihtiyacını dile getiremeyeceği çok açıktır. Bu duruma dikkat çeken çok sayıda aktarımdan birinde, kadın yardım görevlisi ya da gönüllülerin sayısının yüksek olmasının önemini çok net ortaya koymaktadır:

*Kardelen, enkazda arama kurtarma çalışması sırasında bir kadının kimseye çaktırmadan enkaza girdiğini ve sonra geri çıktığını gördüğünde uyararak yanına gider; kadın üzgün olduğu kadar mahcup bir haldedir. Enkaza girme nedenini, adet olduğu için kendini korumaya alacak ped niyetine bir şey bulmak şeklinde açıklar. Kadın büyük bir risk almıştır. Üstelik kendisini fark eden bir kadın değil de erkek olsaydı belki kendisini hiçbir şekilde ifade bile edemeyecekti.*¹⁷⁴

Afet öncesinde isteyerek hamile kalmış olan kadınlar afet sonrasında ortaya çıkan yeni koşullar nedeniyle gebeliklerini sonlandırmak isteyebilirler. Benzer şekilde, kadınlar istemedikleri halde gebe kalmaya zorlanabilirler. Afetler sonrasında değişen psikolojik şartların üreme dürtüsünü tetiklediği bilinmektedir. 1999 Marmara Depreminde çocuklarını kaybeden 52 yaşında bir kadının eşi tarafından boşanacağını söyleyerek gebe kalmaya zorlandığı, kadının aylarca tüp bebek için çaba sarf ettiği, doğurganlık dönemini tamamlamış bir başka kadının bu nedenle terk edildiği, Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV) arşivinde yer alan vaka örneklerindedir.¹⁷⁵

Afetlerde artış gösterdiği bilinen evlilik içi tecavüz vakaları ve bunun sonucunda meydana gelecek istenmeyen gebeliklerin sonlandırılması için çok yönlü destek örgütlenmesi gerekiyor.¹⁷⁶ Öncelikle kürtajın bir hak olduğu kadınlara daha yaygın şekilde anlatılmalıdır. Afet öncesinde kürtaja erişimin; kültürel kodlamalar, mahalle baskısı, sağlık kuruluşlarındaki fiili engeller nedeniyle zaten zor olması, afet koşullarında özel destek mekanizması oluşturulmasını zorunlu kılıyor.¹⁷⁷ Devlet, bu mekanizmanın planlamasını yapabilecek yetkinlik ve birikime sahip TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu,¹⁷⁸ Türkiye Aile Planlaması Vakfı,¹⁷⁹ Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) gibi kuruluşlar ve kadın örgütlerinin deneyimlerine başvurmalı ve bu konuda acil adım atmalıdır.

Ancak hastanelerde fiili kürtaj yasağına bizzat yol veren mevcut Sağlık Bakanlığında bu konuda öncülük beklenemeyeceği için kısa vadede, sahada olan sağlık çalışanları, psiko-sosyal destek

¹⁷³ "Afet sürecinde kadın ve çocuk ihtiyaçları görünmez oluyor", Açık Radyo, 24 Şubat 2023,

<https://acikradyo.com.tr/hikayenin-her-hali/afet-surecinde-kadin-ve-cocuk- ihtiyaclari-gorunmez-oluyor>

¹⁷⁴ Depremde ve enkazın çevresinde kadın olmak, Sendika Org, 5 Mart 2023, <https://sendika.org/2023/03/depremdede-ve-enkazin-cevresinde-kadin-olmak-679100>

¹⁷⁵ Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi, Uygulamacılar İçin El Kitabı, Uyarlama ve Çeviri: Derya Keskin Demirer, 2009, sayfa 26.

¹⁷⁶ Alyssa Mari Thurston, Heidi Stöckl ve Meghna Ranganathan, Natural hazards, disasters and violence against women and girls: a global mixed-methods systematic review, BMJ Glob Health. 2021 Apr;6(4),

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8112410>

¹⁷⁷ Yasal Ancak Ulaşılabilir Değil: Türkiye'deki Kamu Hastanelerinde Kürtaj Hizmetleri - 2020, Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, Kasım 2020,

<https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/docs/2020-12/2020-kurtaj-arastirmasi-raporu.pdf>

¹⁷⁸ TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu, <https://www.ttb.org.tr/kollar/kadinhekim/index.php>

¹⁷⁹ Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, Ergen Gelişimi, Deprem Bilgi Paketi, <https://ergengelisimi.org/kategori/deprem-bilgi-paketi>

sunan uzmanlar, şiddetle ilgili destek sunan hukukçu ve sosyal hizmet uzmanları ve hatta kadınlara çeşitli destekler sağlayan gönüllülerin bağlı olduğu örgütlenmeler bu durumu göz önünde bulunduracakları bir yaklaşım ve eylem planı geliştirmeli ve işbirliği yapmalıdırlar.

Hijyen şartlarının yerine getirilmediği, hatta bazı şehirlerde günlerce banyo ve tuvalet olmadığı, birçok yerleşim yerinde halen eksik olduğu, su, sabun, pet, tampon gibi temel malzemelere erişilemediği bilinmektedir. Burada, Dr. Irmak Saraç'ın röportajında bahsettiği, genital hijyenle ilgili genel olarak yanlış bilinen bir doğruya yer vermekte yarar görüyoruz:

Dış genital bölge, vulvanın tıbbi olarak neredeyse hiç temizliğe ihtiyacı yoktur. Vücutta düzenli temizliğe ihtiyacı olan sadece iki yer vardır: dişler ve eller. Kadınların genital bölgelerini yıkama nedenleri arasında koku ve 'temiz hissetme' gelmektedir. Elbette yetiştirilme tarzı ne kadar sıklıkla genital bölgenin yıkanmasında etkindir. Kadın genital sıvılarının kirli kabul edilmesinin elbette patriyarka ile ilişkisi yadsınamaz. Kadın genital bölge temizlik endüstrisinin katkısını da akılda tutmak gerekir. Deprem bölgesinde kadınlar tuvalet ile ilgili ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Tuvalet yokluğu, açık alanda yeterince mahrem alana ulaşamama, temiz su bulamama gibi sorunlar kadın sağlığını olumsuz etkileyebilir. Her tuvalet sonrası genital bölgenin yıkanması şart değil. Ulaşabiliyorsa tuvalet kâğıdı ile silmek, kurulamak yeterlidir. Islak mendil kullanılması uygun değil. Bu ürünler genital bölgede alerjik reaksiyonlara neden olabilir. Her seferinde sonrasında ellerin su ve sabunla yıkanması gerekir. Ulaşılamıyorsa eller için dezenfektan kullanılabilir.¹⁸⁰

Bölgede hijyen koşullarının halen kontrol altına alınmamış olmasının yol açacağı genital enfeksiyon riskinin nedeni; depremin ilk gününden beri her aşamada yaşanan büyük koordinasyon eksikliği, insani yardım kaynaklarının çarçur edilmiş olması ve acil barınma koşullarını planlamış olması gereken birinci derece kurumların görevlerini yapmamış olmalarıdır. En başından beri devletin görevlerini üstlenmekte olan sivil toplumun bu konuya da ilk günlerdeki yoğunlukta yönelmesi önemlidir.

Mahalle Afet Gönüllüleri ekibiyle arama kurtarma çalışmalarına katılan Özge Ozan'ın anlattığı hijyenik koşulların sağlık riskleri oluşturacağı açık;

En ufak bir hijyenik alan ya da hijyen malzemesi yoktu. Biz İslahiye'de gönüllüler olarak İtfaiye binası içindeki tek bir o da suyu akmayan bir tuvaleti, erkek kadın ayrımı olmadan tüm görevliler, askerler, özel hareketçılar, sağlıkçılar, AFAD ekipleri ve aklınıza kim gelirse onlarla birlikte kullanıyorduk. Enkazda çişimiz gelmesin diye normalde ağır iş yapanlarımız dahil sağlık için ne kadar sorun olduğunu bilsek de su içmemeye çalışıyor yemek gelse de en minimum düzeyde yemek yiyorduk ve 6 saatlik vardiyalarla enkaza gidiyorduk. Bir de soğukta, karanlıkta olan kadınları düşünün. Erkekler için belki tuvalet sorununu çözmek bir nebze daha kolay olabilir ama kadınlar için tuvalet sorunu aynı zamanda güvenlik sorunuydu. Çünkü her yer karanlıktı, tuvalet için buldukları yerden

¹⁸⁰ Afet ve kadın sağlığı, İleri Haber, 4 Mart 2023, <https://ilerihaber.org/icerik/soylesi-afet-ve-kadin-sagligi-151703>

ayrılmaları gerekiyordu, çocuklarını bırakamayanlar vardı. Kadınlar sadece kendileri için değil çocukları için de tuvalet ve su/ hijyen sorununu dert etmek zorundaydı.¹⁸¹

Depremi ilk günlerine ait bu aktarımın 10 gün sonra değişmediğini 12 Şubat'ta Malatya ve Adıyaman'da gözlemler yapan bir EŞİK gönüllüsünün notlarında görüyoruz:

Merhaba arkadaşlar Malatya'dayım. Çok fazla enkaz var yüzde 70'nde arama çalışması yapılmadı. Malatya merkez ve bazı ilçelerde hasarsız bir tek bina yok denilebilir. En öncelikli ihtiyaçları şunlar; çadıra çok ihtiyaç var. Ama varolanlar da hava şartlarından kaynaklı çok soğuk oluyor ve ısınmıyorlar. Seyyar tuvalet ve banyo olmayışı ciddi sorun. Soğuktan dolayı donan su şebekeleri için acil önlem alınmalı ve musluklardan kirli su akıyor. Şehirde bundan kaynaklı duş ve tuvalet ihtiyacı görülemiyor.

Gebelik takibi yapıl(a)mıyor

Öte yandan hem Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu hem de TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolunun depremin ilk günlerinden itibaren uyardıkları üzere afet koşullarında gebelik takibinin yapılamaması, kadınlar ve bebekler için hayati olabilecek riskler barındırıyor.¹⁸² Olası riskleri Dr. İrmak Saraç şöyle anlatıyor;

Deprem gibi doğal afetlerden sonra doğumların daha erken başlama eğilimi ve düşük oranlarında artış olduğu bilinen bir gerçek. Bununla ilgili sıkıntılar yaşanmaya devam ediyor. Var olan hastanelerde (gerek binalarda gerek çadırlarda) yapılan takipler ise maalesef yeterli değil. Pek çok gebe kadın buralara ulaşamayabiliyor. Bu nedenle birinci basamak sağlık hizmetleri çok önemli ki bu konuda da eksikliklerin devam ettiğini görüyoruz. Halen daha gerek personel gerek alan eksikliği nedeniyle doğumlar sevk edilmekte. Gebelik takiplerinin düzenli yapılamaması ya da sağlık personeli yardımı olmadan gerçekleşen doğumlar hem anne hem de bebek sağlığı açısından riskleri arttırır.¹⁸³

UNFPA depremin ilk günlerinde deprem bölgesinde 214 bin 325 hamile kadın olduğunu, bu insanların 23 bin 814'ünün de bu bir ay içinde doğum yapmasının beklendiğini açıklamıştı.¹⁸⁴ UNFPA'nın bölgede yaşayan Suriyeliler de dahil afet öncesi nüfus verilerini baz alarak yaptığı risk tablosuna göre; ilk üç ayda düşük ile sonuçlanacak gebelik sayısı 8764 olarak, ölü doğum sayısı 1340 olarak hesaplanıyor. Tüm veriler için bakınız (EK 3) Depremin üzerinden bir aydan fazla zaman geçmesine rağmen, 23 bin kadının ve sağlıklı doğmuşlar ise bebeğin durumu hakkında Sağlık Bakanlığı'nın herhangi bir açıklamasına rastlamadık.

¹⁸¹ Mühendis Ozan: Kadınların cansız bedenlerini çocuk odalarında bulduk, Bianet, 20 Şubat 2023,

<https://bianet.org/bianet/yasam/274504-muhendis-ozan-kadinlarin-cansiz-bedenlerini-cocuk-odalarinda-bulduk>

¹⁸² Depremde kadın olmak: "Nefes almaya utanır hâle gelmiştik", +90, 10 Mart 2023,

<https://www.youtube.com/watch?v=VpbXrgCV6K8>

¹⁸³ Afet ve kadın sağlığı, İleri Haber, 4 Mart 2023, <https://ilerihaber.org/icerik/soylesi-afet-ve-kadin-sagligi-151703>

¹⁸⁴ Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'ndan Deprem Raporu: "Afet Bölgesinde Tahminen 226 Bin Hamile Kadın Var, 25 Bininin

Gelecek Ay Doğum Yapması Bekleniyor", ANKA Haber Ajansı,

<https://ankahaber.net/haber/detay/birlesmis-milletler-nufus-fonundan-deprem-raporu-afet-bolgesinde-tahminen-226-bin-hamile-kadin-var-25-bininin-gelecek-ay-dogum-yapmasi-bekleniyor-127099>

Hem bölgede hem de bölgeden göç eden kadınların yabancıları oldukları şehirlerde sağlık kontrollerini yaptırılmaması yüksek ihtimaldir. Devlet hastanelerindeki yığılma nedeniyle randevu almanın zorlaştığı da düşünülürse, geçici olarak çeşitli şehirlere yerleştirilen gebe kadınların sağlık kontrolü yaptırabilmeleri için, COVID 19 Pandemisinde olduğu gibi özel sağlık kuruluşlarının ücretsiz sağlık kontrol desteği vermeleri sağlanmalıdır. Afet koşullarında oluşan büyük risklerin özel sağlık kuruluşları tarafından da paylaşılması lütuf değil zorunluluk olarak tanımlanmalıdır.

Kadınların ağırlaşan bakım yükü sorunu çözumsuz değil

“Covid 19’la mücadelenin bir cinsiyeti vardı, bu cinsiyet ağırlıklı olarak kadınlardı...”¹⁸⁵

Afetler bin yıllardır kadınlara yüklenen bakım işlerinin ağırlaşarak devam ettiği süreçler. Geçici barınma koşullarında, hijyen şartları, yardımcı ev elektronikleri, ev gereçlerinin yokluğunda kadınların çadıra sığdırdıkları hayatı çekip çevirme, temizleyip düzenleme, çocuk-hasta-yaşlıları doyurma, koruyup kollama, sağlığına dikkat etme ve benzeri işleri katlanarak zorlaşıyor. Afetlerin toplumsal cinsiyete duyarlı yönetilmesinin şartlarından biri bu ağır yükün kamu sorumluluğu olarak hafifletilmesini içeriyor. Her afetin kadınların iş yükünü ağırlaştıracağı bilindiğine göre, örneğin geçici barınma alanına çamaşırhane ve kreş kurmak ilk işlerden biri olmak zorunda. Ancak planlamanın en başından cinsiyet körü olması nedeniyle çamaşırhane kurulması ilk işlerden biri olmuyor. *“Çamaşır yıkama görevi erkeklerin görevi olsaydı, aş evinden önce çamaşırhane kurulurdu buraya”* diyor 99 Marmara Depreminden bir tanıklık.¹⁸⁶

99 Depreminden bir başka tanıklık, bir yandan afet acil durum yönetiminde kreşin ve çocuklara yönelik özel destek mekanizmalarının zorunluluğuna işaret ederken, diğer yandan kadına karşı şiddetin her koşulda nasıl devam ettiğini örnekliyor:

Çok sıcaktı, sineklerle başımız dertte... Kaşınırdan ölüyorduk. İlaç bişey yok. Çocuklarıma deniz iyi gelir diye düşündüm. Onların sayesinde ben de girdim suya. Büyük oğlan fazla uzaklaştı, paniğe kapıldım. Etraftakiler kurtardılar oğlanı ama bizimkiler duymuş oldu, çok kötü oldu...¹⁸⁷

6 Şubat Depremlerinden bir tanıklık ise; her şeyin zorlaştığı koşullarda gönüllü desteğinin de yetersiz kalabildiğini, afet yönetiminin kadınların bakım yükünü içerecek şekilde kurumsallaşmamasının sonuçlarını ortaya koyuyor:

Çocuğu buhar makinesi kullanmak zorunda olan bir kadın vardı. Ne yazık ki makinası deprem sırasında kırılmıştı, bu nedenle annesi bir aletle burnuna fis fis yapıyordu fakat

¹⁸⁵ Deprem ve Kadınlar | Dr. Günel Kurşun ile Türkiye’de İnsan Hakları, Kampana News, 15 Mart 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=7Ljfn4onGc>

¹⁸⁶ Özgül Kapdan, 1999 Yalova gönüllü çalışmasından notlar.

¹⁸⁷ Özgül Kapdan, 1999 Yalova gönüllü çalışmasından notlar.

*bu çok geçici bir çözümdü elbette. Annenin de deprem sırasında kolu kırılmış, alçı yapılmıştı. Alçılı koluyla hem buhar makinesine bağlanması gereken çocuğuna bakmak hem de ev işi yapmak çok zorladığı için kolundaki alçıyı kırmıştı ve öyle çalışıyordu. Biz ona buhar makinesi gönderdik, ne yazık ki kolu için bir şey yapamadık. Çadırın bütün yükünü o taşıyordu.*¹⁸⁸

Öte yandan, 6 Şubat Depremlerinden yaralı olarak kurtulan kaç kişinin hayatına engelli olarak devam edeceği bilinmiyor. Ancak bu kişilerin bakımının, sadaka gibi “sosyal destek” verilerek kadınlara bırakılacağını biliyoruz. Hatta kız çocuklarının okuldan alınarak “hayata hazırlamak” adı altında ücretsiz aile işçisi rolüne mahkûm edilebileceğini de hesaba katmak gerekiyor. Konuyu Evrensel Gazetes’ine değerlendiren Çankaya Kent Konseyi Engelli Meclisi’nden Cansın Kuvvet, “Uzuv kaybı, yeti kaybı çok fazla olacak. Bu süreçte sivil toplum örgütlerine, devlete, alandaki uluslararası örgütlere, Birleşmiş Milletler gibi, büyük sorumluluklar düşüyor. Aslında devasa bir rehabilitasyon ve psikososyal destek ağı kurmamız gerekli”¹⁸⁹ diyerek önemli bir vurgu yapıyor; bu yük kadınların sırtına yüklenemez, sosyal devlet gereğini yapmak zorundadır.

Özellikle 2010 yılından itibaren planlı bir devlet politikası olarak fiilen dayatılan, tartışılmaz dini kurallarmış gibi sunulan, kadınların ev dışında çalışmamasını teşvik eden eşitlik karşıtı söylemlere, 3 çocuk, kreş açmayarak istihdamdan uzak tutmak, güvencesiz, sadaka niteliğinde destek vererek hasta ve yaşlı bakım işlerini kadınların hatta kız çocuklarının sırtına yüklemek gibi politikalara son verilmesinden başlamak gerekiyor. DİSK/GENEL-İŞ kadın istihdamı verilerinin genel olarak düşük istihdama işaret ettiği afetten etkilenen şehirlerde, istihdama katılan kadınların %52’sinin kayıt dışı çalıştığını açıklıyor. Bu veriler, afet nedeniyle işsiz kalacak olan her iki çalışan kadından birinin işsizlik sigortasından yararlanamayacağı anlamına geliyor.¹⁹⁰ Kadın istihdamı verilerinde en düşük göstergeleri devletin tüm kadrolarının diline yerleşen cinsiyetçi dil afet sürecinin içinde olmamıza karşın, kendini zaman zaman bir vali talimatında, bazen de kadın haklarını siyasi pazarlık konusu yapan siyasi tartışmalarda kendini gösteriyor. Örneğin, 20 Şubat günü, Mersin Valiliği’nin okulların tatil edilmesi ile ilgili açıklamasında, “(...) kamu kurumlarında çalışan hamile ve engelli personelimiz ve 10 yaş ve daha küçük yaşta çocuk sahibi olan kadın personelimiz idari izinli sayılacaktır” şeklinde yer alan cümle şöyle okunmalı aslında “ne durumda olurlarsa olsunlar çocuk bakımı yalnızca kadınların görevidir.”¹⁹¹

¹⁸⁸ Karakuş: AFAD izin vermedikçe hiçbir şey yapamıyorsun, Bianet, 22 Şubat 2023,

<https://bianet.org/bianet/toplum/274621-karakus-afad-izin-vermedikce-hicbir-sey-yapamiyorsun>

¹⁸⁹ Deprem bölgesinde engelliler için de çalışmalar yapılmalı: Erişilebilir evlere ihtiyaç var, Evrensel, 20 Şubat 2023,

<https://www.evrensel.net/haber/482871/deprem-bolgesinde-engelliler-icin-de-calismalar-yapilmali-erisilebilir-evlere-ihtiyac-var>

¹⁹⁰ DİSK/GENEL-İŞ Emek Araştırma Dairesi Kadın Emeği Raporu 2023,

<https://www.cloudsdomain.com/uploads/dosya/47833.pdf>

¹⁹¹ Mersin Valiliği duyurdu: Mersin’de il genelinde eğitime 1 gün ara verildi, Kısa Dalga, 21 Şubat 2023,

https://kisadalga.net/haber/detay/mersin-valiligi-duyurdu-mersinde-il-genelinde-egitime-1-gun-ara-verildi_57721

Bakım yükünü kamusallaştırmak, eşit paylaşmak ve değerli kılmak mümkün

Covid 19 salgını da bir afetti. Yol açtığı bakım krizi, yalnızca evlerin içinde katlanan iş yükü boyutuyla değil geniş tanımıyla tüm dünyanın konuştuğu virüsten sonra ikinci önemli gündem oldu. Karantina ve evde kalma önlemleri sonucunda, artan hijyen ve hasta bakımı gereksinimleri, okulların kapanmasıyla artan çocuk bakım yükü, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve ev bakımı hizmetlerinin aksaması gibi sonuçlara bağlı olarak ev içi ücretsiz bakım yükünün katlandığı bir dönem yaşandı. Bu yükün ağırlıklı kısmını, işgücü piyasasına dahil olsun ya da olmasın artan çalışma saatleri ile kadınlar üstlendi.¹⁹²

Covid 19 afetinin tüm boyutlarıyla belirginleştirdiği bakım krizi, Birleşmiş Milletler'in tüm haklara saygılı "yeni bir toplum sözleşmesi ve yeni küresel anlaşma" başlığı ile dünya devletlerine acil önlem çağrısında bulunmasını gerektirdi.¹⁹³ BM'nin salgına ve öncesindeki eşitsizliklere çözüm olarak sıraladığı başlıklardan özellikle üçü bugün de deprem afeti bağlamında tekrarlanması gereken somut önerilerdir.

- Sağlık, sosyal koruma ve eğitim başta olmak üzere, asgari ve temel düzeydeki ekonomik ve sosyal haklardan yararlanılması için gerekli olan kaliteli kamu hizmetlerine mevcut kaynakların azami düzeyde tahsis edilmesini sağlamak.
- Hem ücretli hem de karşılıksız bakım hizmetlerinin ekonomik değerinin tanınması ve kabul edilmesi.
- Kadınların aile içinde eşit hak ve sorumluluklarının güvence altına alınması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren kalıp yargıların ve uygulamaların ortadan kaldırılması.¹⁹⁴

Bakım yükünün sosyal devlet ilkesinin gereği olarak kamusallaşması yoluyla cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkısının ötesinde, geniş anlamıyla bakım hizmetlerinin bir ekonomik model olarak önerildiği "Mor Ekonomi" modelini İlkaracan Feminist Bellek'te şöyle özetliyor:

"Mor Ekonomi" toplumsal cinsiyet eşitliğini ve bakım emeğini merkezine koyan bir ekonomi tahayyülü. Çıkış noktası feminist gündemde önemli yer tutan hane içi ücretsiz bakım emeğinin toplumsal refah açısından olmazsa olmaz bir ön koşul olduğuna, öte yandan buradaki cinsiyete dayalı dağılımın, piyasa ekonomisinde gözlemediğimiz toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin (düşük kadın istihdam oranı, ücret uçurumu, mesleki ve sektörel toplumsal cinsiyet ayrışması gibi sorunların) kaynağında yattığına dair tespite dayanıyor. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğini ve bakım emeğini merkezine koyan bir ekonomik modelin sadece eşitlik için değil, aynı zamanda sürdürülebilir, kapsayıcı,

¹⁹² Prof. Dr. İpek İlkaracan ve Doç. Dr. Emel Memiş'in EŞİK Platform için hazırladığı bilgi notunun giriş bölümünde iş yükü artışı ile ilgili verileri görebilirsiniz; Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Ekonomi Politikaları Üzerine Bir Not, Ekim 2021, https://esik.org.tr/s/2547/i/Turkiyede_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_icin_Ekonomi_Politikalari_Bilgi_Notu.pdf

¹⁹³ A New Social Contract for a New Era, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/a-new-social-contract-for-a-new-era>

¹⁹⁴ Prof. Dr. İpek İlkaracan ve Doç. Dr. Emel Memiş'in özetiyle yeni bir toplum sözleşmesi ve yeni küresel anlaşma ile ilgili daha detaylı bilgi için; Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Ekonomi Politikaları Üzerine Bir Not, Ekim 2021, https://esik.org.tr/s/2547/i/Turkiyede_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_icin_Ekonomi_Politikalari_Bilgi_Notu.pdf

şoklara karşı dayanıklı ve istikrarlı bir ekonomi için de Yeşil Ekonomi ile birlikte tamamlayıcı olarak önemli bir işlevi olduğunu vurguluyor.¹⁹⁵

Mor Ekonomi, bakım emeğini evde ücretsiz sunulan veya düşük ücretlerle ve güvencesiz olarak yapılan, değersiz bir emek biçimi olmaktan çıkarmayı öneriyor. Kadınları zaman içinde büyük ölçüde özgürleştirecek, iş gücü piyasasına katılmalarını sağlayacak bu modelin getirebileceği çözümler için büyük bütçeli yatırımlar, devasa teknoparklar da gerekiyor.

Bakım emeğinin değerinin görünür olduğu pandemi ve deprem gibi dönemlerin ardından konuşulup sonra unutulmaktadır. Oysa Mor Ekonomi modeli, binlerce insana mezar olan rantçı, betoncu inşaat sektöründen iki kat fazla istihdam üretecek potansiyele sahiptir.

Bakım emeğinin geniş boyutu

Tarih bilgimiz bize, yaşanan yıkımların küllerinden kıvılcım üretenlerin kadınlar olduğunu söylüyor. Savaşlarda, tarihsel olarak erkek emeği ve rolüne cephane taşımak, insan (canlı) öldürmek, yakıp yıkarak ele geçirmek düştü çoğunlukla. Oysa kadına tohuma, toprağa, ağaca, evcil hayvana, çocuğa, yaşlıya, engelliye sahip çıkma, bakıp büyütme, koruyup kollama, doyurma ve hayata hazırlamak yani yaşamı yeniden yeniden örmek ve sürdürmek düştü. Başka bir ifade ile, kadınlar küllerden kıvılcım çıkarıp yaşam döngüsünü yeniden başlatma ve sürdürme bilgisine sahiplerdi. Ama yüzyıllarca bu bilginin değerli olduğunu bilmeleri istenmedi.

Bugün, feminist mücadelenin başlangıcı olarak hangi yılları kabul ediyorsak o tarihten itibaren dünyada, ücretsiz ev içi emeğin değerini bilen milyonlarız. Bu milyonların bir kısmı kendine feminist demeseler bile. “Toplumsal Yeniden Üretim”¹⁹⁶ ve “Bakım (Care) Ekonomisi”¹⁹⁷ gibi tartışmalar, zihin açıcı olmalarının ötesinde, bugün afetlerin çarpan etki ile zorlaştırdığı bakım krizine ilişkin somut çözümler önerilmesi için sağlam argümanlar sunuyorlar.

EŞİK 8 Mart 2023 tarihli bildirisinde de belirttiğimiz üzere;

Kamu kaynaklarının harcadığı yerlerin ve tüm kamu yapılanmasının tekrar ele alınması gerektiğini açıkça ortaya koyan böylesi bir felaketi ve sonuçlarını, insan eliyle gerçekleşen veya insan etkisiyle derinleşen tüm afetler açısından tekrar düşünmek ve acilen buna göre politikalar oluşturulması için çalışmaya başlamak zorundayız. Bakım krizi, neoliberal politikalar yoluyla tüm kamu hizmetlerinin yıkıma uğratılmasıyla giderek büyüyor (...). Yeni bir hayat kurmak için reislere, kahramanlara ihtiyacımız yok. Bugün artık kaçınılmaz olan; hep birlikte eşit, şiddetten ve ayrımcılıktan uzak hayatlar ve

¹⁹⁵ İpek İlkaracan, Mor Ekonomi, Feminist Bellek, 06 Mayıs 2022, <https://feministbellek.org/mor-ekonomi>

¹⁹⁶ Melda Yaman, Toplumsal yeniden Üretim, Sendika Org, 31 Ağustos 2021, <https://sendika.org/2021/08/toplumsal-yeniden-uretim-melda-yaman-feminist-bellek-629918>

¹⁹⁷ Gülnur Acar Savran, Bakım/toplumsal yeniden üretim krizi ve ötesi, Çatlak Zemin, 11 Aralık 2020, <https://www.catlakzemin.com/bakim-toplumsal-yeniden-uretim-krizi-ve-otesi>

sürdürülebilir bir dünya için dayanışmak ve mücadele etmek. Yıllardır giderek uzaklaştığımız sosyal devlete dönüşün yollarını bulmak zorundayız.¹⁹⁸

6 Şubat Depremlerinde demokratik örgütlenmelerin ve ülkede olan bitene seyirci kalmayan herkesin ortaya koyduğu toplumsal dayanışma da aslında bakım (care) ekonomisi fikrini ortaya atanların geniş tarifi ile bakım hizmetidir, buna destek olanlara “bakım emekçileri” diyebiliriz. Mor ve yeşil dünyayı kuracak olan da bu emektir.

Yardım değil, toplumsal dayanışma

“Bir tek gökyüzü sağlam kalmıştı”

Yoğun bakım hemşiresi¹⁹⁹

6 Şubat gününden beri depremde etkilenen bölgede destek örgütleyen, toplumsal dayanışmayı sürükleyen, bilimden, insani yardım ilkelerinden, eşitlikçi yaklaşımdan²⁰⁰ ödün vermeden çalışan ve çalışmakta olan kadın örgütlenmeleri, meslek odaları, sendikalar, muhalefet partileri, ekoloji inisiyatifleri, insani yardım örgütleri, Alevi dernekleri, yerel yönetimler, basın kuruluşları, çocuk hakları örgütlenmeleri, toplumsal sorumluluk gösteren şirketler ve en önemlisi de günlerce yardım merkezlerine koli taşıyan, tüm risklerine karşın afet bölgesine koşan, bölgeden göçmek zorunda kalanlara evlerini açan tüm iyi insanlar örgütlü dayanışmanın önemini bir kez daha gösterdiler. Baskılara, engellemelere ve olanaksızlıklara rağmen, 6 Şubat’tan bu yana örgütlü ve organize bir şekilde giderek büyüyen toplumsal dayanışma yeni bir yaşam kurma umudu ve direncinin taşıyıcı kolunu oldular.

Yardım değil, eşitlik ve hak zemininde dayanışma fikrinin gelişmesinin önünü açtılar. 20 yılda pekiştirilen hayırseverlik ve sadaka kültürüne karşın, hak odaklı toplumsal dayanışmayı öne geçirdiler. Günlerce susuz ve yiyeceksiz bırakılanların, sevdiklerini ve komşularını enkazları elleriyle kazarak kurtarmaya çalışanların imdadına yetişebilen dayanışma gönüllüleri dayanışmanın nasıl (kelimenin sözlük anlamıyla da) yaşattığını, ayrımcılığın nasıl öldürdüğünü görünür kıldılar.

Kadın hareketi afetin ilk saatleri itibariyle mevcuttaki ağları üzerinden buluştu ve etkin bir destek süreci başlattı. Ancak ilk saatlerden itibaren öylesine büyük bir ‘yokluk’ durumu hâkim oldu ki kadınlara özel destekleri sağlamanın yanı sıra, İskenderun limanına gidecek lojistik malzeme yüklü geminin önüne çıkarılan engelleri aşmak, halen içme suyu olmayan şehirlere su göndermek, şehirlere ayrılanlara ev bulmak, çocuk bezi ve çadır bulmak, gibi akla gelebilecek – gelemeyecek her konuda destek sürecine katılmak zorunda kaldılar. Kadınların bu ihtiyacının unutulacağını bilen, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Hijyen desteği sunduğu aracı ile 12. Gün

¹⁹⁸ EŞİK: Depremin yerle bir ettiği kentleri de umudumuzu da kadın dayanışmasıyla yeşerteceğiz, 8 Mart 2023, <https://esikplatform.net/kategori/basin-aciklamalari/74062/depremin-yerle-bir-ettigi-kentleri-de-umudumuzu-da-kadin-dayanismasiyla-vesertecegiz>

¹⁹⁹ Rol Modellerimiz: Hemşire Öncü Anıl Mutlu, Umudun Kadınları Dergisi, 9 Mart 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=yfx19M663Pg>

²⁰⁰ Depremde kadın olmak: "Nefes almaya utanır hâle gelmiştik", +90, 10 Mart 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=VpbXrgCV6K8>

Hatay'da idi. Görevini yapmayan iktidar ise dayanışmayı engellemek için elinden geleni yaptı, el yükselterek yapmaya devam ediyor.²⁰¹

Ancak tüm bu çabaların, afetle birlikte daha da çok yoksullaştırılan ve şiddete maruz bırakılma riski artan kadınların ihtiyaçlarının sürdürülebilir şekilde karşılanmasına yetmesi mümkün değildir. Kadınlara afet acil yardım bütçesinden doğrudan destek verilmelidir.

Kadınların afet bölgesinde ve göçmek zorunda kaldıkları şehirlerde özel ihtiyaçları karşılanmamaktadır.²⁰² Toplanan yardımlarla gündelik hayata dair bütün kişisel ihtiyaçların karşılanması, daha önemlisi bu yardımların kadınlara ulaştırılması mümkün değildir. İhtiyaçlarını kendilerinin satın alabileceği, kendilerine ait bütçeleri olma hakları vardır. AFAD ve Kızılay'a yönlendirilen bağışlardan kadınların özel ihtiyaçları için pay ayrılmalı, belirlenecek aylık tutar hane bazında olmamalıdır. Ödemeler evli olup olmadıklarına bakılmaksızın 18 yaşını doldurmuş tüm yetişkin kadınların bireysel hesaplarına minimum 2 yıl boyunca gönderilmelidir. Bu tür destekler devletin afet yönetimi ve sosyal politikalar bütçesine kalıcı olarak dahil edilmelidir.

Aynı şekilde, nakit desteğinin başlatılamayacağı acil müdahale döneminde gerekli özel ihtiyaçların karşılanması da kamusal bir sorumluluk olarak görülmelidir. Acil müdahale listelerinde yer alan yiyecek, battaniye gibi yardım ürünleri ile birlikte planlanmalı ve afet alanına sevk edilmelidir. Örneğin Kızılay çadır ürettiği gibi her çeşit hijyen bağı ürünlerini de üretmeli (ama tabii ki afet acil yardım zamanında afetten zarar görenlere destek olmaya çalışan kişi veya kuruluşlara kar elde etmek amaçlı satmamalı), çadır ve temel gıda gibi ihtiyaçlarla birlikte acil destek noktalarına ücretsiz ulaştırmalıdır.

Covid 19 sürecinde de anlaşıldığı üzere; toplumlar afetlerin yarattığı yıkım süreçlerinden kadınların emeği ve etkin katılımı ile çıkıyor. Kadınlar eşitlik ve eşit temsil derken bir lütuftan bahsetmiyor, bin yıllardır hayatı yeniden yeşertmeye verdikleri emeğin gereğini hatırlatıyor.

²⁰¹ Erdoğan'dan küfür ve hakaret: Haysiyetsizler, namussuzlar, şerefsizler..., Kronos, 8 Şubat 2023, <https://kronos36.news/tr/erdogan-bazi-haysiyetsizler-namussuzlar>

²⁰² Hijyen ihtiyaçları, +90, 11 Mart 2023, <https://twitter.com/plus90/status/1634569872968392704?s=08>

BÖYLESİ BİR YIKIMIN BİR DAHA YAŞANMAMASI İÇİN

62

Bu derlemeyi yapmaya çalışırken bir kez daha anladık ki, yıllardır derinliği artan kurumsal ve toplumsal çöküşün acı fotoğrafını cilt cilt yazsak da yeterli değil. Depremin yol açtığı çöküş değil, depremin bize gösterdiği bir çöküş bu. Asıl felaket devletin, kurumların, etik ve insani değerlerin çöküşü. 6 Şubat'tan bu yana ihlal edilen haklar uzun süredir ihlal ediliyordu. Yaşam hakkı, sağlık hakkı, temiz gıda ve suya erişim hakkı, barınma hakkı, şiddet ve istismara karşı korunma hakkı, anadilde hizmet ve yardım alma hakkı, dayanışma hakkı, yardım alma hakkı, haber alma hakkı, eğitim hakkı, temiz çevrede yaşama hakkı, doğru bilgiye erişim hakkı, adalete erişim hakkı... Kısacası bütün haklar bir bütün olarak ihlal edildi, edilmeye devam ediyor.

Afet acil yardım dönemi bitmediği gibi, can güvenliğini tehdit eden yeni sorunlar ortaya çıkıyor. Öte yandan ülkenin seçim gündemine kapılıp afeti unutulması olası. Daha da kötüsü toplumsal dayanışmanın sönmüldüğü ve bağımsız sivil toplumun farklı öbeklenmeler şeklinde koordine olsa da genel olarak dağıntık olduğu gözleniyor. Ayrıca bölgeden gözlemler yardımların plansızlığına ve dengesizliğine işaret ediyor.

En başından beri afetin sonuçlarını değil halkın algılarını yönetmeye çalışan iktidarın, yanlış uygulamalar ile başta afetten etkilenenler olmak üzere tüm topluma yeni ve daha büyük zarar vermesine izin vermemek için herkes üzerine düşeni yapmalıdır. Yaşadığımız süreç her yapının kendi alanından bakarak yapılması gerekenleri söylemesi ve yapabildiğini yapmasından daha fazlasını gerektirmektedir. Demokratik toplum harekete geçti ve elinden geleni yaptı, yapıyor; ancak dağıntıklık ve savrukluğun önüne geçmek için yerel örgütlerle koordineli bir dayanışma gerekiyor.

Süreçte rol alan bilim çevreleri, meslek örgütleri, üniversiteler, sendikalar, muhalif siyasi partiler, yerel yönetimler ve tüm alanlardan bağımsız sivil toplum örgütleri, bundan sonraki sürecin yönetimi için deneyim paylaşımı yapmalı, bilgi ve belgeleri bir araya getirmeli, acil konularda işbirliği süreci başlatmalıdır. **Acil konular;**

- Yapılaşma ile ilgili yeni yaşam ve çevre riskleri oluşturacak girişimler,
- Başta cinsel şiddet, taciz ve çocuk yaşata zorla evlendirmeler ve ev içi şiddet olmak üzere kadınların barınma, cinsel sağlık, bakım yükü ile ilgili sorunlar,
- Geçici barınma ile ilgili acil sorunlar, “kadınların nefes almasına olanak sağlayan mahremiyete özen gösteren barınma ortamları yeterli duş ve tuvaletler ”Sağlık sistemindeki aksamalar,
- Mevcut durum ve ihtiyaç analizi ve kaynak yönetimi koordinasyonu,
- Hukuki süreçlerin yönetimi, hak kayıplarına karşı destek mekanizması oluşturma,
- Enkaz kaldırma çalışmalarının çevre açısından denetlenmesi,
- İş ve istihdamla ilgili olası hak kayıplarının önlenmesi.

Başka şehirlere geçici yerleşen ve depremden etkilenen şehirlerde yaşamaya devam eden kadın ve çocukların daha fazla zarar görmemesi için;

63

Acil uyarılar ve önlemler

KADINA KARŞI ŞİDDET ile ilgili acil önlemler: Kadın ve çocukların ev içi şiddet ve cinsel şiddetten etkin şekilde korunması için acilen özel kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmaları oluşturulsun. Mücadele mekanizmaları adresleri ve iletişim telefonlarıyla birlikte kadın örgütleri ve kamuoyu ile paylaşılmalı. Kadınların konuştukları anadilde hizmet almaları sağlansın. **Sadece şiddetle ilgili çalışan uzmanların yanıt verdiği, afetten etkilenen kadınlara özel hizmet vereceği ilan edilen, 7 gün 24 saat çalışacak, ücretsiz ulaşılabilecek, şiddetle mücadele acil telefon hattı kurulsun.** Tahliye edilen sığınakların ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin (ŞÖNİM) yerine depreme dayanıklı yeni sığınaklar ve ŞÖNİM’ler açılmalı, sığınak ihtiyacı her şehrin yerelinde çözülsün. **Bağımsız kadın örgütleri danışmanlık ve psiko-sosyal destek sürecine dahil edilsin, çadır ve konteyner kentlerde ve KYK yurtlarında çalışma yapmalarına izin verilsin.** OHAL Valilik afet koordinasyonunda, meslek örgütleri, sendikalar, kadın örgütleri kısacası hak temelli çalışan kuruluşların yer almasına derhal izin verilsin. **Kadınlar ve çocukların insan ticaretine karşı korunması için özel önlemler alınsın, bu konuda deneyimli güvenlik personeli çalıştırılmalı.** Cep telefonu olmayan 18 yaşını doldurmuş tüm kadınlara KADES uygulamasından yararlanabilmeleri için cep telefonu dağıtılsın. **Geçici barınma merkezlerinde kadınların güvenliği için gerekli aydınlatma, tacize karşı güvenli banyo-tuvalet sağlansın ve psiko-sosyal destek alanı kurulsun.** Standartlara uygun kurulmayan çadırlar, mahremiyet kuralları gözetilerek yeniden düzenlensin, bu düzenleme sırasında yangın ve benzeri risklere karşı da güvenli hale getirilsin.

Geçici barınma alanlarında bağımsız çocuk koruma örgütlenmelerinin çalışma yapmasının önü açılmalı, çocukların iyileşme süreci için gerekli alan ve malzeme sağlansın. Çocukların yaş ve eğitim durumlarına göre telafi eğitimleri alması sağlansın. Çocuk yaşta erken ve zorla evlendirmeleri engellemek için önlem alınsın.

CİNSEL SAĞLIK ve DOĞURGANLIK HAKLARI ile ilgili acil önlemler: Geçici barınma alanlarında hijyen şartları sağlansın. **Kadınların hijyen ürünleri ile ilgili ihtiyaçları AFAD tarafından ücretsiz sağlansın.** Hamile ve emzikli kadınların sağlık hizmetlerine mümkün olduğunca buldukları yerde ve ücretsiz erişimi sağlansın, bunun için gezici sağlık ekipleri oluşturulsun, olanların sayısı artırılsın. **Düzenli sağlık taraması yapılsın ve cinsel sağlık ve doğurganlık hakları ile ilgili bilgilendirme eğitimleri almaları sağlansın.** Doğum kontrolü araçlarına ücretsiz erişimleri sağlansın, istenmeyen gebelikleri sonlandırmak isteyen kadınların devlet hastanelerinde sağlıklı kürtaj hakkına erişmeleri kolaylaştırılsın.

ACİL EKONOMİK ÖNLEMLER: Kadınların özel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için, 18 yaşını doldurmuş tüm kadınlara, hane başına sağlanan nakit destekten ayrı olarak, kişisel hesaplarına gönderilmek üzere nakit destek sağlansın. **Kadınların gelir getirici üretim yapabilecekleri kooperatif kurmaları desteklensin, kuracakları kooperatifler vergiden muaf olsun, teşvik sağlansın.** Çocuklar için kreş açılmalı. **Hayatta kalan engelliler, deprem nedeniyle engelli duruma gelenler ve bakıma muhtaç hasta ve yaşlılar için bakım merkezleri açılmalı, kadınlar istihdama yönlendirilsin.** Geçici yerleşimlerde kadınların toplanabilecekleri, sosyalleşebilecekleri alanlar oluşturulsun. **Kadın istihdamını hızlandırmak için özel destek programları başlatılsın, tarım-hayvancılık-gıda işleme sektörlerine ağırlık verilsin, sivil toplum örgütlerinin bu konuda kadınlara yol göstermelerinin önü açılmalı.** Kırsal alanlarda hayvanlarını kaybeden kadınların kayıpları karşılansın, yem ve tarımsal üretim için gerekli ihtiyaçları giderilsin. **Göç alan bütün şehirlerde ev kiralari makul düzeye getirilerek yeniden düzenlensin, sabitlensin ve tek başına yaşayan kadınlara, Suriyeli mültecilere ve LGBTİ+'lara konut kiralamayan mülk sahiplerine barınma hakkını ihlal ettikleri için yaptırım uygulansın.** Çocuklu veya çocuksuz yalnız kadınlara çocuklarıyla birlikte belediye lojmanlarında ücretsiz barınma sağlansın. Depremden etkilenenlerin elektrik, su, doğalgaz ve iletişim fatura borçları silinsin, bu hizmetlerden bedelsiz yararlanmaları sağlansın, vergi borçları ile kredi kartı ve ihtiyaç, konut ile taşıt kredi borçları silinsin, çalışamaz duruma gelenler prim ve sigorta süresi şartı aranmaksızın emekli edilsin, işsiz kalan herkese ön koşul aranmaksızın işsizlik sigortası ve işten ayrılmak isteyenlerin kıdem tazminatı ödensin. **Hayatını kaybedenlerin hak sahiplerine prim ödeme ve çalışma süresi koşulları aranmaksızın ölüm aylığı bağlansın.**

Ayrıca;

- Deprem nedeniyle oluşan hukuki sorunlar için adli yardım mekanizması kurulsun.
- Ayrımcılık nedeniyle desteklere erişemeyen Suriyeli kadınların ve çocukların anadilde destek alabilecekleri düzenlemeler yapılsın.
- Hiç kimseye cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi nedeniyle barınma ve temel hizmetlere erişimde ayrımcılık yapılmaması sağlansın.

- AFAD ve KIZILAY'ın hesapları kamuoyuna açıklansın, yaşanan kayıplarda ağır sorumluluğu olan yöneticileri derhal görevden alınsın, kamuoyunda oluşan güvensizlik giderilsin ve sürecin kötü yönetiminde rolü olan bütün kamu görevlileri hakkında soruşturma başlatılsın.
- Enkaz kaldırma faaliyetleri, bilim insanlarının önerileri doğrultusunda en az asbeste maruz kalacak şekilde düzenlensin.
- Aynı yıkımlara yol açabilecek, doğa talanına yol açabilecek yeni yerleşim / inşaat ihaleleri derhal durdurulsun.
- Diğer şehirlerde barınma olanağı başka kamu binaları kullanılarak çözülsün, KYK yurtları ve üniversiteler öğrenimine açılsın.

Böylesi bir yıkımın bir daha yaşanmaması için asıl yapılması gerekenler yapısal, köklü değişikliklerdir.

Yapısal Öneriler

1. Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel alınması

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirilmesinin kamu politikası olarak kabul edilmesi ve afet yönetiminin tüm süreçlerinin bu politika üzerinden yapılandırılması; buna göre, afet yönetiminin tüm süreçlerinde eşit temsilin sağlanması; kadınların, afetlerin sadece mağduru değil, afet yönetiminin her aşamasında, sürecin etkin bir toplumsal aktörü olduğunun kabul edilmesi. **Afet yönetimi ile ilgili tüm mevzuatın toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun hale getirilmesi ve etkin uygulanması için süreçte yer alan tüm aktörler tarafından benimsenmesi.** Bağımsız kadın örgütlerinin sürece dahil edilmesi, etkin işbirliğinin sağlanması. **Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın ve çocukların her türlü şiddete karşı korunması ve kadınların ekonomik statüsünün desteklenmesi görevinden giderek uzaklaşan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sorumluluklarının yeniden tanımlanması, adının “Kadın ve Eşitlik Bakanlığı” olarak değiştirilmesi; afet ve acil durumlarda etkin rol alması.** KIZILAY, AFAD gibi kuruluşlar bünyesinde “Kadın ve Çocuk Destek” birimlerinin kurulması, bu birimlerin Kadın Bakanlığının koordinasyonunda çalışması. **Afet ve acil durumlarda doğrudan destek çalışmalarına katılanların, arama kurtarma ve gönüllü ekiplerinin toplumsal cinsiyet farkındalığının oluşturulması, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağına uygun davranmalarının sağlanması.**

2. Anayasal sosyal devlet anlayışına geri dönülmesi, ekosisteme saygılı politikaların yürürlüğe konulması

Rant odaklı tahribat yaratan doğa ve emek sömürsünden vazgeçilmesi; insanların yaşam hakkını ve doğanın kendini yenileme ve iyileşme hakkını elinden alan, doğayı yok eden, neoliberal ekonomi politikaları yerine, kamu yararını esas alan planlı, sosyal devlet anlayışına geri dönülmesi. **Afet risk azaltma sürecinden başlayarak doğa haklarına ve insanların doğal çevreye uyumlu yerleşimlerde yaşama hakkına saygılı planlama döneminin başlatılması.**

Kamusal hizmetleri özelleştirme politikasından vazgeçilmesi, özelleştirilen elektrik dağıtım ve telekomünikasyon gibi temel kamu hizmetlerinin geri alınması. **Bakım emeğinin, evde ücretsiz sunulan veya düşük ücretlerle ve güvencesiz olarak yapılan, değersiz bir emek biçimi olmaktan çıkarılması, bakım ekonomisi dönemini başlatılıp, mor-yeşil ekonomi modelinin uygulanması.** Kadın dostu, çocuk dostu, yaşlı dostu, engelli dostu yerleşim yerleri kurulması.

3. Afet yönetimini bilim, hukuk ve evrensel insani ilkeler çerçevesinde yapılandırılması

Afetlere dair risklerin ve alınması gereken önlemlerin tespiti ile afet sonrasındaki organizasyonun nasıl yapılması gerektiği başta olmak üzere, tüm süreçlerin bilimsel bilgiye dayalı şekilde yürütülmesi. **Afetlerle ilgili öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gerekenlere ve temel becerilere dair bilimsel içerikli ve yaygın eğitimler düzenleyerek, herkesin bunlara ücretsiz şekilde katılımının sağlanması. Bu eğitimlerin örgün eğitimin her aşamasında zorunlu müfredata dahil edilmesi.** Yaşadığı doğaya ve doğal olaylara ve bunların hangi koşullarda toplumsal afete dönüştüğüne dair, bilime ve akla dayalı bilginin herkes için erişilebilir hale getirilmesi; 'kader', 'kader planı' gibi edilgen kültürel kodlardan vazgeçilmesi.

4. Afet yönetiminde hiçbir nedene dayalı ayrımcılık yapılmamasının garanti altına alınması

Afet yönetiminde cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka tür görüş, ulusal veya sosyal köken, bir ulusal azınlıkla bağlantılı olma, mülk, doğum, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, sağlık durumu, engellilik, medeni hal, göçmen ve mülteci statüsü ya da başka bir statü gibi herhangi bir nedene dayalı olarak ayrımcılık yapılamayacağını kabul edilmesi. **Afetlerle ilgili düzenlenecek eğitimlere katılmaktan afet yönetimine dair karar alma mekanizmalarında yer almaya kadar, tüm süreçlerde eşitlik ilkesinin ve ayrımcılık yasağının gereğinin yerine getirilmesi.** Ayrımcılığa maruz kalma riski yüksek grupları her aşamada gözetilen her türlü tedbiri içeren bir afet politikası oluşturulması. **Başta acil müdahale sürecinde olmak üzere tüm aşamalarda ülkede konuşulan ana dillerde destek verilmesi.**

5. Afet yönetiminde katılımcı ve demokratik sürecin başlatılması

Katılımcı bir afet yönetim sürecine, kamu kuruluşları ile birlikte yerel yönetimlerin, bilim çevrelerinin, uzmanlık ve meslek kuruluşlarının, bağımsız sivil toplumun katılımı; ayrımcı, dışlayıcı olmayan, eşitlik temelinde bir devlet anlayışının hayata geçirilmesi. **Koordinasyon sistemi oluşturulması, sistemde yer alacak tüm paydaşların sorumluluk alanlarının ve sınırlarının tanımlanması, kriz yönetiminin kişilere değil sisteme bağlanması.** Afet yönetimde sorumlu kurumların özerkleştirilmesi, yönetici pozisyonunda çalışanlarının liyakat sistemine göre eşitler arasından seçilmesi, eşit temsil ilkesinin uygulanması.

6. Kaynak yönetiminin şeffaflaşması, zarar görenlerin doğrudan desteklenmesi, hak temelli toplumsal dayanışmanın geliştirilmesi

İnsani yardım kaynaklarına dair harcamaların etkin şekilde denetlenmesi, hesaplarının şeffaflaştırılması, suistimali önleyici mekanizmalar geliştirilmesi ve suistimal halinde yaptırım ve cezalandırma süreçlerinin işletilmesi. **Toplumsal dayanışmanın; hak bilincine dayalı, hiçbir ayrımcılığa izin vermeyecek ve afetten zarar görenlerin yararlarını koruyacak şekilde**

geliştirilmesi, uluslararası kabul gören afet acil yardım insani ilkelere uygun davranılması. Afetten zarar görenlerin hayatlarını yeniden kurtarmalarını sağlayacak bütçenin ayrılması, 18 yaşını doldurmuş tüm yetişkin kadınların evli olup olmadıklarına bakılmaksızın özel ihtiyaçları için bütçe ayrılması.

7. Toplumun, temel eğitimden başlayarak afet bilincinin geliştirilmesi

Önleme odaklı afet bilincinin eğitimin tüm aşamalarında müfredata dahil edilmesi. **Başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere halkın afetten korunma, ilk yardım ve temel hayatta kalma becerileri edinmelerinin sağlanması.** Afet eğitiminin yerelleştirilmesi, yerel yönetimlerin koordinasyonunda mahalle bazında hazırlık yapılması ve mahalle dayanışma grupları oluşturulması.

EKLER

EK 1_Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının teşekkür ettiği STK listesi

ASRIN FELAKETİ

STK'lerin deprem bölgesindeki yardım seferberliği devam ediyor

21 Şubat 2023 16.00 itibarıyla

Sivil toplum kuruluşları (STK), "asrın felaketi" olarak nitelendirilen Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen bölgede yaraları sarmak için insani yardım çalışmalarını sürdürüyor

EK 2_Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün deprem yardımları ile ilgili yazısı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Vakıflar Genel Müdürlüğü
İstanbul Vakıflar I. Bölge Müdürlüğü

ACELE

Sayı : E-62304390-160.03.06-395640

07.02.2023

Konu : Ayni ve Nakdi Yardımlar.

YENİ, MÜLHAK VE CEMAAT VAKIFLARI YÖNETİM KURULUNA

İlgi : Genel Müdürlüğümüzün 06.02.2023 tarihli ve 395229 sayılı yazısı.

Genel Müdürlüğümüzün ilgede kayıtlı yazısında; 06.03.2023 tarihinde merkez üssü Kahramanmaraş - Pazarcık ilçesi olan 7.4 şiddetinde meydana gelen depremin, ülkemizin yarısından fazlasında hissedilip yıkıcı olarak 10 ilimizi etkilediği, böyle büyük felaket anlarında yüce Türk Milleti'nin asil ve fedakar dayanışmasını göstermesi açısından her türlü yardımın çok büyük önem arzettiği,

Meydana gelen hasarların giderilmesinde bir nebze faydası olması ve genel hayatı olumsuz etkileyen şartların iyileştirilmesine katkı sağlaması amacıyla, **ayni yardımların AFAD ve KIZILAY'a nakdi yardımların ise bu kurumlar tarafından açılan kampanya bağış hesaplarına yapılması için Yeni, Mülhak ve Cemaat vakıfları yönetimlerinin bilgilendirilmesi, istenilmiştir.**

Bu nedenle; **Yeni, Mülhak ve Cemaat vakıfların yapacakları ayni yardımların AFAD ve KIZILAY'a; nakdi yardımların ise bu kurumlar tarafından açılan kampanya bağış hesaplarına yapılmasını, yapılan yardımlar hakkında " h.deligoz@vgm.gov.tr " mail adresine bilgi verilmesi hususunda;**

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Hayrullah ÇELEBİ
Bölge Müdürü

69

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: FC27517E-516B-493F-A907-3805AF88CEF9
İstanbul Vakıflar I. Bölge Müdürlüğü Gümüssuyu Mah. İnönü Cad. No:2
Beyoğlu/İstanbul
Telefon No: (0212)-2518810 Faks No: (0212)-2436459
İnternet Adresi: www.vgm.gov.tr
KEP Adresi: istanbul@vgm.hs01.kep.tr

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/vgm-ebys>

Bilgi için: Mürsel YILDIRIM
Bilgisayar İşletmeni

EK 3_Kadın üreme sağlığı verileri_16.02.2023

Deprem bölgesi nüfus: 15,160,583 (13 421 699 Türkiye+ 1 738 884 Suriye vatandaşı)		
Tahminler		Nüfus özellikleri
3.941.551		Üreme çağındaki kadın nüfusu
10.747.850		Yetişkin nüfus
606.392		10-14y genç adolesan nüfus
1.212.785		10-19 y adolesan kız çocuğu nüfus
2.425.570		10-19 adolesan nüfus
5.154.336		Yetişkin erkek nüfus
233.704		Gelecek 12 aydaki canlı doğum sayısı
19.474		Gelecek 1 aydaki canlı doğum sayısı
175.278		Gebeliği bilinen kadın nüfus
361.101		CYBE ile yaşayan yetişkin nüfus
Tahminler (gelecek)		
3 ayda	1 ayda	
8.764	2.921	Düşük ya da sağlıksız düşük ile sonuçlanacak gebelik sayısı
1.344	448	Ölü doğum sayısı
8.764	2.920	Gebelikte tıbbi sorun yaşayacak gebe sayısı
11.685	3.895	Tıbbi sorun yaşayacak yenidoğan sayısı
2.920	974	2,500 g. dan düşük doğum ağırlığında doğacak bebek sayısı
8.764	2.920	Sağlık kurumuna ulaşabilecek ve doğum yapabilecek gebe sayısı
8.763	2.920	Doğumda vaginal yırtık nedeniyle dikişe gereksinimi olacak gebe sayısı
2920/7759	294/880	Sezaryen gereksinimi olacak gebe sayısı
11	3	Önlenebilecek anne ölümü sayısı
Tahminler		Units
3.031.962		Cinsel aktif erkek sayısı
606.392		Kondom kullanan cinsel aktif erkek sayısı
1.998.365		Modern doğum kontrol yöntemi kullanan üreme çağındaki kadın sayısı
399.673		Kadın kondomu kullanan üreme çağındaki kadın sayısı
399.673		İmplant kullanan üreme çağındaki kadın sayısı
599.510		Doğum kontrol hapi kullanan üreme çağındaki kadın sayısı
1.099.101		Doğum kontrol iğneleri kullanan üreme çağındaki kadın sayısı
99.918		RiA kullanan üreme çağındaki kadın sayısı
6,227		HIV ile yaşayan kişi sayısı
5,729		HIV tedavisi almakta olan kişi sayısı
261.679		CYBE belirtisi gösteren tedavi olması gereken kişi sayısı
295.566		Cinsel şiddet nedeniyle hizmete gereksinimi olacak kişi sayısı
İstenmeyen gebelik sonlandırılması		10 haftaya kadar yasal
86.713		Sağlıklı düşük sayısı